

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

✓ *Для вступу в ЄС Україна має створити золотий стандарт відбору суддів*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

✓ *Судова влада на старті переговорів про вступ до ЄС*

✓ *Судова реформа під час війни*

№ 6 червень 2026

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 6 (145) 2026**

(1 червня – 30 червня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

**Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»**

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
Н. Кушакова-Костицька, пров. наук. співроб. Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз НАН України;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuvip.gov.ua

ЗМІСТ

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	5
---	----------

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ.....	11
<i>Мельник М.</i>	
Відповідальність за набуття необґрунтованих активів: ознаки неконституційності	24

СУСПІЛЬНА ДУМКА	
Судово-юридична газета: Суд під прицілом Брюсселя: для вступу в ЄС Україна має створити золотий стандарт відбору суддів ..	29
<i>А. Зелінський, К. Гасимова, Дзеркало тижня:</i>	
Коли реформи стають декорацією: урок закону про декларації доброчесності суддів.....	33
Судово-юридична газета: Чи відповідає Конституції конкурс на Генпрокурора: запропонована модель не має аналогів у більшості країн ЄС	36

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	38
--	-----------

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Завальнюк І.

Судова влада на старті переговорів про вступ до ЄС: незалежність, підзвітність і передбачуваність як наскрізний критерій..	45
<i>Кваша О., Чабан В.</i>	

Судова реформа під час війни: чому не вистачає суддів, як забезпечують їхню незалежність і що це означає для євроінтеграції України (<i>Інтерв'ю</i>).....	47
<i>Лесько А.</i>	

Орган місцевого самоврядування vs територіальна громада. Право чи безправ'я?	57
<i>Сухов Ю., Мерзлюк А.</i>	

Коли Конституція мовчить. Проблемні питання повноважень Президента стосовно санкційних рішень РНБО.....	61
<i>Ткешелашвілі Е.</i>	

Політична воля не виникає сама собою – її формують (<i>Інтерв'ю</i>).....	66
---	----

Дорогі співвітчизники! Шановні колеги!

Щиро вітаємо вас з Днем Конституції України!

Конституція є фундаментом української державності, гарантом прав і свобод громадян, основою демократичного розвитку суспільства та утвердження принципів верховенства права.

Вона визначає цінності, на яких ґрунтується сучасна Україна, та об'єднує нас навколо спільної мети – побудови вільної, справедливої та сильної держави.

У цей святковий день бажаємо миру, злагоди, впевненості у завтрашньому дні, нових здобутків і невичерпної віри в Україну.

Нехай повага до закону, відповідальність і громадянська свідомість сприяють зміцненню нашої держави та добробуту кожної української родини!

Колектив НЮБ НБУВ

До Дня Конституції України Фонд Президентів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського запрошує відвідати тематичну виставку, присвячену Основному Закону України як фундаменту державності, гарантії прав і свобод людини та символу незалежності й демократичного розвитку країни.

Експозиція представляє подарунки, отримані президентами України з нагоди Дня Конституції. Представлені експонати є не лише пам'ятними дипломатичними дарунками, а й свідченням поваги до української державності, її історії та конституційних цінностей. Виставка також висвітлює окремі аспекти міжнародної співпраці та розвитку міждержавних відносин.

Експозиція покликана привернути увагу до значення Конституції України як основи правової держави та нагадати про цінності свободи, людської гідності, відповідальності й єдності, що на сьогодні мають особливе значення в умовах боротьби України за свою незалежність.

Додаткова інформація:

(URL: <https://www.facebook.com/100064535148783/posts/1424918826335942/?app=fbl>)

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

9 червня Рада підтримала у другому читанні та в цілому законопроект про зміни до закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо удосконалення декларацій доброчесності суддів та родинних зв'язків судді №13165-2 (*Європейська правда* (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2026/06/9/7239338/>). – 2026. – 9.06).

Зеленський підписав закон про об'єднану декларацію доброчесності та родинних зв'язків суддів.

Верховна Рада отримала підписаний президентом України закон № 4905-IX щодо удосконалення декларацій доброчесності суддів та родинних зв'язків судді. Про це повідомили у ВРУ.

Як зазначається, закон передбачає порядок подання однієї об'єднаної декларації щодо доброчесності та родинних зв'язків суддів, посилює підзвітність судової влади відповідно до рекомендацій Єврокомісії – через обов'язкове зазначення у деклараціях даних про законність походження майна (*Юридична газета* (<https://yur-gazeta.com/golovna/zelenskiy-pidpisav-zakon-pro-obednanu-deklaraciyu-dobrochesnosti-ta-rodinnih-zvyazkiv-suddiv.html>). – 2026. – 24.06).

Європейські стандарти захисту соціальних прав у практиці конституційних судів. Ці та інші актуальні питання конституційного судочинства обговорили виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України Олександр Петришин та судді Суду Олександр Водянніков, Оксана Грищук, Віктор Кичун, Василь Лемак, Алла Олійник, Олег Первомайський, Галина Юровська під час робочих зустрічей із представниками Конституційного Суду Королівства Бельгія, Касаційного Суду Королівства Бельгія та Європейського комітету з соціальних прав, що відбулися 27 – 31 травня 2026 року у місті Брюссель (Королівство Бельгія).

У межах візиту відбулася фахова дискусія з Головою Конституційного Суду

Королівства Бельгія П'єром Ніулем, Головою Конституційного Суду Королівства Бельгія Жозефіною Мурман, а також суддями цього Суду Денні Пітерсом і Ясмін Кербакхе, під час якої учасники обговорили ключові засади діяльності конституційних судів обох держав, їхню роль у забезпеченні верховенства конституції, захисті прав людини та підтриманні конституційного балансу в демократичній державі. У фокусі уваги був обмін досвідом щодо застосування у конституційному судочинстві соціальних гарантій, зокрема у сфері права на соціальний захист, трудових прав та забезпечення пропорційності державного втручання у соціальну сферу.

Делегація Конституційного Суду України провела робочу зустріч із Головою Касаційного Суду Королівства Бельгія Еріком де Формануаром, суддями Касаційного Суду Королівства Бельгія Бруно Літертом і Своєю Ван Хоорде, а також Генеральним адвокатом Генрі Вандерлінденом. Учасники зосередилися на сучасних викликах застосування Європейської соціальної хартії у судовій практиці, ефективності судового захисту соціальних прав, узгодженні національних підходів із європейськими стандартами та значенні міжінституційного діалогу.

Програма візиту також передбачала зустріч із членом Європейського комітету з соціальних прав за участю Олів'є де Шуттером, під час якої було розглянуто практику конституційних судів та інших органів конституційного контролю держав-учасниць Європейської соціальної хартії щодо застосування практики Європейського комітету з соціальних прав. Окрему увагу було приділено практиці Європейського комітету з соціальних прав щодо тлумачення Хартії як «живого інструменту», а також останнім висновкам і рішенням Комітету щодо України.

Завершальним етапом візиту стала експертна дискусія за участю національної консультантки Ради Європи та національної експертки мережі експертів Європейського Союзу MoveS Алли Федорової, присвячена практиці

Конституційного Суду України у сфері захисту соціальних прав у контексті європейської інтеграції, під час якої було наголошено на важливості забезпечення конституційних гарантій, урахування європейських стандартів та дотримання балансу між реагуванням держави на сучасні виклики і обов'язком поважати, захищати й гарантувати права людини.

Зазначені заходи, що відбулися у межах реалізації Проєкту Ради Європи «Подальша підтримка реформ конституційної юстиції в Україні», який впроваджується у межах Плану дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова», спрямовані на поглиблення професійного діалогу у сфері захисту соціальних прав, обмін досвідом між конституційними юрисдикціями України та Бельгії, зокрема щодо застосування практики Європейського комітету з соціальних прав (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/yevropeyski-standarty-zahystu-socialnyh-prav-u-praktyci-konstytuciynyh-sudiv>)). – 2026. – 3.06).

У межах циклу лекцій, присвячених 30-й річниці створення Конституційного Суду України, 4 червня 2026 року відбувся четвертий захід «Конституційний Суд України в обличчях». Цього разу зустріч була спрямована на ознайомлення з роботою структурних підрозділів Департаменту організаційної роботи Секретаріату КСУ.

Модерувала захід суддя Конституційного Суду України Галина Юровська. Ключовими спікерами заходу виступили керівники управлінь та завідувачі відділів, які щодня забезпечують процесуальну, організаційну та редакційну чіткість у роботі єдиного органу конституційної юрисдикції.

Завдяки серії таких ознайомчих лекцій слухачі мали змогу зазирнути за лаштунки повсякденної діяльності Суду, ближче познайомитися з його колективом та дізнатися, як саме забезпечується безперебійний розгляд справ, координація засідань, редакційне опрацювання документів та взаємодія між різними структурними підрозділами та інституціями.

Перший блок лекції був присвячений підрозділам, які безпосередньо супроводжують увесь процесуальний шлях справ, – Управлінню забезпечення засідань Суду. Цей напрям презентувала Олександра Спінчевська – заступник керівника Департаменту – керівник Управління забезпечення засідань Суду (в. о. керівника Департаменту). Зосередивши увагу в цілому на структурі Департаменту та функціях, які він виконує, промовиця відзначила ефективну роботу його працівників та взаємодію із суддями і патронатними службами.

Роботу ключових підрозділів Управління забезпечення засідань Суду деталізували завідувачі відділів.

Зокрема, заступник керівника Управління – завідувач відділу забезпечення діяльності Великої палати Ганна Рахальська акцентувала на викликах і досягненнях цього підрозділу, функції якого охоплюють повний цикл організаційно-процесуального супроводження Суду. Вона наголосила, що за час дії нового Закону про КСУ відділ забезпечив проведення близько 2 000 засідань Великої палати. Наразі підрозділ активно впроваджує формування електронних справ, а також для виконання приписів Дорожньої карти з питань верховенства права бере участь у розробці й удосконаленні електронного документообігу і відповідної нормативної бази та робить усе можливе для забезпечення безперервності й сталості роботи Суду.

Заступник керівника Управління – завідувач відділу забезпечення засідань сенатів та колегій Суду Вікторія Кухарець сфокусувала увагу на знайомстві з колективом підрозділу та його ключових функціях, що спрямовані на організаційне й документальне забезпечення діяльності колегій суддів і сенатів Суду. Зокрема, ішлося про підготування проєктів порядків денних засідань, формування матеріалів справ за конституційними скаргами, ведення протоколів засідань, а також реєстрацію та передання ухвалених актів для офіційного оприлюднення.

На повноваженнях відділу опрацювання інформації із засідань Великої палати, сенатів

та Конституційного Суду України наголосила його завідувачка Надія Ситниченко. Вона зазначила, що підрозділ відповідає за текстове відображення (стенографування) аудіозаписів засідань Суду, архівування протоколів, а також інформаційне опрацювання інших офіційних заходів.

Про роботу Служби судових розпорядників (на правах сектору) розповів її завідувач Микола Гаращук. Спікер підкреслив, що важливою складовою їхньої роботи є комунікація з учасниками та іншими залученими до конституційного провадження особами. Він також висловив глибоку вдячність захисникам України за можливість продовжувати професійну діяльність.

Наступний підрозділ презентувала заступник керівника Департаменту – керівник Редакційно-видавничого управління Світлана Сидоренко. Вона порівняла роботу Секретаріату із чітким механізмом годинника, де кожен підрозділ-коліщатко запускає великий спільний процес, а редакторів назвала «архітекторами», які вибудовують кістяк документа, створюють логічні місточки, дотримуються одного стилю, оздоблюючи його вставними та порівняльними конструкціями, зворотами, використовуючи весь арсенал лексики та пунктуації. Спікерка наголосила, що через руки фахівців Управління проходять абсолютно всі акти КСУ.

Про роботу Сектору підготовки до видання друкованого органу КСУ «Вісник Конституційного Суду України» розповіла відповідальний секретар редакції – завідувач сектору Яна Скринник. Вона окреслила повний цикл редакційно-видавничої підготовки видання: від формування змісту до друкарської обробки матеріалів та опрацювання оригінал-макетів. У Віснику публікують акти Суду, окремі думки суддів і наукові праці. Крім того, сектор готує до видання щорічні збірники актів Суду «Рішення. Висновки» тощо.

Заключну частину лекції було присвячено діяльності Управління організаційного забезпечення та апаратної роботи. Його очільник – заступник керівника Департаменту організаційної роботи – керівник Управління Ярослав Мічуда, спираючись на свій тривалий

досвід роботи в Суді, порівняв роботу підрозділу із «творчою, мистецькою майстернею». Він наголосив на важливості командного підходу та постійної комунікації з органами державної влади і судами всіх рівнів.

Спільно із завідувачем відділу організаційної роботи Людмилою Данилюк та завідувачем відділу супроводження документів Ольгою Джерелейко-Гольською було деталізовано широкий спектр завдань Управління. Зокрема, ішлося про участь у забезпеченні організаційно-документальної підтримки діяльності керівництва Суду, організаційне забезпечення роботи Науково-консультативної ради КСУ, Асоціації суддів КСУ у відставці, а також про всебічну підготовку та координацію офіційних заходів, семінарів, круглих столів і зустрічей. Окрему увагу доповідачі приділили питанням внутрішньої взаємодії та координації соціально-побутового й медичного забезпечення працівників Суду.

Суддя Конституційного Суду України Галина Юровська від себе особисто та від імені суддів КСУ висловила щире вдячність кожному працівникові Секретаріату за сумлінну працю. Вона наголосила, що внесок кожного співробітника є надзвичайно важливим і цінним.

Переглянути лекцію можна за посиланням: <https://youtu.be/XGWgl9EE6U> (**Офіційний вебсайт Конституційного Суду України** (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytucijnyy-sud-ukrayiny-v-oblychchyah-departament-organizacijnoyi-roboty>). – 2026. – 8.06).

Конституційний Суд України продовжує розвивати співпрацю з європейськими конституційними юрисдикціями та міжнародними інституціями. Такий діалог відкриває можливість долучення до найкращих практик конституційного правосуддя, вивчення досвіду країн ЄС у сфері захисту прав і свобод людини та врахування ефективних підходів щодо адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

У межах цієї співпраці 11 червня 2026 року відбулася онлайн-лекція на тему «Конституційне судочинство у Словацькій Республіці».

Основним спікером просвітницького заходу виступив суддя Конституційного Суду Словацької Республіки Ладіслав Дудіч.

Участь у зустрічі взяли судді Конституційного Суду України Оксана Гришук, Віктор Кичун, Петро Філюк, Галина Юровська, а також представники Національної школи суддів України, судді, прокурори, адвокати, науковці, викладачі, аспіранти, студенти правничих факультетів та наймолодші дослідники – учні Малої академії наук.

Суддя Конституційного Суду України Петро Філюк висловив вдячність словацькому колезі за готовність поділитися досвідом із питань конституційного судочинства Словаччини, який є надзвичайно цінним для нашої держави. Він наголосив, що Словаччина та Україна мають багато спільного у питанні розвитку правових систем. Петро Філюк зазначив, що у межах візиту до Конституційного Суду Словацької Республіки, який відбувся у квітні цього року, українські та словацькі судді обговорили актуальні питання конституційного правосуддя, та підкреслив, що подібні заходи зміцнюють міжнародну співпрацю і допомагають знаходити ефективні відповіді на сучасні правові виклики.

Суддя Конституційного Суду України Віктор Кичун також відзначив вагомість вивчення європейського досвіду, що є важливим кроком на шляху України до Європейського Союзу.

Під час просвітницької лекції суддя Ладіслав Дудіч зосередив увагу на історії та розвитку конституційного правосуддя у Словаччині, статусі й повноваженнях Суду, складі та порядку призначення суддів, а також поділився досвідом організації внутрішньої діяльності інституції та окреслив ключову практику органу конституційного контролю Словацької Республіки.

Він зазначив, що словацька модель конституційного контролю базується на класичній європейській концепції відомого правознавця Ганса Кельзена щодо створення спеціалізованого конституційного суду. Історія інституції бере початок ще із 1920 року (часів першої Чехословацької республіки). Сучасний етап розвитку розпочався після

ухвалення Конституції Словацької Республіки 1 вересня 1992 року, яка заклала правові основи для незалежної системи конституційного правосуддя. На цій основі 1 січня 1993 року було створено окремий орган конституційного контролю – Конституційний Суд Словацької Республіки, який розпочав свою роботу і продовжує її до сьогодні в місті Кошице.

Судовий орган складається із 13 суддів, які призначаються на 12-річний термін без права повторного переобрання. Доповідач акцентував на вимогах до кандидатів на посаду судді та суб'єктах, які обирають суддів.

Промовець виокремив ключові напрями діяльності Суду. Зокрема, ішлося про здійснення абстрактного контролю (*ex post*) – перевіряння чинних законів та актів органів влади на відповідність Конституції. У цьому статусі Суд виступає як «негативний законодавець», маючи право зупиняти дію нормативних актів. Також наголошено на превентивному контролі (*ex ante*), що передбачає оцінку конституційності міжнародних договорів до їх ратифікації та предмета референдуму до його оголошення. Особливу увагу лектор приділив механізму індивідуального захисту прав фізичних та юридичних осіб – конституційній скарзі. Суд має право скасовувати рішення державних органів та присуджувати належну фінансову компенсацію (справедлива сатисфакція). Водночас тут діє принцип суворої субсидіарності – скаргу можна подати лише після вичерпання всіх інших засобів правового захисту.

Спікер також відзначив, що рішення Конституційного Суду Словаччини є остаточними й не підлягають оскарженню на національному рівні. Єдиним винятком для поновлення провадження є відповідне рішення міжнародного судового органу (зокрема ЄСПЛ), чию юрисдикцію визнає Словацька Республіка. Залежно від типу провадження, рішення мають як загальнообов'язкову силу для всіх (*erga omnes*), так і індивідуальну силу виключно для сторін конкретного спору (*inter partes*).

На завершення суддя Галина Юровська, яка модерувала захід, висловила вдячність

Ладіславу Дудічу за цікаву й інформативну лекцію, яка дозволила глибше осягнути словацький досвід конституційного контролю.

Переглянути лекцію за посиланням: <https://youtu.be/16-NpznuZEA> (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (https://ccu.gov.ua/novyna/konstytucynyy-kontrol-u-slovackiy-respublici-suddya-ladislav-dudich-podilyvsya-praktychnym).* – 2026. – 17.06).

Судді КСУ долучилися до роботи XIV Міжнародного судово-правового форуму. Участь у заході, що проходив 4–5 червня 2026 року в місті Києві, взяли судді Конституційного Суду України Віктор Городовенко, Оксана Грищук, Олег Первомайський та Галина Юровська.

Форум об'єднав представників судової влади, державних інституцій, правничої спільноти та експертного середовища для фахового обговорення ключових викликів, що постають перед системою правосуддя в умовах воєнного стану. Учасники зосередили увагу на питаннях інституційного розвитку, доступу до правосуддя, захисту прав людини, ефективності судочинства, кримінальної юстиції, судового захисту бізнесу та виконання судових рішень.

Суддя Конституційного Суду України Олег Первомайський у своєму виступі зосередив увагу на конституційному підґрунті процесуальних гарантій у кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану. Він зауважив, що сучасні виклики, зумовлені війною, кризою міжнародного правопорядку та загрозами для демократії, прав людини й основоположних цінностей, актуалізують питання меж допустимого втручання держави у сферу прав і свобод людини. За його словами, повернення війни у світовий і європейський простір пов'язане, зокрема, із втратою відчуття меж дозволеного та зневагою до гідності людини, що створює ризик підміни права силою.

«Конституція України залишається основним орієнтиром для оцінювання законодавчих обмежень і спеціальних процесуальних механізмів, запроваджених у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України», – підкреслив суддя.

Водночас, зазначив промовець, поява нових юридичних інститутів у сфері кримінального процесу, зумовлена потребами держави у захисті від агресії, не повинна призводити до застосування заходів примусу, які суперечать конституційним цінностям і приписам. У цьому контексті суддя відзначив особливу роль конституційного контролю в забезпеченні балансу між безпековими потребами держави та гарантіями прав людини.

На презумпції невинуватості у практиці Конституційного Суду України наголосив у своїй доповіді суддя Конституційного Суду України Віктор Городовенко. Він підкреслив, що одним із незмінних правових орієнтирів для держав, заснованих на демократичних цінностях, є презумпція невинуватості. За його словами, цей принцип є важливою конституційною гарантією захисту прав людини та справедливої судової процедури.

«У сьогоднішній боротьбі ми сильніші саме тому, що у нас є цінності, які люди захищають і заради яких віддають життя. Ядром цих конституційних цінностей є презумпція невинуватості, яка повинна залишатися незмінною», – додав він.

Віктор Городовенко звернув увагу на Рішення Другого сенату Конституційного Суду України № 3-р(II)/2022 від 8 червня 2022 року, в якому Суд сформував сучасне розуміння презумпції невинуватості через її ключові ознаки та конституційно-правове значення. Він також наголосив на універсальному характері презумпції невинуватості, яка дедалі більше виявляється в різних сферах суспільного життя та є невід'ємною складовою права на справедливий суд. Суддя зазначив, що обов'язком державних органів та їх посадових осіб є беззаперечне дотримання цього принципу.

Суддя Конституційного Суду України Галина Юровська презентувала доповідь на тему «Юридичні позиції Конституційного Суду України щодо ролі Верховного Суду в забезпеченні єдності судової практики». Вона звернула увагу на рішення Конституційного Суду України, у яких послідовно підкреслено ключову роль Верховного Суду як найвищого суду в системі судоустрою України. Зокрема,

йшлося про те, що забезпечення єдності та сталості судової практики є основоположною функцією Верховного Суду, яку не може виконувати жоден інший орган державної влади.

«Орган конституційної юрисдикції підкреслює, що Верховний Суд є не лише найвищим судом у системі судоустрою, а й органом, який спрямовує діяльність усіх судів системи судоустрою на однакове застосування норм права з огляду на те, що його правові позиції є обов'язковими для судів усіх інстанцій», – наголосила промовиця.

Суддя зазначила, що правова визначеність, сталість і передбачуваність правозастосування є важливими умовами довіри до судової системи.

Форум підкреслив важливість міжінституційної взаємодії та фахового обміну для напрацювання узгоджених підходів до подолання викликів, що постають перед судами, органами суддівського врядування, правничою спільнотою та державними інституціями в умовах війни. Вирішення порушених під час заходу питань необхідне для подальшого зміцнення конституційних гарантій захисту прав людини, підвищення ефективності судового захисту та забезпечення стабільного функціонування судової влади.

Захід організовано видавництвом «Юридична практика» спільно з Асоціацією українських корпоративних радників (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/suddi-ksudoluchylsya-do-roboty-xiv-mizhnarodnogosudovo-pravovogo-forumu>)). – 2026. – 8.06).

Питання впливу рішень Конституційного Суду України на єдність правозастосування та розвиток судової практики обговорили під час круглого столу «Юридичні позиції Конституційного Суду України та їх значення для юрисдикційної практики», що відбувся 12–13 червня 2026 року.

Участь у заході взяли судді Конституційного Суду України Олександр Водяніков, Оксана Грищук, Віктор Кичун, Василь Лемак, Алла Олійник, Сергій Різник, Галина Юровська,

судді Верховного Суду та представники Ради Європи.

Модераторами виступи суддя Конституційного Суду України, голова Постійної комісії з питань наукового забезпечення Суду Оксана Грищук, керівниця Проєкту Ради Європи «Подальша підтримка реформ конституційної юстиції в Україні» Сюзанна Мнацаканян, суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Наталія Блажівська.

Із вітальними промовами до учасників круглого столу звернулися: суддя Конституційного Суду України Оксана Грищук, Голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Ігор Дашутін та керівниця Проєкту Ради Європи «Подальша підтримка реформ конституційної юстиції в Україні» Сюзанна Мнацаканян. Вони наголосили на важливості професійного діалогу між інституціями для формування узгоджених підходів до застосування Конституції України та утвердження її цінностей.

У центрі обговорення – роль юридичних позицій Суду у тлумаченні та застосуванні положень Конституції України, їхній вплив на практику судів системи судоустрою України, а також забезпечення єдності правозастосування, узгодженості принципів правової визначеності, незалежності суддів і верховенства права.

На питанні методології обґрунтування рішень Конституційного Суду України наголосив у своїй доповіді суддя Конституційного Суду України Василь Лемак. Він детально зупинився на значенні належної аргументації рішень органу конституційної юрисдикції, послідовності правових позицій Суду та їхньої ролі у формуванні передбачуваної й сталої судової практики.

Окрему увагу було приділено взаємозв'язку між юридичними позиціями Конституційного Суду України та практикою Верховного Суду. У цьому контексті йшлося про важливість забезпечення єдності правозастосування та розвитку міжінституційного діалогу.

Із доповіддю на тему «Юридичні позиції Суду справедливості Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини у рішеннях Конституційного Суду України»

виступила суддя Конституційного Суду України Галина Юровська. У фокусі уваги були питання використання європейських правових стандартів у конституційному судочинстві, значення практики європейських судових інституцій для розвитку національної конституційної доктрини, а також посилення аргументації рішень Конституційного Суду України з урахуванням міжнародного та європейського правового контексту.

Професійний діалог продемонстрував, що сталість судової практики значною мірою залежить від здатності судів діяти в єдиному конституційному вимірі, не лише сприймаючи

Конституцію України як акт найвищої юридичної сили, а й рішення Конституційного Суду України – як безпосередній орієнтир щоденного правозастосування.

Захід було організовано за підтримки Проєкту Ради Європи «Подальша підтримка реформ конституційної юстиції в Україні», що впроваджується на виконання Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» на 2023–2026 роки (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/znachennya-yurydychnyh-pozyciy-ksu-dlya-yurysdykciynoyi-praktyky-vidbuvsya-kruglyy-stil>). – 2026. – 18.06).*

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Другий сенат Конституційного Суду України 10 червня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Андроннікова Євгенія Сергійовича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Віктор Городовенко виклав суть справи, перебіг розгляду відповідної справи в судах системи судоустрою та обґрунтування тверджень заявника.

Суддя зазначив, що Андронніков Є. С. звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на відповідність частині другій статті 61 Конституції України частину другу статті 33, частину першу статті 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – Кодекс) «щодо заборони врахування характеру вчиненого правопорушення, особи порушника, ступеня його вини, майнового стану, обставин, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, при накладенні стягнення за вчинення правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» та «щодо безальтернативності стягнення».

Відповідно до частини другої статті 33 Кодексу при накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа

порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, крім, зокрема, випадків накладення стягнення за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Частина перша статті 130 Кодексу встановлює, зокрема, що керування транспортними засобами особами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а так само відмова від проходження огляду на стан сп'яніння, тягнуть за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається, що стосовно заявника було складено протокол про адміністративне правопорушення. Відповідно до протоколу Андронніков Є. С. керував автомобілем у стані алкогольного сп'яніння. Огляд на стан сп'яніння було проведено з його згоди у встановленому законом порядку на місці зупинки транспортного засобу.

Бершадський районний суд Вінницької області постановою визнав Андроннікова Є. С. винним у вчиненні адміністративного правопорушення, визначеного частиною

першою статті 130 Кодексу, та наклав на нього адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із позбавленням права керування транспортними засобами строком на один рік.

Не погодившись із постановою районного суду, адвокат, який діяв в інтересах Андроннікова Є. С., подав апеляційну скаргу. Вінницький апеляційний суд скаргу адвоката залишив без задоволення, а постанову суду першої інстанції – без змін.

Обґрунтовуючи своє рішення, Вінницький апеляційний суд указав, що санкція частини першої статті 130 Кодексу є безальтернативною, оскільки передбачає тільки «адміністративне стягнення у виді штрафу, поєднаного із позбавленням права керування транспортними засобами», і в такому випадку «загальні засади призначення адміністративного стягнення, визначені ч. 1 ст. 33 Кодексу, не наділяють суд правом вибору однієї із форм реалізації відповідальності за вчинене адміністративне правопорушення».

Заявник вважає, що «законодавча заборона враховувати при накладенні стягнення характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху <...> (частина 2 ст.33 КУпАП) суперечить принципу індивідуалізації юридичної відповідальності». На його думку, «безальтернативність стягнення за ч.1 ст.130 КУпАП, за умови відсутності дискреції суду звільнити правопорушника від додаткового покарання, або призначити більш м'яке покарання» також порушує цей принцип.

Суддя-доповідач також поінформував, що для забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи направлено листи щодо висловлення позицій по суті конституційної скарги, зокрема, до Президента України, Верховної Ради України, Міністерства внутрішніх справ України, Верховного Суду, а також Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту

держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Громадської організації «Міжнародна Федерація захисту прав водіїв».

Суд дослідив матеріали справи та перейшов до закритої частини пленарного засідання для подальшого обговорення питань, пов'язаних із конституційним провадженням у цій справі.

Участь у пленарному засіданні взяв представник суб'єкта права на конституційну скаргу – адвокат Дмитро Федоров.

Переглянути відеозапис пленарного засідання можна на офіційному вебсайті Суду в рубриці «Відеотрансляція засідань КСУ» – «Архів відеотрансляцій засідань» (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/indyvidualizaciya-yurydychnoyi-vidpovidalnosti-za-vchynennya-pravoporushennya-u-sferi>)). – 2026. – 10.06).

Другий сенат 10 червня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційними скаргами Чорноморця Станіслава Сергійовича та Коломійця Володимира Івановича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Віктор Городовенко зазначив, що суб'єкти права на конституційну скаргу звернулися до Конституційного Суду України з клопотаннями перевірити на конституційність частину п'яту статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551–ХІІ зі змінами (далі – Закон № 3551) та підпункт 2 пункту 1 розділу I Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо разової грошової виплати ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань» від 20 березня 2023 року № 2983–ІХ (далі – Закон № 2983).

Згідно з частиною п'ятою статті 13 Закону № 3551 щороку до Дня Незалежності України особам з інвалідністю внаслідок війни виплачується разова грошова виплата у порядку та розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України в межах відповідних бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України. Законом

№ 2983 частину п'яту статті 13 Закону № 3551 викладено у відповідній редакції.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається, що Чорноморець С. С. є особою з інвалідністю внаслідок війни III групи, у 2024 році отримав щорічну разову грошову виплату до Дня Незалежності України відповідно до частини п'ятої статті 13 Закону № 3551 у редакції Закону № 2983 та постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення розмірів разової грошової виплати до Дня Незалежності України, передбаченої Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і «Про жертви нацистських переслідувань» у 2024 році» від 2 квітня 2024 року № 369.

Вважаючи, що має право на щорічну разову грошову виплату до Дня Незалежності України в розмірі семи мінімальних пенсій за віком, Чорноморець С.С. звернувся до суду з відповідним позовом. Запорізький окружний адміністративний суд рішенням від 9 червня 2025 року, залишеним без змін постановою Третього апеляційного адміністративного суду від 19 лютого 2026 року, відмовив у задоволенні позову.

Коломієць В.І., який також є особою з інвалідністю внаслідок війни II групи, у 2023 році отримав щорічну разову грошову виплату до Дня Незалежності України відповідно до частини п'ятої статті 13 Закону № 3551 у редакції Закону № 2983 та постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та жертв нацистських переслідувань» від 21 липня 2023 року № 754.

Вважаючи, що має право на таку виплату в розмірі восьми мінімальних пенсій за віком, Коломієць В.І. звернувся із заявою про її перерахунок до Головного управління Пенсійного фонду України в Запорізькій області, а після відмови – до суду з позовом. Житомирський окружний адміністративний суд рішенням від 7 листопада 2025 року, залишеним без змін постановою Сьомого апеляційного адміністративного суду від 18 грудня 2025 року, відмовив у задоволенні позову. Ухвалою від 2 лютого 2026 року Верховний Суд відмовив у відкритті касаційного провадження за його касаційною скаргою.

Чорноморець С.С. вважає частину п'яту статті 13 Закону № 3551 у редакції Закону № 2983 неконституційною, оскільки законодавець фактично передав Кабінету Міністрів України повноваження щодо визначення розміру соціальної гарантії для осіб з інвалідністю внаслідок війни, не визначивши її основних елементів у законі.

Суб'єкт права на конституційну скаргу також стверджує, що оспорюване регулювання звужує раніше встановлений законом обсяг соціальних гарантій для осіб з інвалідністю внаслідок війни, не відповідає принципу правової визначеності та особливому конституційному обов'язку держави щодо соціального захисту осіб, які захищали Батьківщину.

Крім того, Чорноморець С.С. наголошує, що спірна виплата належить до системи соціального захисту, гарантованої статтями 17 та 46 Конституції України, а тому її законодавче регулювання має відповідати конституційним вимогам щодо змісту та обсягу соціальних гарантій.

Коломієць В.І. вважає, що оспорювані приписи Закону № 3551 у редакції Закону № 2983 звужують раніше встановлений законом обсяг соціальної гарантії для осіб з інвалідністю внаслідок війни та передають Кабінету Міністрів України повноваження щодо визначення її сутнісних елементів.

На думку автора клопотання, вилучення із закону конкретних розмірів щорічної разової грошової виплати та надання Уряду права самостійно визначати такі розміри в межах бюджетних призначень призвело до неконституційного звуження соціальних гарантій. Коломієць В.І. також стверджує, що оспорюване регулювання не відповідає принципу верховенства права, порушує принцип правової визначеності, гарантії соціального захисту та вимоги щодо визначення прав і свобод людини виключно законом.

Дослідивши матеріали справи, Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання для ухвалення рішення (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/socialni-garantii-dlya-osib-z-invalidnistyu-vnaslidok-viyny-drugyy-senat-ksu-rozghyadaye>). – 2026. – 10.06.*)

Другий сенат 10 червня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розпочав розгляд справи за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «УКР ГАЗ РЕСУРС».

Суддя-доповідач у справі Галина Юровська зазначила, що суб'єкт права на конституційну скаргу звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на відповідність Конституції України пункт 2 частини п'ятої статті 41 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922–VIII зі змінами (далі – Закон).

Оспорюваними приписами Закону визначено, що «істотні умови договору про закупівлю не можуть змінюватися після його підписання до виконання зобов'язань сторонами в повному обсязі, крім випадків, зокрема «збільшення ціни за одиницю товару до 10 відсотків пропорційно збільшенню ціни такого товару на ринку у разі коливання ціни такого товару на ринку за умови, що така зміна не призведе до збільшення суми, визначеної в договорі про закупівлю, – не частіше ніж один раз на 90 днів з моменту підписання договору про закупівлю/внесення змін до такого договору щодо збільшення ціни за одиницю товару. Обмеження щодо строків зміни ціни за одиницю товару не застосовується у випадках зміни умов договору про закупівлю бензину та дизельного пального, природного газу та електричної енергії».

Автор клопотання вважає, що ці приписи Закону суперечать частині першій статті 8, частині четвертій статті 13, частинам першій, четвертій статті 41, частині першій статті 42, пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України.

Суддя-доповідач також зазначила, що про зміст висловлених позицій органів державної влади та наукових установ, які надійдуть на запити щодо питань, порушених у конституційній скарзі, буде поінформовано суддів на закритій частині пленарного засідання.

Другий сенат перейшов до закритої частини пленарного засідання.

На пленарному засіданні були присутні уповноважена особа, яка діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу Олесь Серебряник та громадяни України (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadaye-spravu-za-konstytucijnoyu-skargoyu-tov-ukr-gaz-resurs>). – 2026. – 10.06*).

Перший сенат 10 червня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Клімчука Василя Антоновича.

Заявник звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на відповідність статтям 17, 22, 46 Конституції України підпункт 1 пункту 1 розділу I Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо разової грошової виплати ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань».

Як зазначила суддя-доповідач у справі Ольга Совгіря, Друга колегія суддів Першого сенату відкрила конституційне провадження та визначила, що предметом конституційного контролю в цій справі є частина п'ята статті 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», згідно з якою: «Щороку до Дня Незалежності України учасникам бойових дій виплачується разова грошова виплата у порядку та розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України в межах відповідних бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України».

Суддя-доповідач поінформувала про зміст конституційної скарги та перебіг розгляду відповідної справи в судах системи судоустрою. Зокрема, йшлося про те, що Клімчук В. А. є учасником бойових дій, якому у 2023 році виплатили разову грошову виплату до Дня Незалежності України у розмірі 1 000 грн. Вважаючи, що зазначену виплату здійснено не в повному обсязі, він звернувся до суду з позовом до Головного управління Пенсійного фонду України в Одеській області про нарахування та виплату недоплаченої щорічної разової грошової виплати.

Суди першої та апеляційної інстанцій відмовили заявникові у задоволенні позову, а Верховний Суд – у відкритті касаційного провадження.

Автор клопотання вважає, що внаслідок застосування судами оспорюваного положення Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» порушено його конституційні права на належний соціальний захист як захисника Вітчизни, на достатній життєвий рівень, зменшено його соціальні гарантії як учасника бойових дій, а саме розмір щорічної разової грошової виплати.

Дослідивши матеріали справи, Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання для подальшого обговорення питань, пов'язаних із конституційним провадженням (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/pershyy-senat-ksu-pereviryt-na-konstytuciynist-zakonodavche-polozhennya-shchodo-rozmiru>). – 2026. – 10.06*).

Велика палата Конституційного Суду України 9 червня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядала справу за конституційним поданням Верховного Суду.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі – суддя Конституційного Суду України Василь Лемак поінформував, що заявник звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на відповідність статтям 19, 46, 92 Конституції України статтю 46 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 19 листопада 2024 року № 4059–ІХ, а також постанову Кабінету Міністрів України «Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану» від 3 січня 2025 року № 1 зі змінами (далі – Постанова Кабінету Міністрів України) у частині обмеження розміру пенсії особам, яким така пенсія призначена (перерахована) відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–ХІІ зі змінами.

Згідно зі статтею 46 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від

19 листопада 2024 року № 4059–ІХ у 2025 році у період дії воєнного стану пенсії, призначені (перераховані) відповідно, зокрема, до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–ХІІ зі змінами (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством), розмір яких (пенсійної виплати) перевищує десять прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність, виплачуються із застосуванням до суми перевищення коефіцієнтів у розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України встановлено, що у період воєнного стану у 2025 році пенсії (пенсійні виплати), призначено (перераховані) відповідно, зокрема, до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–ХІІ зі змінами (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, установлених законодавством), розмір яких перевищує 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, виплачуються із застосуванням коефіцієнтів до відповідних сум перевищення (абзаци перший – шостий пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України). Крім того, визначено особливості застосування коефіцієнтів для осіб, пенсії яким призначено (перераховано) відповідно до актів законодавства, зазначених в абзаці першому пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України, та які мають право на пенсію відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», в яких розмір пенсії обчислено відповідно до частини першої статті 27, абзацу другого частини першої статті 28 і статті 29 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (абзац сьомий пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України). Крім

того, встановлено, що у період воєнного стану у 2025 році коефіцієнти, визначені пунктом 1 Постанови Кабінету Міністрів України, до пенсій (пенсійних виплат) у передбачених випадках не застосовуються (пункт 2).

У конституційному поданні Верховний Суд обґрунтовує неконституційність окремих приписів статті 46 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 19 листопада 2024 року № 4059–ІХ та Постанови Кабінету Міністрів України з огляду, зокрема, на: особливий соціальний захист військовослужбовців, у тому числі пенсіонерів; особливий, чітко визначений у Конституції України, предмет регулювання законом про Державний бюджет України, що унеможливило внесення ним змін, зупинення дії чи скасування інших законів (скасування, зміна обсягу прав, пільг, компенсацій, гарантій тощо, передбачених іншими законами); допустимість делегування Верховною Радою України Кабінету Міністрів України повноважень унормовувати відносини у сфері соціального захисту виключно в межах, визначених Конституцією України.

Суддя-доповідач також повідомив, що для забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи та ухвалення Великою палатою Конституційного Суду України обґрунтованого рішення він направив запити, зокрема, до Президента України, Верховної Ради України, Національного юридичний університет імені Ярослава Мудрого, інших наукових та навчальних закладів. Про зміст висловлених позицій буде поінформовано суддів на закритій частині пленарного засідання.

Дослідивши матеріали справи Велика палата КСУ перейшла до закритої частини пленарного засідання.

На пленарному засіданні були присутні представник суб'єкта права на конституційне подання, суддя Верховного Суду у Касаційному адміністративному суді Альберт Єзеров, представник суб'єкта права на конституційне подання, т.в.о. керівника Апарату Верховного Суду Расім Бабанли, учасник конституційного провадження, Міністр соціальної політики, сім'ї та єдності України Денис Улютін, постійний представник Верховної Ради

України у Конституційному Суді України Максим Дирдін, представник Президента України у Конституційному Суді України Сергій Дембовський (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/poryadok-vyplaty-pensiy-okremym-kategoriyam-osib-u-2025-roci-velykopalata-ksu-rozglyadaye>). – 2026. – 9.06*).

Велика палата Конституційного Суду України 9 червня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розпочала розгляд справи за конституційним поданням Верховного Суду.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Олександр Петришин повідомив, що Верховний Суд звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на відповідність статтям 6, 8, частині першій статті 126, статті 130 Конституції України абзац п'ятий статті 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік», абзац п'ятий статті 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік», абзац п'ятий статті 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», абзац п'ятий частини першої статті 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік».

Як зазначив суддя-доповідач, предметом конституційного контролю у цій справі є норми законів про Державний бюджет України щодо встановлення у 2022–2025 роках прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць для працездатних осіб, який застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді, у розмірі 2102 гривні.

За результатами аналізу конституційного подання та долучених до нього матеріалів убачається таке.

Суб'єкт права на конституційне подання вказує, що з 2021 року та до теперішнього часу законами про Державний бюджет України на відповідні роки одночасно із встановленням прожиткових мінімумів, у тому числі для працездатних осіб, законодавець запровадив новий вид прожиткового мінімуму – прожитковий мінімум для працездатних осіб, що застосовується для визначення базового

розміру посадового окладу судді. Зокрема, з 1 січня 2025 року діють два види прожиткового мінімуму для працездатних осіб – загальний у розмірі 3028 грн та спеціальний – 2102 грн, який застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді.

Верховний Суд зазначає, що відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» для визначення розміру суддівської винагороди до уваги може братися лише прожитковий мінімум для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року. Відповідно, застосування іншої розрахункової величини при визначенні розміру посадового окладу судді, відмінної від тієї, що визначена спеціальним законом, не допускається.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що всупереч нормам статей 6, 8, частини першої статті 126, статті 130 Конституції України, оспорювані положення законів про Державний бюджет України на 2022–2025 роки, якими встановлено з 1 січня відповідного календарного року прожитковий мінімум для працездатних осіб, що застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді, у розмірі 2102 гривні, фактично змінюють правове регулювання з питань суддівської винагороди, яке визначене в спеціальному законодавчому акті – Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Суддя також поінформував, що з метою забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи будуть підготовлені аналітичні, довідково-інформаційні матеріали з питань конституційного провадження та вжито заходів, спрямованих на з'ясування наукових підходів щодо питань, які виникають у цьому конституційному провадженні.

Велика палата КСУ дослідила матеріали справи на відкритій частині пленарного засідання та перейшла до закритої частини.

Участь у пленарному засіданні взяли представник суб'єкта права на конституційне подання – т.в.о. керівника Апарату Верховного Суду Расім Бабанли, представник Президента України у Конституційному Суді України Сергій Дембовський, постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді

України Максим Дирдін (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/velyka-palata-ksu-rozpochala-rozglyad-spravy-shchodo-konstytucijnosti-okremyh-polozenh>)). – 2026. – 9.06).

Велика палата Конституційного Суду України 9 червня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядала справу за конституційним поданням Верховного Суду.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Алла Олійник виклала зміст конституційного подання та обґрунтування автора клопотання. Суддя повідомила, що Верховний Суд просить перевірити на відповідність Конституції України частину другу статті 3, підпункти 1, 2 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року № 3674–VI (далі – Закон).

У частині другій статті 3 Закону визначено перелік позовних заяв, інших заяв, клопотань, апеляційних та касаційних скарг, за подання яких судовий збір не справляють.

У підпунктах 1, 2 пункту 3 частини другої статті 4 Закону встановлено ставки судового збору за подання до адміністративного суду адміністративного позову та апеляційної скарги на рішення суду, заяви про приєднання до апеляційної скарги на рішення суду, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Обґрунтовуючи твердження щодо неконституційності оспорюваних приписів Закону, суб'єкт права на конституційне подання зазначає, що за подання позову в порядку статті 287 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) та за подання апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду, прийняту за результатами розгляду такого позову, справляється судовий збір відповідно до Закону.

Частина перша статті 287 КАС встановлює право, зокрема, учасників виконавчого провадження звернутися до адміністративного суду з позовною заявою щодо неправомірних дій або бездіяльності державного або приватного виконавця.

Суддя поінформувала, що висновок Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду став підставою для внесення Верховним Судом конституційного подання. Предметом касаційного оскарження була ухвала суду апеляційної інстанції про повернення апеляційної скарги у зв'язку з несплатою судового збору з приводу оскарження рішення органу державної виконавчої служби, порядок розгляду якої визначено статтею 287 КАС.

У контексті цієї справи спірним було питання про сплату судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, якою повернено позовну заяву з підстав несплати судового збору за подання позовної заяви в порядку статті 287 КАС.

Верховний Суд зазначає, що після ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 13 травня 2024 року № 6-р(II)/2024 за оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних/приватних виконавців у цивільному судочинстві збір не справляється. Натомість за звернення до суду з позовом у порядку статті 287 КАС та за апеляційне й касаційне оскарження судових рішень, прийнятих за результатами розгляду такого позову, судовий збір справляється в загальному порядку в розмірах, встановлених у статті 4 Закону, що ставить у нерівне становище позивача/стягувача у виконавчому провадженні, на користь якого ухвалено рішення суду в порядку адміністративного судочинства, порівняно з позивачем/стягувачем у виконавчому провадженні щодо виконання рішення суду, прийнятого за правилами цивільного чи господарського судочинства.

Також Верховний Суд звернув увагу на розмір ставок судового збору, а саме, у підпункті 1 пункту 3 частини другої статті Закону йдеться про позов взагалі і не уточнюється предмет спору.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що у підпункті 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону словосполучення «на ухвалу суду» має узагальнюючий характер і не розрізняє ухвал (не містить винятків та застережень), за оскарження яких не підлягає сплаті судовий збір.

Посилаючись на норми Конституції України, юридичні позиції Конституційного Суду

України, Верховний Суд дійшов висновку про наявність ознак невідповідності оспорюваних приписів Закону, що уможливлюють справляння стягувачем у виконавчому провадженні з виконання судового рішення, прийнятого на його користь, судового збору за подання адміністративного позову, апеляційної/касаційної скарги у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця в порядку статті 287 КАС, частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 55, статті 129-1 Конституції України, оскільки обмежують право на справедливий суд.

«Враховуючи конституційний принцип обов'язковості судового рішення, закріплений у пункті 9 частини другої статті 129 Конституції України, особа, на користь якої ухвалено судові рішення, не повинна сплачувати судовий збір за звернення до суду з вимогою забезпечити виконання судового рішення (встановлення судового контролю), яке набрало законної сили», – зазначає Верховний Суд.

Суддя-доповідач поінформувала, що для забезпечення повноти розгляду справи було надіслано запити до органів державної влади, наукових установ, членів Науково-консультативної ради Конституційного Суду України з проханням надати юридичний аналіз питань, порушених у конституційному поданні.

Дослідивши матеріали справи на відкритій частині, Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання для подальшого обговорення питань, пов'язаних із конституційним провадженням.

Участь у пленарному засіданні взяли представник суб'єкта права на конституційне подання – т.в.о. керівника Апарату Верховного Суду Радим Бабанли, постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України Максим Дирдін, представник Президента України у Конституційному Суді України Сергій Дембовський (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/ksu-rozglyadaye-spravu-pro-spravlyannya-sudovogo-zboru-za-zvernennya-do-sudu-shchodo>). – 2026. – 9.06).*

Колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України прийняла важливу ухвалу – відкрила конституційне провадження за скаргою судді Олексія Гончаренка. Це рішення стало відповіддю на гострий правовий конфлікт, спровокований різкою зміною позиції Великої Палати Верховного Суду щодо процедур кваліфікаційного оцінювання.

Суддівська спільнота очікує, що КСУ покладе край практиці «подвійних стандартів» та захистить фундаментальні принципи правової визначеності, які опинилися під загрозою через суперечливі тлумачення статті 88 Закону «Про судоустрій і статус суддів».

Ключовим є питання, хто саме у ВККС має право ухвалювати остаточне рішення щодо судді за наявності негативного висновку Громадської ради доброчесності – колегія з трьох членів чи пленарний склад Комісії. Відповіді на це питання залежить доля сотень суддівських кар'єр та подальший хід судової реформи.

Після того, як Велика Палата Верховного Суду на початку 2026 року здійснила неочікуваний «розворот» у своїй практиці, фактично легітимізувавши пленарні перегляди «заднім числом», суддя Межівського районного суду Дніпропетровської області Олексій Гончаренко звернувся за захистом до КСУ. Його скарга ставить під сумнів конституційність норм, що дозволяють вільне тлумачення процедур, яке загрожує незалежності всієї судової гілки влади.

Судова реформа 2016 року встановила спеціальний порядок оцінювання суддів, призначених до її проведення. Механізм було закріплено у пункті 20 Перехідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до цієї моделі, остаточне рішення у процедурі кваліфікаційного оцінювання мала ухвалювати колегія Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС), тоді як безпосереднє оцінювання здійснювали пленарні склади Комісії.

13 червня 2024 року Велика Палата Верховного Суду у справі № 9901/198/20 стала на позицію захисту принципу верховенства

права, сформувавши підхід, який фактично визначив подальшу практику оцінювання суддів. Спір стосувався судді Господарського суду Харківської області Віталія Усатого, щодо якого Громадська рада доброчесності надала негативний висновок через питання до походження статків. Попри це, колегія ВККС у складі трьох членів визнала суддю таким, що відповідає займаній посаді.

Велика Палата дійшла висновку, що до 30 грудня 2023 року чинне законодавство не передбачало необхідності ухвалення пленарного рішення ВККС для подолання негативного висновку ГРД у процедурі оцінювання діючих суддів. Відтак такі повноваження залишалися виключно за колегією.

Цей підхід фактично закріпив імперативне тлумачення норм Перехідних положень та виключив можливість їх розширеного трактування. Рішення отримало підтримку частини правничої спільноти, науковців та представників суддівського самоврядування як таке, що забезпечує процедурну визначеність та стабільність у застосуванні судової реформи.

Проте, якщо у червні 2024 року ВП ВС дійшла висновку, що до кінця 2023 року остаточне рішення за результатами оцінювання мала право ухвалювати колегія ВККС незалежно від висновку Громадської ради доброчесності, то вже у січні 2026 року Суд постановою № 990/62/24 фактично переглянув цей підхід.

У цій справі Велика Палата заявила, що за наявності негативного висновку ГРД рішення про відповідність судді посаді повинно підтримати щонайменше 11 членів повного складу ВККС. Новий підхід поставив під сумнів сформовану практику кваліфікаційного оцінювання та створив правову невизначеність для сотень суддів, які вже пройшли оцінювання колегіями Комісії.

Конституційні претензії

Звертаючись до КСУ, Олексій Гончаренко вказав на те, що застосоване ВП ВС тлумачення абзацу другої частини першої статті 88 Закону суперечить низці конституційних положень.

Закон має бути передбачуваним. Суддя не може перебувати в стані «безстрокової

перевірки», коли правила гри змінюються після завершення процедури.

Ситуація, коли рішення лише чотирьох членів ВККС (у разі небрання 11 голосів у Пленумі) може призвести до звільнення судді, звужує гарантії його статусу.

Темпоральні норми Конституції не можуть діяти десятиліттями, фактично підмінюючи собою постійні засади правосуддя.

Вибіркове правосуддя

Зміна позиції ВП ВС призвів до очевидної дискримінації всередині суддівського корпусу. Одна група суддів отримала захист і залишилася на посадах за рішеннями колегій, тоді як інша – за аналогічних правових умов – тепер підлягає повторним пленарним розглядам та потенційному звільненню.

Рішення ЄСПЛ «Олександр Волков проти України» свідчить про заборону реформування системи шляхом створення спеціальних умов для звільнення конкретних осіб через довільне тлумачення норм. Постанова ВП ВС від 15 січня 2026 року розцінюється професійною спільнотою як результат тиску та вибір політичних інтересів замість верховенства права.

Очікування від Конституційного Суду

Суддівська спільнота покладає великі надії на це провадження, розраховуючи, що КСУ припинить маніпуляції з оцінюванням. Важливим аспектом є можливість застосування частини 3 статті 89 Закону «Про Конституційний Суд України».

Згідно з цією нормою, якщо КСУ визнає саму статтю 88 конституційною, він все одно може вказати у резолютивній частині, що тлумачення, надане судом (у даному випадку ВП ВС), не відповідає Конституції. Це дозволить виправити правозастосовчу практику без скасування самого закону.

Питання, яке стоїть перед КСУ, виходить далеко за межі особистої справи одного судді. Це тест на здатність держави дотримуватися принципу *res judicata* та поважати стабільність правового статусу особи.

КСУ має оцінити, чи є законним об'єднання різних за своєю природою процедур, а саме

конкурсних та оцінювання на відповідність посаді, що фактично нівелювало виняткову роль перехідних норм.

Якщо Конституційний Суд підтримає позицію скажника, це призведе до відновлення правової визначеності для сотень суддів, чий кар'єри наразі перебувають під загрозою через подвійну оцінку одних і тих самих фактів (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/362994-konstitutsionnyy-sud-otkryl-proizvodstvo-po-delu-o-pravilakh-kvalifikatsionnogo-otsenivaniya-kollegiya-ili-plenarnyy-sostav>)). – 2026. – 4.06).

Другий сенат Конституційного Суду України 3 червня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Мальцева Максима Вячеславовича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі – суддя Конституційного Суду України Василь Лемак поінформував, що заявник звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на відповідність Конституції України частину десяту статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Згідно з оспорюваним приписом Кодексу «кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, крім здійснення кримінального провадження у суді, в якому до моменту введення воєнного стану та набрання чинності цією частиною було визначено склад суду за участю присяжних».

Суддя-доповідач виклав зміст конституційної скарги та обґрунтування заявника. Він зазначив, що на розгляді в Олександрівському районному суді міста Запоріжжя перебуває кримінальне провадження стосовно Мальцева М. В., якого обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, визначених частиною другою статті 28, частиною другою статті 111, частиною першою статті 14, частиною другою статті 258, частиною другою статті 2631 Кримінального кодексу України.

У січні 2026 року Мальцев М. В. подав до суду клопотання про здійснення кримінального провадження стосовно нього судом у складі двох суддів та трьох присяжних. Олександрівський районний суд міста Запоріжжя у задоволенні зазначеного клопотання відмовив.

Суб'єкт права на конституційну скаргу твердить, що частина десята статті 615 Кодексу «не відповідає вимогам статті 3 Конституції України щодо обов'язку створення належного правового механізму захисту конституційних прав і свобод особи, зокрема забезпечення права на розгляд кримінального провадження судом присяжних у справах, де можливе призначення довічного позбавлення волі».

Автор клопотання також вважає, що оспорюваний припис Кодексу порушує «принцип верховенства права та конституційної ієрархії норм», «принцип рівності перед законом, гарантований статтею 24 Конституції України», а також нівелює «конституційну роль народу у здійсненні правосуддя, що прямо суперечить статті 124 Конституції України».

Крім того, Мальцев М.В. зазначає, що частина десята статті 615 Кодексу не відповідає пункту 1 частини другої, частині четвертій статті 129 Основного Закону України, оскільки «виключає одну з конституційно визначених форм судочинства, не залишаючи особі можливості реалізувати своє право на суд присяжних». На його думку, «таке законодавче обмеження порушує баланс між формами судочинства, зменшує рівень процесуальних гарантій сторони захисту, суперечить конституційній zasadі рівності учасників судового процесу».

Суддя також повідомив, що для забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи та ухвалення Другим сенатом Конституційного Суду України обґрунтованого рішення він направив запити, зокрема, до органів державної влади, Української Гельсінської спілки з прав людини та закладів вищої освіти. Про зміст висловлених позицій буде поінформовано суддів на закритій частині пленарного засідання.

Дослідивши матеріали справи, Другий сенат КСУ перейшов до закритої частини пленарного засідання (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* ([https://csu.](https://csu.gov.ua/novyna/pravo-na-sud-prysyazhnyh-v-umovah-voyennogo-stanu-drugyy-senat-ksu-rozglyadaye-konstytuciynu)

gov.ua/novyna/pravo-na-sud-prysyazhnyh-v-umovah-voyennogo-stanu-drugyy-senat-ksu-rozglyadaye-konstytuciynu). – 2026. – 4.06).

Другий сенат Конституційного Суду України 3 червня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Сластнікова Володимира Володимировича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Олександр Водяніков виклав зміст конституційної скарги та обґрунтування заявника.

Суддя зазначив, що Сластніков В. В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України частину першу статті 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – Кодекс), «у частині, що передбачає відповідальність за відмову особи від проходження у встановленому порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також щодо вживання лікарських препаратів, які знижують увагу та швидкість реакції та відповідальність, що тягне за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік і на інших осіб – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається, що стосовно заявника було складено протокол про адміністративне правопорушення. Відповідно до протоколу Сластніков В.В. керував автомобілем з явними ознаками наркотичного сп'яніння (поведінка, що не відповідає ситуації; порушення мови та координації). Від проходження огляду у медичному закладі на вимогу працівників поліції, які зупинили його під час керування автомобілем, відмовився.

Підволочиський районний суд Тернопільської області визнав заявника винним у вчиненні адміністративного правопорушення, встановленого частиною першою статті 130

Кодексу, та наклав на нього адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у сумі 17 000 гривень із позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік.

Тернопільський апеляційний суд апеляційну скаргу адвоката Сігнаєвського А.О., який діяв в інтересах заявника, залишив без задоволення, а постанову Підволочиського районного суду Тернопільської області – без зміни. Обґрунтовуючи своє рішення, суд апеляційної інстанції вказав, що «доведеність вини та кваліфікація дій Сластнікова В.В. у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 130 КУпАП доведена належним чином розглянутими, оціненими та викладеними у постанові суду доказами <...>. Факт відмови Сластнікова В.В. від проходження огляду на стан наркотичного сп'яніння є правовою підставою адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 130 КУпАП, доведений належними та допустимими доказами, які зібрані у встановленому законом порядку <...>. Адміністративне стягнення на Сластнікова В.В. накладено у відповідності до вимог ст.ст. 33–34 КУпАП, з врахуванням його особи, характеру вчиненого правопорушення, в межах санкції ч. 1 ст. 130 КУпАП, а тому підстав для скасування постанови суду та закриття справи немає».

Заявник стверджує, що чинна редакція частини 1 статті 130 Кодексу не забезпечує належної правової визначеності, створює передумови для зловживань та порушення конституційних прав громадян. Застосування положень частини першої статті 130 та статті 266 Кодексу фактично дозволяє притягати особу до адміністративної відповідальності не на основі беззаперечних доказів, а виходячи із сумнівів щодо її поведінки. Автор клопотання вважає, що законодавець створив ситуацію, коли сумнів щодо доведеності вини особи перетворюється на підставу для покарання, що прямо суперечить конституційній гарантії презумпції невинуватості.

На його думку, застосування оспорюваних приписів Кодексу порушує «право особи не

давати показання чи пояснення щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, оскільки встановлення відповідальності за відмову від проходження огляду фактично примушує особу до самовикриття», а також принцип індивідуального характеру юридичної відповідальності, право кожного на повагу до його гідності та заборону примусового піддання медичним втручанням без вільної згоди особи, оскільки огляд на стан сп'яніння є медичною процедурою, яка не може проводитися примусово.

Заявник зазначає, що стаття 33 Конституції України гарантує право кожного на свободу пересування, однак, на його переконання, «безпідставна зупинка транспортного засобу обмежує це право», адже в чинній редакції частини першої статті 130 Кодексу відсутні чітко визначені та вичерпні підстави для зупинки транспортного засобу і направлення водія на огляд.

Суддя-доповідач поінформував, що направив листи-запити до органів державної влади, провідних наукових установ, інституцій громадянського суспільства з відповідними питаннями, що мають фундаментальне значення для вирішення справи.

Суд дослідив матеріали справи та перейшов до закритої частини пленарного засідання.

Участь у пленарному засіданні взяли суб'єкт права на конституційну скаргу Володимир Сластніков та його представник, адвокат Ганна Сластнікова (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/vidpovidalnist-vodiyiv-za-vidmovu-vid-oglyadu-na-stan-alkogolnogo-narkotychnogo-chy-inshogo>). – 2026. – 3.06).*

Велика палата Конституційного Суду України 2 червня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі усного провадження поновила розгляд справи за конституційним поданням 51 народного депутата України для розгляду питання щодо ролі та повноважень органів місцевого самоврядування у добровільному об'єднанні територіальних громад.

Автори клопотання просять Суд перевірити на відповідність Конституції України пункт 6

частини першої статті 4, частину третю статті 11 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року № 157–VIII зі змінами (далі – Закон).

Оспорюваними приписами Закону визначено, що добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється з дотриманням таких умов: «об'єднання територіальних громад здійснюється відповідно до перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, області» (пункт 6 частини першої статті 4); «перспективний план формування територій громад Автономної Республіки Крим, області затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, відповідної обласної державної адміністрації» (частина третя статті 11).

У конституційному поданні зазначається, що оспорювані норми Закону не відповідають низці приписів Конституції України. На переконання народних депутатів України, «запровадження та наявність законодавчо встановленого механізму об'єднання територіальних громад суперечить ідеології добровільного об'єднання територіальних громад та призводить до звуження конституційного права жителів громади на таке добровільне об'єднання. Оскільки процес об'єднання наразі має відбуватися в чітко регламентованих рамках, які визначені перспективними планами».

Суддя-доповідач у справі – Олег Первомайський.

Поновивши розгляд справи у відкритій частині, Суд залучив до участі у розгляді справи Віцепрем'єр-міністра з відновлення України – Міністра розвитку громад та територій України Олексія Кулебу, заступника директора Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України з наукової роботи Ірину Бодрову, завідувача кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка Олену Бориславську та голову правління Громадської організації «Центр політико-правових реформ» Ігоря Коліушка.

Суд відмовив у задоволенні клопотань постійного представника Верховної Ради

України у Конституційному Суді України Максима Дирдіна та представника Президента України у Конституційному Суді України Сергія Дембовського про перенесення розгляду справи у зв'язку з неможливістю їхньої участі у засіданні.

Суд задовольнив клопотання постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України Максима Дирдіна в частині залучення до розгляду справи заступника Міністра розвитку громад та територій України у 2019–2023 рр. В'ячеслава Негоди, а також пропозицію Віцепрем'єр-міністра з відновлення України – Міністра розвитку громад та територій України Олексія Кулеби про залучення у розгляді справи заступника Міністра розвитку громад та територій України Олексія Рябікіна.

Під час пленарного засідання Суд заслухав позиції залучених учасників конституційного провадження – завідувачки кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка Олени Бориславської, голови правління Громадської організації «Центр політико-правових реформ» Ігоря Коліушка, а також заступника Міністра розвитку громад та територій України Олексія Рябікіна.

У розгляді цієї справи Суд оголосив перерву до 30 червня 2026 року (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/pytannya-shchodo-rol-i-ta-povnovazhen-organiv-miscevogo-samovryaduvannya-u-dobrovilnomu>). – 2026. – 3.06*).

Конституційний Суд за поданням Омбудсмана України перевірів норми Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», за якими роботодавці могли обмежувати або не оплачувати частину щорічної відпустки для неповнолітніх та осіб з інвалідністю.

У законі передбачалося, що якщо тривалість основної щорічної відпустки працівника становить більш ніж 24 календарних дні, невикористані дні переносяться на період після закінчення воєнного стану. За рішенням роботодавця – без збереження заробітної плати.

У рішенні КСУ зазначається, що право на відпочинок є надважливим автономним конституційним правом людини. Але в законі оплачувана щорічна відпустка, мінімальна тривалість якої перевищує 24 календарних дні, не гарантована окремим категоріям. Зокрема, людям віком до 18 років – 31 календарний день, людям з інвалідністю I і II груп – 30 календарних днів, з інвалідністю III групи – 26 календарних днів.

«Оплачувана щорічна відпустка мінімальної тривалості в соціальній державі гарантована законом і є невіддільним засадничим трудовим правом кожної людини, яка працює, і базовою соціально-економічною вигодою для неї», – йдеться в документі суду.

Після розгляду подання Омбудсмана спірні положення закону були визнані неконституційними та втратили чинність із дня ухвалення рішення – 19 травня.

«Це рішення – надзвичайно важливий крок у захисті трудових прав громадян і ще одне підтвердження того, що навіть під час воєнного стану держава не може звужувати права тих, хто потребує особливого соціального захисту», – звернув увагу Уповноважений ВР з прав людини (ZMINA (<https://zmina.info/news/konstytucyjnyj-sud-skasuvav-normu-yaka-dozvoljala-ne-oplachuvaty-chastynu-vidpustky-dlya-lyudej-z-invalidnistyu-pid-chas-vijny/>)). – 2026. – 15.06).

М. Мельник, доктор юридичних наук, професор

Відповідальність за набуття необґрунтованих активів: ознаки неконституційності

Останніми роками активного застосування набув такий інститут цивільного законодавства як визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (глава 12 ЦПК).

Водночас попри доволі предметне визначення законом підстав, порядку ініціювання та розгляду справ про визнання такими активів на практиці виникає багато питань як щодо розуміння ознак необґрунтованих активів, так і щодо процедури їх встановлення.

Низка цих питань пов'язана з відповідністю законодавчих положень щодо визнання необґрунтованими активів Конституції України. Ці питання з розряду гіпотетичної проблеми вже стали правовою реальністю – Конституційний суд ще в кінці позаминулого року відкрив провадження та здійснює розгляд справи на предмет конституційності статей 290 та 291 ЦПК.

Відтак, є практичний сенс поглянути на вказаний інститут через призму конституційних приписів. Адже неконституційність того чи іншого положення закону означає ніщо інше, як протиправне (неконституційне) його застосування – як в частині діяльності

державних органів, покликаних виявляти необґрунтовані активи та визнавати їх такими, так і в частині притягнення особи до юридичної відповідальності шляхом позбавлення її конституційного права на приватну власність.

Потрібний екскурс

Аналізуючи та оцінюючи інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави на предмет його конституційно-правової бездоганності не потрібно забувати того, що в Україні він з'явився вимушено, поспішно та був реалізований на законодавчому рівні не зовсім у коректний спосіб.

Сталося це у 2019 році після того, як Конституційний суд визнав неконституційною ст. 368-2 КК, яка передбачала кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.

Вказана стаття встановлювала кримінальну відповідальність за набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі.

Конституційний суд дійшов висновку, що ключовою ознакою незаконного збагачення як злочину закон визначав відсутність доказів законності підстав набуття вказаних активів. Відсутність доказів за такого формулювання диспозиції норми уможливлювало визнання наявності у діях особи об'єктивної сторони такого злочину, як незаконне збагачення. А це по суті зобов'язувало суб'єкта підтвердити доказами законність набуття у власність активів.

Виходячи з цього, Конституційний суд обґрунтував своє рішення про неконституційність ст. 368-2 КК, передусім, тим, що її положення суперечать конституційному принципу презумпції невинуватості та порушують конституційне право людини не свідчити проти себе та своїх близьких. Адже вони зобов'язували особу: усупереч приписам ст. 62 Конституції доводити свою невинуватість у вчиненні інкримінованого їй злочину та усупереч приписам ст. 63 Конституції давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, з тим, щоб, знову ж таки, довести свою невинуватість. Крім того, конструкція ст. 368-2 КК дозволяла правоохоронним органам та суду тлумачити сумніви щодо законності набуття особою активів не на її користь, хоча згідно з приписами ч. 3 ст. 62 Конституції все мало б бути навпаки.

Після визнання ст. 368-2 КК неконституційною законодавець «відновив» кримінальну відповідальність за незаконне збагачення у зміненому вигляді (нинішня ст. 368-5 КК), а також запровадив цивільно-правову відповідальність за набуття необґрунтованих активів (глава 12 ЦПК у нинішній редакції).

По суті в основу цивільно-правової відповідальності за набуття необґрунтованих активів було покладено положення визнаної неконституційною ст. 368-2 КК. Перенесення конструкції цієї статті у сферу цивільного законодавства зумовлювалося тим, що на відміну від кримінального законодавства, особа вже не могла посилатися на принцип презумпції невинуватості та право не свідчити проти себе та проти близьких родичів та членів сім'ї. Понад те, за цивільним законом (ст. 81 ЦПК)

обов'язок спростування необґрунтованості активів покладається на відповідача.

Відтак, наразі у вітчизняному законодавстві передбачено два види юридичної відповідальності за набуття необґрунтованих активів – кримінальна (ст. 368-5 КК) та цивільно-правова (глава 12 ЦПК). Різниця зводиться по суті до двох основних моментів: розміру набутих активів та порядку доведення їх необґрунтованості.

Конституційні підстави та спосіб позбавлення права приватної власності

Встановлюючи правило, за яким ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а право приватної власності є непорушним, Конституція (ст. 41) передбачає два випадки примусового відчуження об'єктів права приватної власності: 1) власне примусове відчуження таких об'єктів за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості; 2) конфіскація майна.

Стягнення в дохід держави визнаних необґрунтованими активів має ознаки конфіскації майна, але не є таким у розумінні закону. Це прямо впливає із приписів статей 346 та 354 ЦК.

Згідно із ст. 346 ЦК, яка визначає підстави припинення права власності, конфіскація та визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є різними підставами для припинення права власності.

Цивільно-правова конфіскація як позбавлення права власності на майно за рішенням суду у випадках, встановлених законом, є санкцією за вчинення правопорушення (ст. 354 ЦК).

Стягнення активів в дохід держави як підстава припинення права власності є правовим наслідком визнання судом активів необґрунтованими відповідно до ст. 292 ЦПК. При чому визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави, на відміну від конфіскації, застосовується без визнання вини у вчиненні якогось правопорушення. Понад те, цей вид примусового відчуження майна може застосовуватися і у випадках, коли таке майно (активи) були набуті особою в абсолютно правомірний спосіб.

Отже, конфіскація та стягнення активів в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими – це різні правові інститути, різні види підстав припинення права власності, застосування яких передбачено різними законами (ЦК і ЦПК).

При цьому, як зазначалося, на відміну від конфіскації майна, Конституція не передбачає позбавлення особи приватної власності (примусове відчуження) шляхом стягнення її активів в дохід держави за результатами визнання їх необґрунтованими.

Відтак, виникає питання щодо наявності конституційно-правових підстав для позбавлення особи приватної власності шляхом стягнення таких активів в дохід держави з підстав та у спосіб, які передбачені главою 12 ЦПК.

«Інша особа»

Закон (ч. 2 ст. 290 ЦПК) встановлює, що позов у даній категорії справ пред'являється щодо активів, «якщо різниця між їх вартістю і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» перевищує встановлений законом розмір.

Разом з тим, згідно із законом (ч. 4 ст. 290 ЦПК) «позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави може бути пред'явлено до особи, яка, будучи особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, набула у власність активи, зазначені у частині другій цієї статті, та/або до іншої фізичної чи юридичної особи, яка набула у власність такі активи за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними».

Ознаки неконституційності наведених положень ч. 4 ст. 290 ЦПК вбачаються у сукупності обставин, які стосуються статусу «іншої особи», підстав та правової

визначеності її «прив'язування» до активів особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

По-перше, положенням ч. 2 та ч. 4 ст. 290 ЦПК притаманна внутрішня суперечність, яка ставить під сумнів правомірність пред'явлення позову до «іншої особи».

Так, у ч. 2 ст. 290 ЦПК йдеться про активи та законні доходи (різницю між ними) лише особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Натомість ч. 4 ст. 290 ЦПК вже допускає можливість пред'явлення позову до «іншої особи», при цьому не передбачаючи потреби у встановленні її законних доходів та різниці між ними та набутими нею активами.

Слід зазначити, що практика йде зовсім іншим шляхом – позивач та суд з'ясовують розмір законних доходів «іншої особи» та включають їх до загальної суми, на підставі якої розраховують різницю між вартістю спірних активів і законними доходами особи.

З одного боку, це може зіграти «на руку» відповідачу/відповідачам, з іншого – виникає закономірне запитання про те, на якій правовій підставі це здійснюється, якщо закон (ч. 2 ст. 290 ЦПК) передбачає встановлення різниці між вартістю набутих активів і законними доходами лише особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

По-друге, «інша особа» не є «уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», а тому на неї не можуть поширюватися такі ж обмеження та обов'язки, які встановлюються для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Ці дві абсолютно різних за правовим статусом категорії осіб не можуть нести однакову відповідальність.

У цьому зв'язку, мабуть, доречним буде навести рішення Конституційного суду від 6 червня 2019 року № 3-р/2019, яким було визнано неконституційними положення законодавства, що покладали на громадських активістів-антикорупціонерів обов'язок декларувати свої доходи та витрати шляхом подання електронних декларацій.

У цьому рішенні Конституційний суд зазначив, що покладання на особу, яка не уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обов'язку з такого декларування може розглядатися як втручання у приватне (особисте) та сімейне життя цієї особи, а фінансовий контроль за такими особами не може бути надмірним та таким, що дозволяє безпідставно втручатися у приватне життя такої особи.

По-третє, використані у тексті ч. 4 ст. 290 ЦПК формулювання «за дорученням особи» та «дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження» суперечать принципу юридичної визначеності, який є складовою верховенства права – вони дають підстави для неоднозначного трактування відповідних приписів у правозастосовчій практиці, що, власне, й спостерігається у практиці САП та ВАКС.

По-четверте, порушення принципу юридичної визначеності вбачається у використанні у ч. 4 ст. 290 ЦПК поняття «доручення». ЦК України визначає умови та порядок укладення цивільного договору доручення. Натомість редакція вказаної норми ЦПК, як і положень усієї його глави 12, залишає відкритим питання про розуміння правового змісту цього поняття – чи повинне доручення, згадане у ч. 4 ст. 290 ЦПК, відповідати вимогам ЦК, чи для цілей визнання необґрунтованими активів та стягнення їх в дохід держави має містити зовсім інші ознаки.

Очевидним є, що законодавець не передбачив в ЦПК визначення поняття «доручення» для цілей визнання необґрунтованими активів та стягнення їх в дохід держави, як це він зробив для низки інших понять (зокрема, активів, набуття активів тощо). Натомість САП та ВАКС у цьому процесі застосовують своє – відмінне від передбаченого ЦК – розуміння цього поняття, ототожнюючи доручення із згодою особи, а також використовуючи інститут спільної власності. Це, крім іншого, підтверджує його юридичну невизначеність поняття «доручення» у конструкції визнання активів необґрунтованими, яка має своїм наслідком неоднозначне застосування ст. 290 ЦПК.

По-п'яте, правова невизначеність притаманна також положенням ч. 3 ст. 290 ЦПК, відповідно до яких визначення вартості спірних активів застосовується «мінімальна ринкова вартість таких або аналогічних активів на дату набуття».

Чинне законодавство не визначає поняття «аналогічний актив», отже невизначеним залишається і питання встановлення критеріїв, на основі яких встановлюватиметься «аналогічність» активів з метою наступного визначення грошової вартості спірних активів відповідачів. За такого законодавчого підходу на практиці ускладнюється і навіть унеможлиблюється встановлення вартості деяких активів, що можуть бути визнані необґрунтованими і стягнені в дохід держави. До того ж застосовуються різні критерії відбору та оцінки «аналогічних» активів, що істотно впливає на визначення мінімальної ринкової вартості спірних активів, а відтак для визначення підстав для пред'явлення позову про визнання їх необґрунтованими.

До цього додається невизначеність процедури встановлення «мінімальної ринкової вартості» спірних активів та недопустиме використання прокурорами та судами різних замінників цього законодавчо закріпленого поняття – таких, як ринкова вартість, середньоринкова вартість, мінімальна вартість, реальна вартість, орієнтовна ринкова вартість тощо.

Процесуальний закон з нормами матеріального права

Правова невизначеність норм глави 12 ЦПК виявляється також у їхньому правовому змісті, а саме невизначеності у тому: 1) якими нормами вони є – процесуальними чи матеріальними; 2) чи є серед таких норм норми матеріального права; 3) чи не є ці норми новим для українського права видом норм права – матеріально-процесуальними.

Така невизначеність зумовлена тим, що глава 12 ЦПК поряд з нормами, якими встановлена процедура розгляду цивільних справ вказаної категорії, містить норми, які визначають суть такого правового інституту як набуття необґрунтованих активів, ознаки

таких активів, підстави для цивільно-правової відповідальності за їх набуття, правові наслідки (вид відповідальності) визнання активів необґрунтованими (зокрема, частини 2 та 3 ст. 290, ст. 292 ЦПК).

Ці питання за визначенням не можуть бути предметом регулювання ЦПК, оскільки для їхнього регулювання існує спеціальний кодифікований закон – ЦК, який, зокрема, визначає підстави виникнення цивільних прав та обов'язків, здійснення цивільних прав, набуття права власності, засади цивільно-правової відповідальності та склади (ознаки) цивільних правопорушень.

Включення норм матеріального права у процесуальний закон (ЦПК) суперечить призначенню, завданням та предмету регулювання ЦК (ст. 1) і ЦПК (статті 1, 2), вносить хаос у правове регулювання цивільно-правових та цивільно-процесуальних відносин, руйнує конституційні засади правопорядку, створило невизначеність правової ситуації щодо реалізації суб'єктів правовідносин своїх прав та виконання обов'язків. Зрештою, ускладнило/унеможливило чітке розуміння такої ситуації навіть особами із спеціальними знаннями – правниками, у т. ч. адвокатами, що може негативно позначитись на реалізації конституційного права на захист.

Річ у тім, що така ситуація може негативно позначатись на здійсненні правосуддя, оскільки, для прикладу, підставами для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни судового рішення є порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права (ст. 376 ЦПК України).

Відтак, за ситуації, коли глава 12 ЦПК містить як норми процесуального, так і норми матеріального права, у суду апеляційної інстанції може виникнути закономірне запитання щодо того, що, власне, «зробив» суд першої інстанції – порушив норми процесуального права чи неправильно застосував норми матеріального права.

Аналогічна проблема може виникати і в діяльності касаційного суду (ст. 412 ЦПК).

Вихід із ситуації

Сумніви стосовно конституційності закону остаточно «знімає» Конституційний суд. Відтак, чим раніше він розгляне наявну у нього справу про відповідність приписів статей 290 та 291 ЦПК та скаже з цього приводу останнє правове слово, тим краще.

Залежно від його рішення, інститут визнання необґрунтованими активів у нинішньому вигляді або перестане існувати або ж у його застосуванні настане ситуація конституційно-правової визначеності: правоохоронні органи отримають впевненість у тому, що вони діють у правомірний спосіб, суди – що їхні рішення ґрунтуються на приписах Конституції, а відповідачі у таких справах будуть вже не зможуть посилається на неконституційність процедури стягнення в дохід держави їхніх активів як необґрунтовано набутих.

Наразі ж доводиться задовольнятися існуючим станом речей.

А він зобов'язує органи державної влади та їх посадових осіб керуватися принципом верховенства права та здійснювати свою діяльність передусім на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією (статті 8, 19 Конституції). Для суду принцип верховенства права при здійсненні правосуддя взагалі є основоположним (ст. 129 Конституції, ст. 10 ЦПК).

Це означає, що при пред'явленні позову та розгляді справ про визнання необґрунтованими активів та стягнення їх в дохід держави позивач (прокурор) та суд мають застосувати положення глави 12 ЦПК через призму приписів Конституції.

Якщо суд дійде висновку, що те чи інше положення глави 12 ЦПК суперечить Конституції, то він не може застосовувати ці положення, а повинен застосовувати норми Конституції як норми прямої дії. До цього його зобов'язують не лише наведені конституційні приписи, але й норми процесуального закону – ст. 10 ЦПК.

Частиною шостою ст. 10 ЦПК встановлено, що у такому випадку суд після ухвалення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно

внесення до Конституційного суду подання щодо конституційності незастосованого ним закону.

Однак, наскільки відомо, ВАКС як суд першої інстанції та його Апеляційна палата цього не робили у жодній із справ, які вони вже розглянули. Не робив цього й касаційний суд.

З цього можна зробити висновок, що у суддів цих судів немає жодних сумнівів стосовно конституційності усіх положень глави 12 ЦПК. Або ж вони просто не хочуть «залазити у конституційна нетрі» та послуговуються виключно нормами ЦПК, посилаючись на Конституцію, так би мовити, для годиться (на жаль, такий підхід є превалюючим для вітчизняної правозастосовної практики).

Однак, з огляду на приписи статей 8, 19, 129 Конституції та ст. 10 ЦПК суди не можуть обґрунтовувати свою «пасивну» позицію тим, що вони застосовують норми (зокрема, передбачені статтями 290, 291 ЦПК), які наразі не визнані неконституційними. Бо це прямо суперечить принципу верховенства права,

яким вони мають керуватися про здійсненні судочинства.

Відповідачам та їхнім представникам не залишається нічого іншого, як «розвіювати» свої обґрунтовані сумніви стосовно конституційності застосовуваних до них норм ЦПК з використанням наданих ним процесуальних засобів – порушувати перед судом питання про надання переваги конституційним нормами над нормами «звичайного» процесуального закону, а також про використання ним повноважень, передбачених ч. 6 ст. 10 ЦПК.

Суд не може проігнорувати такого роду звернення/клопотання. Щонайменше суду доведеться обґрунтувати вибрану ним позицію та більш ретельно підійти до застосування тих чи інших положень глави 12 ЦПК, а також до дослідження та оцінки доказів обох сторін. Правосуддя від цього має лише виграти (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/blog/364722-vidpovidalnist-za-nabuttya-neobgruntovanikh-aktiviv-oznaki-nekonstitutsiynosti>). – 2026. – 24.06*).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

Судово-юридична газета: Суд під прицілом Брюсселя: для вступу в ЄС Україна має створити золотий стандарт відбору суддів

Україна офіційно розпочала переговори з ЄС за фундаментальним кластером, і першою під реформацію потрапляє судова система. 15 червня в Люксембурзі відбулась історична для України подія відкриття Кластер 1 «Основи процесу вступу до ЄС» (Fundamentals).

Переговори про вступ України до ЄС відбуватимуться за принципом «First open, last closed»: 1 кластер відкривається першим і закривається останнім. Це означає, що Розділ 23 «Судова влада та основоположні права» супроводжуватиме Україну протягом усього переговорного процесу щодо вступу до ЄС.

Брюссель наголошує: без незалежного, підзвітного та ефективного правосуддя прогрес в інших сферах – від економіки до безпеки – не гарантуватиме успішного завершення переговорів. Саме тому судова реформа залишається одним із ключових критеріїв членства, адже вона забезпечує верховенство права, захист інвестицій та довіру до державних інституцій.

Європейська оцінка судової реформи України ґрунтується не на формальній гармонізації законодавства з *acquis* ЄС у вузькому сенсі, а на відповідності фундаментальним принципам верховенства права, сформованим у практиці

Суду ЄС, ЄСПЛ та рекомендаціях Венеційської комісії. Головними критеріями виступають інституційна незалежність і доброчесність судової влади, а також ефективність антикорупційної інституційної архітектури, що забезпечує реальну, а не декларативну спроможність держави протидіяти корупції.

ЩО РЕАЛЬНО ВЖЕ ЗРОБЛЕНО

Перезапуск ВРП і ВККС

Ключовий результат тут – не просто «оновлення складу», а відновлення конституційної безперервності органів суддівського врядування та впровадження механізму добору із залученням міжнародних експертів.

Добір членів органів суддівського врядування відбувався за прямої участі міжнародних експертів (зокрема, Етичної ради для ВРП та Конкурсної комісії для ВККС). Міжнародна участь через фактично є тимчасовим компенсатором слабкості внутрішніх інституцій довіри.

Це не стандарт ЄС як такий, а перехідний інструмент підвищення легітимності добору.

Дорожня карта з верховенства права

Паралельно було розроблено Дорожню карту з питань верховенства права – стратегічний документ, який став одним із ключових орієнтирів для відкриття переговорного Кластеру 1. Він містить систематизований перелік реформ із конкретними індикаторами виконання та часовими рамками, що фактично перетворює політичні зобов'язання на вимірювані зобов'язання імплементації.

Тут важливо не плутати політичний документ із правовим, дорожня карта програмний інструмент імплементації *acquis* у сфері Розділу 23/24. Тобто це не норма права, а управлінська надбудова над реформами.

Створення служби дисциплінарних інспекторів

Юридично відновлення дисциплінарної функції Вищої ради правосуддя шляхом створення Служби дисциплінарних інспекторів мало розблокувати розгляд значної кількості

скарг щодо суддів, що раніше було ускладнено через інституційні прогалини в попередній моделі дисциплінарного провадження.

Створення цієї служби як автономного підрозділу ВРП є критичним бенчмарком. До кінця 2026 року Україна зобов'язалася вирішити не менше 50% «старих» дисциплінарних проваджень.

Цифровізація ВККС і досьє суддів

Окремий напрям реформ стосується цифровізації судової системи. Впровадження електронних суддівських досьє та автоматизація процедур у ВККС спрямовані на зменшення дискреційних рішень і підвищення прозорості кадрових процесів.

Участь ГРД і міжнародних експертів

Також було вдосконалено конституційну процедуру відповідно до рекомендацій Венеційської комісії та запроваджено участь громадськості та міжнародних експертів у процесах добору та оцінювання суддів. Громадська рада доброчесності продовжує виконувати функцію зовнішнього арбітра доброчесності, тоді як міжнародні експерти відіграють роль додаткового гаранта об'єктивності, зокрема в процесах відбору до Вищого антикорупційного суду.

Міжнародна участь у доборі суддів ВАКС – це приклад «external integrity screening mechanism», який ЄС вважає допустимим лише як тимчасову гарантію, а не постійну модель.

Крім того триває процес набрання чинності законодавством про перегляд декларацій доброчесності суддів та процедуру їх перевірки

У сукупності ці зміни дозволили Європейській комісії констатувати наявність у України значного прогресу в сфері верховенства права, хоча водночас вони розглядаються лише як проміжний етап ширшої трансформації.

Безальтернативні вимоги ЄС: які кроки має зробити Україна за Розділом 23

Попри позитивну оцінку, Брюссель виставив низку вимог, які Україна має виконати до кінця 2027 року для успішного закриття розділу. І мова не про нові закони, а

про конкретні результати очищення системи, стабільної дисциплінарної практики та прозорих конкурсних процедур.

У центрі уваги перебувають Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Служба дисциплінарних інспекторів та механізми громадського і міжнародного контролю.

Вища рада правосуддя

Європейські вимоги до ВРП концентруються навколо забезпечення її інституційної незалежності та ефективності дисциплінарної функції. Йдеться не лише про формальне очищення складу, а про формування сталої практики прозорого розгляду дисциплінарних справ і запобігання політичному або корпоративному впливу на ухвалення рішень.

Ключовим викликом залишається зниження рівня суб'єктивності у кваліфікації скарг та недопущення затягування проваджень щодо суддів із сумнівною доброчесністю. ЄС також приділяє увагу формуванню чітких і передбачуваних критеріїв доброчесності як частини дисциплінарної практики.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України

У фокусі ЄС перебуває завершення масштабного кваліфікаційного оцінювання суддівського корпусу та забезпечення швидкого, але якісного добору на вакантні посади. ЄС вимагає завершення процесів добору суддів для подолання кадрового голоду в судах усіх рівнів. Європейська оцінка наголошує на необхідності збереження балансу між ефективністю процедур і якістю перевірки кандидатів.

Верховний та Конституційний Суди

Попри відновлення кворуму у 2025 році, ЄС вимагає негайного заповнення решти вакансій та імплементації Кодексу етики суддів КСУ.

Передбачено вдосконалення процедури відбору нових суддів Верховного Суду із залученням незалежних експертів для подолання криз довіри

Служба дисциплінарних інспекторів

ЄС розглядає СДІ як ключовий елемент нової дисциплінарної вертикалі, покликаний забезпечити попередній, технічно якісний та інституційно автономний розгляд дисциплінарних скарг.

Вимоги включають формування штату виключно на конкурсних засадах, забезпечення процедурної незалежності та мінімізацію ризиків витоку інформації або неформального впливу.

Громадська рада доброчесності

Європейські підходи передбачають чітке нормативне визначення статусу ГРД та її взаємодії з ВККС. Основна вимога полягає у забезпеченні балансу між участю громадськості у процесі оцінювання доброчесності та дотриманням конституційної компетенції офіційних органів суддівського врядування.

Важливим орієнтиром є рекомендації GRECO щодо прозорості процедур, запобігання конфлікту інтересів та забезпечення передбачуваності механізмів оцінювання.

Дисциплінарна практика як ключовий тест реформи

Найбільш чутливим елементом судової реформи залишається дисциплінарна практика щодо суддів. Європейський Союз розглядає її як індикатор реальної, а не декларативної зміни системи.

Ефективність Служби дисциплінарних інспекторів оцінюється через її здатність забезпечувати якісну підготовку матеріалів для ВРП та виключати затягування процедур. Важливим є дотримання принципів пропорційності та передбачуваності дисциплінарних санкцій, коли тяжкість покарання прямо корелює з характером проступку.

Не може бути ситуації, коли за дрібне процедурне порушення суддю звільняють, а за систематичні чи кричущі правопорушення – виносять догани.

Аудит та оптимізація

До IV кварталу 2026 року необхідно провести аудит справ у судах для визначення тих, які

не підлягають судовому розгляду, а також вдосконалити систему «касаційних фільтрів» у процесуальному законодавстві

Рекомендації GRECO як елемент європейського стандарту

Важливою складовою вимог ЄС є імплементація рекомендацій GRECO, які стосуються запобігання корупції в судовій та прокурорській системі.

Серед ключових напрямів – забезпечення прозорого розподілу дисциплінарних справ, мінімізація конфлікту інтересів у межах ВРП, посилення захисту викривачів корупції та підвищення процедурної прозорості дисциплінарних проваджень.

Як це працює в ЄС: Європейський досвід та орієнтири для України

Коли лунає критика щодо надмірного тиску Брюсселя у сфері судової реформи, часто ігнорується базовий контекст: стандарти Європейського Союзу не є зовнішньо нав'язаною конструкцією, а відображають узагальнений досвід функціонування судових систем держав-членів. У цих моделях незалежність суду нерозривно пов'язана з жорсткими, але законними і прозорими механізмами відбору, та пропорційної дисциплінарної відповідальності.

Франція: корпус магістратури як замкнена професійна система

Французька модель суддівської кар'єри базується на концепції єдиного корпусу магістратів, до якого входять як судді, так і прокурори. Доступ до професії здійснюється через Національну школу магістратури (École nationale de la magistrature, ENM) у Бордо.

Вступ до ENM передбачає багаторівневий конкурсний відбір із письмовими іспитами, усними співбесідами та оцінкою загальної придатності до професії. Система відбору орієнтована не лише на юридичні знання, а й на когнітивну стійкість, етичну надійність та здатність до публічної функції.

Дисциплінарний контроль здійснюється Вищою радою магістратури (Conseil supérieur de la magistrature, CSM), яка

поєднує представників суддівського корпусу, правничої спільноти та зовнішніх членів. Її функція полягає у забезпеченні професійної відповідальності магістратів, включно з можливістю суворих дисциплінарних наслідків у випадку порушення етичних стандартів.

Німеччина: державні іспити та кар'єрна фільтр через практику

Німецька система ґрунтується на двоетапному державному юридичному іспиті (Erstes und Zweites Staatsexamen). Лише кандидати з найвищими результатами можуть претендувати на посаду судді.

Після складання іспитів кандидати проходять стажування (Rechtsreferendariat), а початковий етап суддівської роботи здійснюється у статусі судді на випробувальному терміні (Richter auf Probe). Протягом цього періоду здійснюється системна оцінка професійної компетентності, етичної поведінки та здатності до неупередженого ухвалення рішень.

Фактично це модель постійного скринінгу, де суддівський статус набуває остаточної стабільності лише після підтвердження практичної відповідності.

Нідерланди: управлінська оцінка поведінки

Нідерландська модель поєднує юридичну підготовку з інструментами поведінкової та психологічної оцінки кандидатів.

Окрім стандартних юридичних перевірок, кандидати проходять структуровані симуляційні тести, спрямовані на оцінку здатності діяти в умовах тиску, конфлікту інтересів та етичних дилем. Значна увага приділяється психологічній стійкості та здатності підтримувати процесуальну нейтральність.

Рада правосуддя Нідерландів активно залучає громадянське суспільство до моніторингу ефективності роботи судів, що схоже на українську концепцію взаємодії з ГРД, але на вищому рівні інституційної довіри.

Головна відмінність України від наведених моделей полягає не у формальних інструментах, а в контексті їх застосування.

Судові системи держав-членів ЄС формувалися протягом тривалого часу в умовах

відносно стабільної довіри та поступового розвитку правової держави. Вони спираються на історично усталені механізми професійного відбору та дисциплінарної відповідальності.

Україна ж здійснює одночасну трансформацію судової системи в умовах воєнного стану та дефіциту довіри. Це й обумовлює використання більш комбінованих механізмів гарантування доброчесності, зокрема участі міжнародних експертів, етичних рад та громадських інституцій.

І тут виникає ще один цікавий парадокс. У той час як ЄС вимагає від України прозорості, експерти зазначають, що українська система

відбору суддів вже є більш відкритою, ніж у багатьох країнах Союзу.

Україна – перша країна у світі, яка залучила міжнародних експертів до створення Антикорупційного суду. Британські судді відзначають, що рівень публічності українських конкурсів (прямі трансляції співбесід, публічні запитання) є безпрецедентним і відсутній, наприклад, у Великій Британії (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/364018-sud-pod-pritselom-bryusselya-dlya-vstupleniya-v-es-ukraina-dolzha-sozdat-zolotoy-standart-otbora-sudey>)). – 2026. – 21.06).

А. Зелінський, К. Гасимова, Дзеркало тижня: Коли реформи стають декорацією: урок закону про декларації доброчесності суддів

Верховна Рада прийняла закон із красивою назвою про «удосконалення» перевірки декларацій доброчесності суддів, – тих самих, у яких судді щороку підтверджують, що майно відповідає доходам, рішень у конфлікті інтересів не ухвалювали чи не брали російське громадянство.

Назва законопроєкту промовиста. Проблема лише в тому, що його зміст прямо протилежний. Законопроєкт № 13165-2 не посилює перевірку декларацій доброчесності суддів, а фактично перетворює її на формальність.

Це мав бути один із євроінтеграційних кроків України. Він зафіксований у плані Ukraine Facility, Дорожній карті з питань верховенства права, пріоритетах реформ Качка—Кос на 2026 рік і документах щодо переговорів за Розділом 23 про вступ до ЄС.

Європейські партнери вимагали розширити період перевірки суддів, уточнити зміст декларацій, деталізувати процедуру, строки, права та обов'язки учасників процесу і чітко визначити правові наслідки. Вся ця перевірка мала б бути за вирішальної участі міжнародних незалежних експертів.

Ці вимоги не з'явилися зі стелі

Європейська комісія вже три роки пише про корупційні ризики у Верховному суді (ВС) не тому, що раптом вирішила покопатися в переліку документів, які подають судді. Причина значно простіша – справа Всеволода Князева.

Після викриття ексголови Верховного суду на рекордному хабарі в 2,7 млн дол. стало очевидно, що йдеться не про одну людину і не про один хабар. Нещодавно у цій справі підозри отримали ще троє чинних суддів і один суддя ВС у відставці. І, судячи з матеріалів справи та публічних свідчень, – це точно не кінець історії.

Прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури поки не захотів розкрити повний список суддів, на яких дав показання Князев. Під час засідання почули хіба що про суддю Верховного суду Олега Ткачука. Самого Князева засудили до 5 років позбавлення волі та конфіскації майна, а от інших фігурантів, крім тих, хто вже отримав підозри, у межах кримінального провадження притягнути буде не просто.

А вони точно є. Олексій Гончар, який називає себе «касиром» Князева, в інтерв'ю-сповіді описував не епізод, а систему. Роки продажу рішень у Верховному суді, «тарифи» за справи,

передавання грошей. Про масштабність корупції у ВС свідчить заява Гончара про те, що Князев інвестував 6–8 млн дол. у бізнес або хоча б факт, що Князев перерахував на БФ «Повернись живим» 1,1 млн дол., яких, звісно, не було в його декларації.

Саме для цього й потрібні декларації доброчесності. Це фактично єдиний інструмент, який зараз дозволяє оцінити корупційні ризики суддів Верховного суду як суддів, а не лише як потенційних фігурантів кримінальних проваджень.

Логіка партнерів була очевидною. Після справи Князева Україна мала посилити перевірку декларацій доброчесності, розширити період перевірки, уточнити зміст декларацій, прописати реальні наслідки і запустити перевірку суддів Верховного суду за участі незалежних міжнародних експертів.

Тобто зробити так, щоб декларація доброчесності нарешті стала інструментом відповідальності.

Що зробив парламент?

Практично все навпаки. За частиною важливих питань перевірку звузили до останнього року. Це прямо суперечить логіці вимоги щодо розширення періоду перевірки. Якщо суддя вперше подає декларацію у 2026 році, то частина ризикових подій, які відбулися раніше, як-от поїздка до РФ у 2024 році, просто випадає з поля зору.

Із декларацій прибрали мало не половину змістовних питань. Зокрема про відповідність рівня життя офіційним доходам, повноту і достовірність майнових декларацій, люстраційні обмеження, випадки конфлікту інтересів, ухвалення рішень щодо учасників Майдану, втручання в правосуддя.

Звісно, майнові декларації може перевіряти Національне агентство з питань запобігання корупції. Але всі розуміють, що його спроможність обмежена, а процедури часто тривають роками. Декларація доброчесності якраз і мала бути автономним інструментом, який дозволяє оцінити, чи може людина залишатися суддею, не чекаючи роками на інші процедури.

Вищій кваліфікаційній комісії суддів (ВККС) заборонили додавати до декларації нові твердження. Хоча саме так після 2022 року в деклараціях з'являлися питання про російське громадянство, поїздки на окуповані території та зв'язки з державою-агресором.

Процедуру теж «удосконалили» дуже своєрідно. Якщо перевірку не завершили за шість місяців, факт вважається непідтвердженим. У реальному житті це може працювати як автоматична індульгенція. Умовний член ВККС симпатизує судді: строки минають – і жодної відповідальності ні судді, ні члена ВККС.

Ще одна новація дозволяє оскаржувати рішення ВККС у суді ще до того, як Вища рада правосуддя ухвалить рішення по суті. Це пряма дорога до затягування і спливу строків дисциплінарної відповідальності.

А Головна лавірка залишилася недоторканою. Відповідальність далі настає лише за умисне внесення неправдивих відомостей. Умисел довести практично неможливо.

Це і є презумпція помилки для суддів. Суддя може написати неправду, не вказати важливий факт, приховати очевидну інформацію, а потім сказати стандартний набір фраз: «Забув», «Не знав», «Не зрозумів питання», «Не мав умислу».

Звичайну людину незнання закону не звільняє від відповідальності. Для судді, який щодня тлумачить закон і вирішує долі людей, створюють режим особливої поблажливості. Якщо він бреше в декларації доброчесності, держава майже завжди готова повірити, що це просто помилка.

Саме тому в законі потрібно було прямо передбачити відповідальність не лише за умисну брехню, а й за грубу недбалість. Якщо суддя як професійний юрист не перевіряв очевидне, системно подавав неправдиві або неповні відомості, не вказував принципи факти про майно, зв'язки, громадянство, поїздки до Росії чи на окуповані території, це має бути серйозним дисциплінарним проступком.

Верховний суд і міжнародні експерти

Окрема історія – це перевірка суддів Верховного суду за участі міжнародних експертів. Європейська комісія, Дорожня

карта, Ukraine Facility, пріоритети Качка-Кос і критерії за Розділом 23 передбачають залучення незалежних міжнародних експертів до перевірки суддів Верховного суду.

Що з'явилося в проголосованому законі?

Лише доручення Кабміну протягом шести місяців розробити окремий законопроект про перевірку суддів Верховного суду за участі незалежних експертів.

Слово «міжнародних» комітет з правової політики викинув із тексту. Так само, як і практично всі правки, які могли б виправити законопроект.

Тобто партнери просили розширити перевірку, а закон її звужує. Просили уточнити зміст декларацій, а закон прибирає важливі питання. Просили деталізувати процедуру, а закон створює автоматичну індульгенцію після шести місяців. Очікували реальних наслідків, а закон залишає стару лазівку про умисел. Говорили про міжнародних експертів, а слово «міжнародних» зникло. Тепер навіть якщо міжнародних експертів і залучать до перевірки суддів ВС, то відповідальності однаково легко уникнути.

І все це Верховна Рада ухвалила 243 голосами.

Особливо показово, що частина депутатів у залі критикувала текст, подавала правки, говорила правильні речі, а потім натиснула зелену кнопку за закон, який руйнує саму логіку перевірки декларацій доброчесності.

У виступах – боротьба за європейські стандарти. У голосуваннях – підтримка імітації замість реформи.

Окрема маніпуляція, яка ходила Верховною Радою, звучала так: якщо зараз не проголосувати за цей законопроект у будь-якому вигляді, Україна нібито вже 30 червня втратить гроші.

Але це просто-напросто неправда. Якщо Україна не вклалася у дедлайн за Ukraine Facility, це не означає, що парламент має за кілька днів проголосувати будь-який текст, аби тільки він називався «євроінтеграційним». Механізм передбачає час для виправлення невиконаних кроків після негативної оцінки Єврокомісії. Щодо декларацій доброчесності, така оцінка була датована 29 вересня 2025 року.

Дванадцять місяців від цієї дати, сподіваюся, депутати здатні порахувати самотійно.

І ще один міф, який активно розганяли серед нардепів: законопроект № 13165-2 нібито був потрібен для збільшення кількості посад у Вищому антикорупційному суді (ВАКС), а кошти, прив'язані до цього зобов'язання, буцімто скоро «згорять», бо йдуть в одному пакеті з деклараціями доброчесності.

Кількість суддів ВАКС визначає Вища рада правосуддя. Відповідне рішення було ухвалене ще у 2023 році. Вища кваліфікаційна комісія вже фактично завершила конкурс на ці посади. Це інше зобов'язання, інший зміст і інша історія.

Небезпечний прецедент

У залі засідань Верховної Ради це звучить як реформа. У звіті для партнерів це виглядає як виконаний крок. У пресрелізі можна написати, що Україна рухається до ЄС.

Але якщо відкрити текст, виходить протилежне. Україна формально бере на себе зобов'язання, потім ухвалює рішення, яке їм суперечить. А європейські партнери можуть на це закрити очі, бо країні під час війни потрібні гроші.

Україні справді потрібні гроші. Українці тримають фронт не лише для себе, а й для Європи. Але підтримка не має означати мовчазної згоди на імітацію реформ усередині країни.

Влада дуже швидко читає такі сигнали, й імітація стане не разовою акцією, а конвеєром. Сьогодні це декларації доброчесності суддів. Завтра це може бути конкурс до важливого органу, дисциплінарна відповідальність, антикорупційна інституція або черговий запобіжник від політичного впливу.

Цей закон має отримати президентське вето. Інакше про корупційні ризики в судовій владі напишуть ще не в одному звіті. Як у деклараціях доброчесності, так і у виконанні зобов'язань – завжди можна зробити вигляд, що не зрозуміли, про що йшлося, й просто помилилися. Головне, щоб тепер міжнародні партнери не помилилися і не зарахували нам цю імітацію як реформу (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/LAW/koli-reformistajut-dekoratsijeju-urok-zakonu-pro-deklaratsiji-dobrochesnosti-suddiv.html>). – 2026. – 19.06).

Судово-юридична газета: Чи відповідає Конституції конкурс на Генпрокурора: запропонована модель не має аналогів у більшості країн ЄС

Питання процедури формування керівного складу органів прокуратури є одним із ключових елементів забезпечення балансу між незалежністю прокуратури та демократичною підзвітністю. Європейська практика демонструє відсутність єдиної моделі призначення Генерального прокурора. Натомість у різних державах застосовуються різні підходи до висунення та призначення кандидатів залежно від конституційної моделі, ролі прокуратури в системі влади та національних правових традицій.

Запропонована ж законопроектом № 15343 модель призначення Генерального прокурора фактично створює конституційно не передбачений етап формування посади. Конституція України прямо визначає Президента та Верховну Раду суб'єктами призначення Генерального прокурора. Водночас законопроект фактично створює додатковий конституційно не передбачений фільтр у вигляді конкурсної комісії, без рішення якої Президент не зможе реалізувати своє конституційне повноваження.

Це ставить під сумнів відповідність законопроекту принципу верховенства Конституції та усталеному підходу Конституційного Суду України щодо неприпустимості зміни конституційно визначеного обсягу повноважень органів державної влади законом, та висновкам Венеціанської комісії.

Венеціанська комісія наголошує, що в Європі не існує єдиної «правильної» моделі призначення Генерального прокурора. В одних країнах прокуратура тісніше пов'язана з виконавчою владою, в інших – має значно вищий рівень інституційної автономії.

Вирішальне значення має не сама модель, а наявність процедурних гарантій, які забезпечують незалежність прокурора від політичного впливу. Існує різниця в суб'єкті, який має право пропонувати кандидата на певну посаду:

-у країнах, де Генеральний прокурор є частиною уряду, уряд має право призначити кандидата на посаду Генерального прокурора;

-у країнах, де Генеральний прокурор діє як незалежна інституція, Генерального прокурора призначає або президент країни, або верховний законодавчий орган

Саме тому Комісія рекомендує дотримуватися двох ключових умов під час відбору та призначення Генерального прокурора:

1 право висувати кандидатів має бути чітко визначено, та

2 консультації щодо професійної кваліфікації кандидатів повинні бути отримані від відповідних осіб, таких як представники юридичної спільноти (включаючи прокурорів) та громадянського суспільства.

Суб'єкти висунення кандидатів на посаду Генерального прокурора в європейських державах

Європейська практика свідчить, що призначення Генерального прокурора переважно перебуває під контролем виконавчої влади.

У 21 із 28 держав ЄС та Великої Британії кандидатів висувають міністри юстиції, уряди, прем'єр-міністри або президенти. Водночас парламентська модель висунення є фактично винятком: серед досліджених країн лише Словаччина надала таке повноваження законодавчому органу. Словацька Республіка є єдиною державою, яка уповноважує найвищий законодавчий орган висувати кандидата на посаду Генерального прокурора.

-у десяти державах – Бельгія, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Франція, Нідерланди, Люксембург, Німеччина, Австрія та Румунія – право висунення кандидата на відповідну посаду належить міністру юстиції;

-у шести державах – Фінляндія, Хорватія, Греція, Португалія, Іспанія та Швеція – право висунення кандидата на посаду Генерального прокурора належить уряду;

-у двох державах – Мальта та Польща – кандидат на посаду Генерального прокурора безпосередньо висувається прем'єр-міністром;

-у трьох державах – Угорщина, Литва та Кіпр – право висунення кандидата належить президентові.

Приклади Ірландії та Сполученого Королівства є специфічними, оскільки ці країни застосовують процедуру відбору, відкрити для потенційних кандидатів. У випадку Сполученого Королівства подані кандидатури розглядаються комітетом під головуванням Комісара державної служби. Потім цей комітет надає рекомендації найвищому державному прокурору, який обирає так званого керівника прокурорів.

В інших державах право висунення кандидата на посаду Генерального прокурора належить органам судової влади або прокурорського самоврядування. Зокрема, відповідні повноваження здійснює Судова рада у Болгарія та Італія, Голова Верховного Суду – у Латвія, а Державна рада прокурорів – у Словенія.

У Латвії процедура є більшою мірою орієнтованою на професійну оцінку кандидатів. Особа, яка відповідає встановленим критеріям, подає документи до Судової ради. Після отримання висновків компетентних органів та проведення оцінювання Судова рада визначає найбільш відповідного кандидата і подає його кандидатуру на затвердження Сейму, який і здійснює призначення Генерального прокурора.

Суб'єкти, уповноважені призначати генеральних прокурорів

На основі аналізу правових наказів та правових норм можна зробити такі висновки:

-у 17 випадках Генерального прокурора призначає король або президент (Бельгія, Болгарія, Кіпр, Данія, Фінляндія, Франція, Греція, Литва, Люксембург, Мальта, Німеччина, Польща, Португалія, Австрія, Румунія, Словаччина та Іспанія);

-у 4 випадках найвищий законодавчий орган призначає або затверджує посаду Генерального

прокурора (Хорватія, Угорщина, Латвія, Словенія);

-уряд уповноважений призначати або коментувати висунення кандидата на посаду Генерального прокурора у випадку 6 держав (Чеська Республіка, Естонія, Ірландія, Нідерланди, Словенія та Швеція);

-лише в одній (1) державі ЄС колегіальний орган суддів, тобто Судова рада (Італія), призначає генерального прокурора (Mališka and Csudai 2020).

Венеціанська комісія у своєму документі врахувала той факт, що участь парламенту у призначенні або обранні генерального прокурора може становити певний ризик політизації процесу.

Однак, з іншого боку, Венеціанська комісія рекомендувала залучення парламенту як спосіб пом'якшення цього ризику, зазначивши, що:

а) необхідно враховувати думку відповідного парламентського комітету, а також експертної ради, та

б) під час голосування слід використовувати кваліфіковану більшість у дві третини голосів (Збірка висновків та звітів Венеціанської комісії щодо прокурорів, с. 26).

Аналіз моделей призначення генеральних прокурорів у країнах Європейського Союзу свідчить, що переважна більшість держав залишає вирішальну роль у цьому процесі за національними органами влади – президентами, урядами або парламентами. Водночас законопроект № 15343 пропонує модель, яка не має прямого аналога серед досліджених європейських юрисдикцій та може стати предметом конституційної дискусії через потенційне обмеження повноважень Президента України та запровадження додаткового механізму впливу на формування переліку кандидатів на посаду Генерального прокурора (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/364754-chi-vidpovidaye-konstitutsiyi-konkurs-na-genprokurora-zaproponovana-model-ne-maye-analogiv-u-bilshosti-krayin-yes>). – 2026. – 24.06*).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

В Україні представили концепцію пілотного проєкту, який передбачає автоматичний розподіл окремих категорій господарських справ між судами по всій території держави незалежно від місця знаходження сторін процесу, а також ширше використання дистанційного формату судового розгляду. Очікується, що такий підхід дозволить скоротити строки розгляду справ, забезпечити рівний доступ до правосуддя незалежно від місця проживання учасників процесу, оптимізувати навантаження на суддів та сприяти цифровій трансформації судової системи відповідно до європейських стандартів.

Під час презентації проєкту про нагальність запровадження транстериторіальної підсудності заявила голова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Лариса Рогач, а концепцію представила голова Господарського суду Луганської області Олена Фонова.

У ВРП наголосили, що в умовах значного кадрового дефіциту та нерівномірного навантаження між судами необхідно використовувати сучасні технологічні та організаційні рішення для забезпечення доступу до правосуддя.

Там зазначили, що різниця у навантаженні між окремими судами наразі може сягати двадцятикратного розриву, що свідчить про необхідність більш рівномірного розподілу справ.

У ВРП також підтримали ідею запровадження екстериторіального підходу та закликали до якнайшвидшого напрацювання законодавчих і технічних рішень для його реалізації. У перспективі такий механізм може бути поширений не лише на господарські суди, а й на систему загальних судів.

У Щорічній доповіді за 2025 рік у ВРП підкреслили, що нестача суддів переросла у системну кризу. Більшість суддів працюють на межі можливостей, що ускладнює забезпечення своєчасного та якісного правосуддя.

За даними ВРП, станом на кінець 2025 року:

в Україні налічувалося 758 судів, з яких 582 здійснювали правосуддя;

гранична штатна чисельність суддів – 6600 посад;

фактично працювали 4346 суддів у судах, що продовжують здійснювати правосуддя;

вакантними залишалися 2254 посади суддів.

Найбільше вакансій припадало на місцеві суди – 1400 посад, а також на апеляційні суди – 725 посад.

Окремо зазначається, що у 20 місцевих загальних судах правосуддя здійснював один суддя з повноваженнями (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/ukraine/364738-okremi-sudovi-spravi-budut-rozpodilyati-mizh-sudami-po-vsiy-krayini-nova-kontseptsiya>). – 2026. – 24.06).

Кримськотатарський Ресурсний Центр підтримав спільне звернення громадських організацій до Президента України, Верховної Ради України та З'їзду суддів України із закликом невідкладно заповнити вакантні посади суддів Конституційного Суду України. Автори звернення наголошують, що повноцінна та незалежна робота Конституційного Суду є важливою умовою забезпечення верховенства права, інституційної стійкості держави та виконання Україною своїх євроінтеграційних зобов'язань.

Текст звернення:

Конституційний Суд України є ключовим суб'єктом захисту Основного Закону та важливою частиною системи стримувань і противаг. Політично залежний або недієздатний Конституційний Суд (Суд/КСУ) може створювати серйозні ризики для балансу влади та верховенства права. Тому спроможність Суду працювати стабільно, незалежно та в повному складі є питанням інституційної стійкості держави. В умовах правового режиму воєнного стану, без виборів та політичного перезавантаження, КСУ повинен бути частиною дієвої системи захисту конституційного ладу.

Після реформи Україна запровадила нову конкурсну процедуру добору суддів КСУ за

участі Дорадчої групи експертів (ДГЕ), до складу якої входять українські правники та міжнародні експерти. Така модель допомогла зменшити політичний вплив на формування Суду та забезпечити оцінювання кандидатів за критеріями професійності й доброчесності.

Однак нова процедура може ефективно виконати свою роль лише тоді, коли всі її етапи відбуваються в розумні строки, а відібрані кандидати своєчасно розглядаються суб'єктами призначення.

Сьогодні вакантними залишаються посади суддів КСУ від усіх трьох суб'єктів призначення. У жовтні 2025 року Верховна Рада не призначила жодного з відібраних ДГЕ кандидатів, через що конкурс на дві вакансії довелося запускати повторно. Президент України призначив двох суддів, але з початку 2025 року не заповнює ще одну вакансію попри наявність рекомендованих ДГЕ та конкурсною комісією кандидатів. Новий конкурс на цю вакантну посаду не оголошено. За квотою з'їзду суддів України бракує кандидатів, які проходять перевірку на доброчесність.

Конституційний Суд має складатися з 18 суддів, але нині 5 посад вакантні. Формально 13 суддів дозволяють КСУ працювати, однак для кворуму у Великій палаті потрібно щонайменше 12, тому навіть тимчасова відсутність кількох суддів може заблокувати ухвалення рішень. Якщо вакансії не заповнити до листопада 2026 року та березня 2027 року, коли завершуються повноваження ще двох суддів, Суд може знову втратити кворум.

Своєчасне заповнення вакансій у Конституційному Суді є одним із пріоритетів у сфері антикорупції та верховенства права на шляху України до Європейського Союзу. Тому зволікання з конкурсами або призначеннями має не лише внутрішньодержавні, а й євроінтеграційні наслідки.

У зв'язку з цим ми закликаємо суб'єктів призначення суддів Конституційного Суду України:

Президента України невідкладно заповнити вакантну посаду судді Конституційного Суду з числа кандидатів, уже відібраних за конкурсною процедурою, або оголосити новий конкурс на цю посаду.

Верховну Раду України невідкладно розглянути кандидатів після отримання від Дорадчої групи експертів рейтингового списку та заповнити вакантні посади суддів Конституційного Суду в межах парламентської квоти.

З'їзд суддів України невідкладно вжити всіх необхідних заходів для проведення нового добору кандидатів на вакантні посади суддів Конституційного Суду України за суддівською квотою, забезпечити відкритість, конкурентність і належну якість цього процесу (*КРЦ (<https://ctrcenter.org/uk/krczpidtrymav-zvernennya-do-prezydenta-ukrayiny-ta-verhovnoyi-rady-shhodo-zabezpechennya-roboty-konstytuczijnogo-sudu>). – 2026. – 2.06).*

Зміна правил програми Ukraine Facility, у межах якої ЄС надає допомогу в обмін на реформи, дозволить не втратити гроші через неповне виконання минулорічного індикатора щодо заповнення вакансій у Вищому антикорупційному суді. Як зазначила заступниця глави Мінекономіки Дарія Марчак у коментарі ЄП, Євросоюз погодився змінити порядок, у якому зараховуватиме Україні кількісні індикатори.

«У нас було багато кількісних індикаторів, на кшталт «найняти Х суддів», і діяло правило: якщо Україна виконала 99% і лишився 1% – то нам зараховували весь крок. У Єврокомісії погодилися, що це неправильно. Зараз йдеться про можливість зарахувати часткове виконання, якщо індикатор виконано у значному обсязі», – пояснила Марчак.

За її словами, нові правила також діятимуть для індикаторів для минулої фази Ukraine Facility. До неї ж входить і заповнення вакансій у ВАКС.

Індикатор із вакансіями в антикорсуді Україна мала виконати ще рік тому – в середині 2025 року. Але конкурс успішним не став. Під час відбору, який закінчився у травні, Україна мала обрати 24 судді, але кваліфікаційна комісія схвалила лише 2 кандидати. Ще є два місяці для призначення, але цього часу мало для проведення нового конкурсу.

Тож нові правила Ukraine Facility дадуть Києву шанс не втратити гроші за виконання цього маркера. А це близько 300 млн євро.

Ukraine Facility є ключовою програмою фінансової підтримки ЄС для України обсягом 50 млрд євро на 2024–2027 роки. Виділення значної частини грошей прив'язане до виконання урядом конкретних індикаторів реформ у сферах державного управління, верховенства права, енергетики та корпоративного управління (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/zmina-pravil-ukraine-facility-dozvolit-ukrajini-ne-vtratiti-hroshi-cherez-neobrannja-suddiv-vaks.html>). – 2026. – 12.06).

18 червня 2026 року відбулося фінальне засідання Керівного комітету Проєкту ЄС «Право-Justice III», під час якого учасники обговорили ключові результати та досягнення у сфері судової реформи, реформування прокуратури, виконання судових рішень та євроінтеграції.

Під час панельної дискусії «Судова реформа та реформа прокуратури» заступниця Голови Вищої ради правосуддя Оксана Кваша подякувала Проєкту ЄС «Право-Justice» за всебічну підтримку діяльності органів суддівського врядування та наголосила, що головним пріоритетом Вищої ради правосуддя є формування високопрофесійного та доброчесного суддівського корпусу.

Вона зазначила, що притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності не є пріоритетом діяльності Вищої ради правосуддя.

«Навпаки, чим меншою буде кількість випадків притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, тим вагомішими будуть досягнення судової влади. Адже це означатиме, що в судовій системі працюють високопрофесійні і доброчесні судді», – сказала Оксана Кваша.

За її словами, основне завдання сьогодні – подолання значного кадрового дефіциту в судах та наповнення суддівського корпусу, адже в системі залишається близько 2500 вакантних посад суддів.

Водночас вона звернула увагу на проблему відтоку кадрів із судової системи. Попри активне здійснення призначень, кількість суддів, які йдуть у відставку, залишається більшою. Крім

цього, минулого року 12 новопризначених суддів звільнилися, не чекаючи набуття права на відставку, що свідчить про значне навантаження в судах та ризики професійного виснаження.

Оксана Кваша також наголосила на важливості забезпечення незалежності суддів. За її словами, суддя має бути захищеним від будь-якого тиску чи втручання та не боятися ухвалювати рішення відповідно до закону, відстоювати власну правову позицію і не піддаватися сторонньому впливу. Водночас незалежність суддів нерозривно пов'язана з їхньою підзвітністю суспільству та дотриманням високих стандартів професійної етики.

Голова Комітету Верховної Ради України з питань правової політики Денис Маслов окреслив ключові законодавчі ініціативи у сфері правосуддя, серед яких удосконалення системи виконання судових рішень, питання декларацій доброчесності, підвищення єдності судової практики, удосконалення дисциплінарної відповідальності суддів та подальша цифровізація судової системи.

Керівник компоненту «Судова реформа» Проєкту ЄС «Право-Justice» Володимир Чабан підбив підсумки роботи проєкту за останні два з половиною роки та наголосив на важливості дотримання принципу верховенства права під час впровадження реформ. Він відзначив підтримку органів суддівського врядування, конкурсних процедур, підготовку аналітичних матеріалів і рекомендацій, а також роботу над зміцненням незалежності судової влади та забезпеченням доступу до правосуддя.

Модерувала панельну дискусію «Судова реформа та реформа прокуратури», заступниця керівниці Проєкту ЄС «Право-Justice» Ольга Срібняк.

У заході взяли участь представники судової влади, Верховної Ради України, органів виконавчої влади, міжнародних партнерів та експертного середовища (*Вища Рада Правосуддя* (<https://hcj.gov.ua/news/oksana-kvasha-okreslyla-priorytety-vyshchoyi-rady-pravosuddya-pid-chas-zasidannya-kerivnogo>). – 2026. – 19.06).

12 червня 2026 року в Львівському національному університеті імені Івана Франка відбулася VIII Міжнародна науково-практична конференція «Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи». Співорганізаторами наукового заходу є Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка та Вища школа права і адміністрації у Жешуві (WSPIA).

Метою конференції стало обговорення здобутків реформи децентралізації влади в Україні на сучасному етапі, проблемних питань організації та функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови держави, а також перспектив муніципальної реформи відповідно до європейських принципів і стандартів.

Робота заходу відбувалася за такими напрямками: науково-методологічні та організаційно-правові основи реформи децентралізації влади в Україні у контексті зарубіжного досвіду та євроінтеграційних процесів; організаційно-правове забезпечення функціонування територіальних громад, органів місцевого самоврядування та військових адміністрацій в умовах воєнного стану; діяльність органів публічної влади щодо гарантування прав і свобод людини та громадянина у зв'язку з російською збройною агресією; роль інститутів прямої демократії у проведенні муніципальної реформи; проблеми забезпечення сталого економічного розвитку громад в умовах воєнного стану в контексті реформи децентралізації влади в Україні.

Під час роботи конференції учасники обговорили актуальні питання розвитку місцевого самоврядування, функціонування органів публічної влади в умовах воєнного стану, гарантування прав і свобод людини, а також перспективи подальшого вдосконалення муніципального законодавства України в контексті європейської інтеграції (*LNU (<https://lnu.edu.ua/vidbulasia-viii-mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferentsiia-detsentralizatsiia-publichnoi-vlady-v-ukraini-zdobutky-problemyta-perspektyvy/>). – 2026. – 12.06*).

10 червня в Українському кризовому медіа-центрі відбулася презентація аналітичного огляду досвіду планування регіонального розвитку в європейських країнах. Дослідження підготовлене Швейцарсько-українським проєктом DECIDE в контексті оновлення державної регіональної політики України та підготовки до нового програмного циклу Європейського Союзу на 2028–2034 роки.

Огляд охоплює досвід 13 країн: Швейцарії, Швеції, Ірландії, Іспанії, Хорватії, Словенії, Чехії, Румунії, Польщі, Сербії, Боснії і Герцеговини, Північної Македонії та Чорногорії.

Учасники говорили не лише про європейський досвід як набір прикладів. Ішлося про значно більше – про майбутню архітектуру державної регіональної політики України, її зв'язок із політикою згуртованості ЄС, публічними інвестиціями, відновленням, безпековими викликами та спроможністю громад і регіонів працювати за новими правилами.

Відкриваючи обговорення, керівник Програми співробітництва Посольства Швейцарії в Україні Жан-Люк Бернасконі наголосив, що для України важливим може бути саме швейцарський досвід, хоча Швейцарія і не є членом ЄС. Її регіональна політика, за його словами, сумісна з європейською політикою згуртованості й побудована на розумінні сили кожного регіону.

«Швейцарська модель почалася з простого, але вимогливого запитання: що може певний регіон запропонувати ширшій економіці країни? Чим він може долучитися? Кожен регіон визначає свої сильні сторони і на них будує подальший розвиток. Розмаїття – це не проблема планування, це ресурс», – зазначив Жан-Люк Бернасконі.

Він також підкреслив, що місцевий рівень має не просто виконувати рішення центру, а володіти власними проєктами і результатами.

Окремо Жан-Люк Бернасконі звернув увагу на те, що відновлення України не має зводитися до повернення в довоєнний стан.

Заступник Міністра розвитку громад та територій України Олексій Рябикін зазначив,

що міжнародний досвід є практично важливим для формування національної політики регіонального розвитку, однак українська модель неминуче матиме власну специфіку.

Він також наголосив на значенні Розділу 22 переговорів про вступ України до ЄС, який стосується регіональної політики та координації структурних інструментів.

За його словами, Розділ 22 – це не лише про регіональний розвиток, а й про статистику, інституційну спроможність різних рівнів публічної влади, аудит, прозорість, підзвітність та антикорупційну політику.

Менеджерка Швейцарсько-українського проєкту DECIDE Валентина Полторак наголосила, що Україна перебуває в історичному моменті, коли стратегічне планування має одночасно відповідати на завдання розвитку і відновлення.

Валентина Полторак також підкреслила, що стратегічне планування має бути не лише експертним, а й суспільно значущим процесом.

Ще одним ключовим напрямом роботи DECIDE вона назвала відновлення людського капіталу, зокрема через зв'язок освіти з ринком праці та розвиток партнерств громад з бізнесом заради розвитку професійних можливостей для молоді в Україні.

Автор аналітичного огляду, національний експерт проєкту DECIDE Мирослав Кошелюк пояснив, що ідея дослідження виникла в ході роботи експертної групи при профільному Міністерстві, завданням якої є оновлення підходів до державної регіональної політики. За його словами, Україна має безпрецедентний виклик: одночасно рухатися до ЄС і робити це в умовах війни. Саме тому досвід інших країн може бути не готовою інструкцією, а джерелом підказок для рішень, які Україні потрібно ухвалювати вже зараз.

Огляд підготовлено у форматі кейс-стаді. За словами Мирослава Кошелюка, щодо кожної з 13 країн аналізувалися законодавча рамка, національні планувальні документи, документи, пов'язані з використанням коштів ЄС, а також приклади стратегічних документів регіонального і місцевого рівнів. Загалом було опрацьовано близько 400 документів.

Серед наскрізних висновків огляду – те, що країни ЄС дотримуються спільних пріоритетів, принципів і стандартів підготовки базових документів, правил використання коштів та моніторингу їх ефективності. Водночас універсальної моделі регіональної політики не існує: країни мають різні набори планувальних документів, різні горизонти планування, різні пріоритети та механізми імплементації.

Одним із головних висновків він назвав необхідність навчитися працювати за європейськими правилами ще до отримання великих ресурсів ЄС.

Окремо експерт звернув увагу на архітектуру планувальних документів у межах політики згуртованості ЄС. Національна стратегія розвитку має фіксувати власні пріоритети країни і бути ширшою за документи, які готуються під використання європейських коштів. Уже на її основі вибудовуються угода про партнерство з Європейською Комісією, операційні програми та інші планувальні документи, пов'язані з використанням інструментів ЄС.

Водночас він застеріг від механічного копіювання європейських моделей.

У презентації Мирослав Кошелюк навів приклади різних підходів до планування. Зокрема, Польща має довгострокову стратегію до 2050 року, середньострокову стратегію до 2035 року та дев'ять інтегрованих міжсекторальних стратегій, одна з яких – регіональна. В Іспанії важливу роль відіграє візійний документ «Іспанія-2050», підготовлений національним офісом форсайту, велика кількість секторальних стратегій, а також міський порядок денний і так звані якірні проєкти. У Хорватії діє семирічний цикл планування регіонального розвитку, однак приклад цієї країни також показує ризики розсинхронізації різних законів і документів.

Окремий блок презентації стосувався поєднання просторового і стратегічного планування. Швейцарія спирається на Просторову концепцію, з якою узгоджується більшість стратегій і програм у сфері регіональної політики. Чехія структурує свою Стратегію 2021+ не за секторами, а за типами територій: метрополії, агломерації, регіональні центри, структурно уражені території,

економічно та соціально вразливі території. Словенія вибудовує просторову логіку навколо чотирьох каркасів: коридорів розвитку і точок входу, поліцентричної міської системи, сільських районів та зеленої інфраструктури. Польща рухається до об'єднання стратегічного і просторового планування в одній системі документів, зокрема через функціонально-просторові моделі та території стратегічного втручання.

Серед практичних інструментів, які можуть бути корисними Україні, у презентації були згадані «дерево проблем» для кожного типу територій у Чехії, бенчмаркінг Іспанії за ключовими викликами, обов'язковий опис потреб і потенціалів розвитку в Хорватії, сценарний аналіз на основі мегатрендів і визначення «пасток розвитку» у Польщі, а також цифрові портали і бази стратегій, які допомагають працювати з даними та шаблонами документів.

Підсумовуючи, Мирослав Кошелюк окреслив кілька рекомендацій: спершу має бути національна стратегія з власними пріоритетами; операційні програми під кошти ЄС мають вибудовуватися на її основі, а не замість неї; Україна вже на кандидатській стадії має сформувати інституційний механізм координації; потрібно свідомо обрати принцип організації майбутніх операційних програм – тематичний чи регіональний; заздалегідь готувати *enabling conditions* і пілотувати інструменти європейської політики згуртованості.

Директор департаменту регіонального розвитку і реінтеграції територій Мінрозвитку Віталій Проценко підтвердив, що напрацювання огляду вже використовуються у роботі над новою державною регіональною політикою.

За словами Віталія Проценка, 2026 рік дає можливість синхронізувати секторальні політики і державну регіональну політику. Він повідомив, що вже погоджено нову модель системи національного і стратегічного планування між Мінрозвитку, Мінфіном та Мінекономіки.

Окремо він зупинився на необхідності якісних даних для нової ДСРР.

Він також наголосив, що нова стратегія має бути значно компактнішою і практичнішою.

Радниця заступника Міністра розвитку громад та територій України Наталія Глоба деталізувала новації, передбачені у методології розробки ДСРР на наступний планувальний період. Передусім ідеться про повноцінний територіально орієнтований підхід.

За її словами, ДСРР має стати політикою, заснованою на доказах.

Серед інших новацій вона назвала людиноцентричність, фінансову модель реалізації регіональної політики, новий підхід до моніторингу, сценарне планування та інтеграцію стійкості як стратегічної категорії.

Експерт з децентралізації та регіонального розвитку Юрій Третяк звернув увагу, що огляд має стати настільною книгою для всіх, хто працює з державною та регіональними стратегіями.

Він також нагадав один із принципів, який закладався під час розробки законодавства про державну регіональну політику: «жодних планів без грошей і жодних грошей без планів». Водночас Юрій Третяк наголосив, що сьогодні Україна має переосмислити взаємозв'язок стратегій, публічних інвестицій, ДФРР, секторальних політик і майбутніх європейських інструментів.

Директор з розвитку Всеукраїнської асоціації громад Ігор Абрамюк підтримав тезу про те, що Україна має готуватися до роботи з європейськими фондами вже зараз.

Ігор Абрамюк також звернув увагу на потребу в чіткій архітектурі стратегічного планування.

Заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень Ярослав Жаліло підкреслив, що огляд важливий і як дослідницьке джерело, і як практичний посібник. Водночас він наголосив: універсального підходу не існує, а Україна має виконати власну «домашню роботу».

Він також запропонував ширше дивитися на зміст регіональної політики.

Голова правління, голова Керівного комітету Агенції відновлення та розвитку Олександр Солонтай звернув увагу, що європейський

досвід допоможе пояснювати громадам і містам суть нової регіональної політики.

Експерт проєкту DECIDE, керівник ГО «Товариство дослідників України» Павло Остапенко наголосив, що, працюючи з європейським досвідом, Україні важливо враховувати не лише зміст інструментів, а й державний устрій та масштаб країн, досвід яких аналізується. За його словами, для України найбільш релевантними можуть бути приклади унітарних республік, зокрема Польщі, а також країн, співмірних за площею та складністю управління.

Він також підтримав ідею поступового зближення стратегічного і просторового планування, навівши приклад Польщі, яка рухається до поєднання просторової концепції та стратегії в одному документі. На його думку, Україні, можливо, не вдасться повноцінно зробити це вже в межах найближчого планувального циклу, але до наступного циклу потрібно якісно підготуватися.

Керуючий партнер компанії «Сівітта Україна» Дмитро Ливч наголосив, що війна та євроінтеграція одночасно створюють для України великий виклик і велику можливість – змінити економічну географію країни.

За його словами, нова система стратегічного планування має бути простішою, адаптивною і краще пов'язаною з економічною конвергенцією України з ЄС.

Керівниця офісу роботи з територіальними громадами Агенції регіонального розвитку Одеської області Олена Іванова наголосила, що якісне стратегічне планування неможливе без фахівців на місцях.

На завершення заступник виконавчого директора Всеукраїнської асоціації об'єднаних територіальних громад Сергій Шаршов звернув увагу на кілька питань, які потребують подальшої дискусії: спільні стратегії громад, визначення міських і сільських територій, вплив нової архітектури бюджету ЄС на роль регіонів і громад, а також людиноцентричність фінансової системи місцевого самоврядування.

Обговорення показало: для України європейський досвід стратегічного планування важливий не як готова інструкція, а як набір рішень,

помилки і моделі, які допоможуть сформувати власну систему. Вона має бути сумісною з правилами ЄС, але водночас враховувати українську реальність: війну, різні типи територій, потребу у відновленні, обмеженість даних, різну спроможність громад і регіонів, а також необхідність швидко підготуватися до нового програмного циклу 2028–2034 років.

Головний висновок дискусії простий і вимогливий: Україна має не чекати великих європейських коштів, а вже зараз вибудовувати правила, інституції, документи, дані та управлінську спроможність, без яких ці кошти не стануть розвитком. Бо стратегія – спосіб домовитися, куди рухається країна, хто за що відповідає і як зробити так, щоб розвиток відчули люди в кожній громаді (*Децентралізація (<https://decentralization.ua/news/20763>). – 2026. – 11.06*).

Децентралізація стала важливим чинником стійкості українських регіонів під час російської агресії, а Рада Європи нині допомагає Україні готувати наступний етап цієї реформи, майбутні вибори та перехід до цивільного врядування на звільнених і прифронтових територіях.

Про це генеральний секретар Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи Мат'є Морі розповів в коментарі кореспонденту Укрінформу на полях міжнародного саміту мерів в Нансі.

«Лише вчора я залишив засідання Комітету міністрів, яке було присвячене Україні, щоб приїхати сюди. І зараз повертаюся до Ради Європи, щоб взяти участь у щотижневій робочій групі щодо України, яку проводить генсек Ради Європи. Тож ви (Україна – ред.) були і залишаєтесь пріоритетом номер один для Ради Європи», – сказав Морі.

За його словами, Конгрес місцевих і регіональних влад підтримує демократичну стійкість України, зокрема реформу децентралізації.

«Ця реформа відіграла ключову роль у здатності українських міст протистояти російській агресії. Зараз ми працюємо з місцевою та регіональною владою, асоціаціями, парламентом, урядом і Офісом Президента, щоб підготувати наступний етап цієї реформи.

Нову модель децентралізації вже винесено на обговорення, і щодо неї триває поглиблений діалог з українськими учасниками», – зазначив генсек Конгресу.

Він додав, що за підтримки Конгресу українські громади розвивають власні практики демократії. Так звані «громадянські асамблеї» вже з'явилися у Києві, Львові та Рівному. Вони демонструють, що місцева демократія продовжує функціонувати попри війну.

За словами Морі, Рада Європи також працює над умовами проведення майбутніх виборів – як місцевих, так і національних.

«Ми також починаємо працювати над складним питанням перехідного врядування на звільнених територіях, тимчасово окупованих територіях і в громадах, розташованих поблизу лінії фронту. В Україні ми допомагаємо будувати інституції, які гарантуватимуть демократію, стабільність і безпеку на десятиліття вперед», – поділився Морі (*УкрІнформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/4130831-rada-evropi-dopomagaie-ukraini-gotuvati-novij-etap-decentralizacii-gensek-kongresu-miscevih-ta-regionalnih-vlad.html>)). – 2026. – 5.06).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

І. Завальнюк, суддя Одеського окружного адміністративного суду, доктор юридичних наук

Судова влада на старті переговорів про вступ до ЄС: незалежність, підзвітність і передбачуваність як наскрізний критерій

15 червня 2026 року Україна відкрила в Люксембурзі перший переговорний кластер на шляху до ЄС – Кластер 1 «Основи». Це сталося після того, як вдалося зняти вето, що понад два роки блокувало початок предметних переговорів. Подію назвали історичною, і це справедливо. Але для судової влади її значення вимірюється не урочистістю моменту, а тим, як довго ми відчуватимемо наслідки. За логікою переговорів кластер «Основи» відкривають першим, а закривають останнім. Отже, Розділ 23 «Судова влада та основоположні права» супроводжуватиме нас протягом усього шляху до вступу. Тож оцінювання стану правосуддя перестав бути разовою кампанією. Воно стає постійним наскрізним критерієм, від якого залежатиме загальний темп переговорів.

Очевидно, що такий статус судової влади не випадковий. Європейський підхід стоїть на простій думці: без незалежного, підзвітнього й ефективного суду сталого поступу не буде ніде – ні в інвестиційному кліматі, ні в національній безпеці. Цілком обґрунтовано, що здобутки в економіці чи публічному управлінні

без надійного правосуддя залишаються вразливими.

При цьому Європа оцінює більше, ніж букву закону. І гармонізація національного законодавства з правовими актами ЄС – лише частина картини. У центрі уваги – змістовні стандарти верховенства права, як їх розуміють Суд ЄС і Європейський суд з прав людини, Венеційська комісія та GRECO. Іншими словами, дивляться не на текст норми, а на те, як насправді працюють інституції. Вочевидь, найбільше навантаження тут лягає на адміністративну юстицію. Саме адміністративні суди від самого свого становлення перебувають на передовій відносин між людиною і державою – і саме в публічно-правових спорах наші міжнародні партнери найпильніше стежитимуть, чи сумлінно держава виконує зобов'язання і чи здатен суд дати реальний, а не паперовий захист від свавілля влади.

Окремо варто проговорити одну тезу. Європейські стандарти не протиставляють незалежність судді його підзвітності – вони розглядають їх як дві шальки терезів. Так,

незалежність без відповідальності сповзає до безконтрольності. Відповідальність же без гарантій незалежності легко стає інструментом тиску. Тому Консультативна рада європейських суддів послідовно повторює тезу, за якою дисциплінарний механізм не є загрозою суддівській незалежності, а навпаки – її запорука. Але лише тоді, коли він прозорий, передбачуваний і захищений від політичного чи корпоративного впливу. Адже якість дисциплінарної функції – це не технічна процедура. Це показник зрілості всієї системи.

Звідси головне. Найчутливіше випробування реформи – не оновлений склад інституцій сам по собі, а стала й послідовна дисциплінарна практика. Коли за однакові проступки ухвалюють різні рішення, передбачуваність зникає, а з нею – і довіра до органу, що ці рішення ухвалює. Додам те, про що згадують рідше: передбачувана практика захищає й самого суддю. У світлі статей 6 і 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод прозорі критерії під час дисциплінарних проваджень чи кваліфікаційного оцінювання вберігають суддю від непропорційного втручання в приватне життя і від безпідставного удару по професійній репутації.

Наш міжнародні партнери чекають від нашої держави не стільки нових законів, скільки вимірюваного результату. Для Розділу 23 «Судова влада та основоположні права» Європейська Комісія визначила проміжні орієнтири – конкретні показники, прив'язані не лише до ухвалення законодавства, а й до того, як воно застосовується і як забезпечується доброчесність суддів та прокурорів. У дисциплінарній площині це означає передусім менше суб'єктивізму в кваліфікації скарг, відсутність затягувань і чіткі критерії оцінки поведінки судді. Окреме місце посідає пропорційність – принцип, добре відомий із практики Європейського суду з прав людини: тяжкість санкції має відповідати характеру і ступеню тяжкості проступку. Якщо реагування на порушення не підпорядковане єдиній логіці, система втрачає не тільки справедливість, а й здатність запобігати порушенням.

При цьому варто пам'ятати: жорсткі, але законні й прозорі правила відбору та

відповідальності суддів – норма для держав-членів ЄС, а не чийсь зовнішній винахід. Так, Франція має єдиний корпус магістратів із дисциплінарним контролем у межах вищої ради магістратури. Німеччина – послідовний фаховий скринінг через державні іспити та випробувальний період судді. Нідерланди застосовують поведінкову й психологічну оцінку кандидатів. Шляхи різні, однак завдання одне: поєднати незалежність із відповідальністю.

Але є істотна різниця. Ці системи склалися десятиліттями і спиралися на вже наявну суспільну довіру. Україна ж реформує правосуддя в безпрецедентних умовах – під час повномасштабної війни і за гострого дефіциту довіри. Додайте сюди величезне щоденне навантаження на суддів і кадровий голод – це не абстракції, а реальність, у якій доводиться впроваджувати європейські стандарти. Саме тому до процедур добору й оцінювання тимчасово залучають міжнародних експертів, етичні ради та громадські інституції. І європейський досвід підказує, що такі зовнішні запобіжники доброчесності прийнятні як перехідна гарантія на час, поки міцнішають внутрішні інституції, – але не як постійна складова системи. Що сильнішими ставатимуть внутрішні механізми, то меншою має бути роль зовнішнього елемента.

Отже, відкриття кластера «Основи» – це не фінішна стрічка, а старт довгого марафону. У ньому судова влада водночас і об'єкт оцінювання, і його учасник. При цьому справжнім мірилом реформи стануть не декларації, а щоденна практика: вмотивовані, пропорційні й передбачувані судові рішення, ухвалені в розумні строки. Не менш важлива й здатність органів суддівського врядування чесно та відкрито говорити із суспільством – адже саме зрозумілість і аргументованість рішень вирішують, чи приймуть їх у професійній спільноті й поза нею. Видається, що європейська інтеграція правосуддя – це передусім питання інституційної витримки. А коли йдеться про розділ, що закриватиметься останнім, виграє не той, хто здатний на разовий ривок, а той, хто роками тримає стандарт (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/>)).

news/blog/364516-sudebnaya-vlast-na-starte-peregovorov-o-vstuplenii-v-es-nezavisimost-podotchetnost-i-predskazuemost-kak-skvozhnoy-kriteriy). – 2026. – 22.06).

О. Кваша, заступниця голови Вищої ради правосуддя

В. Чабан керівник компоненту «Судова реформа» Проєкту ЄС «Право-Justice»

Судова реформа під час війни: чому не вистачає суддів, як забезпечують їхню незалежність і що це означає для євроінтеграції України

(Інтерв'ю)

Українська судова система продовжує працювати в умовах повномасштабної війни, одночасно забезпечуючи доступ до правосуддя, долаючи кадрову кризу та впроваджуючи реформи, необхідні для наближення до стандартів Європейського Союзу. Заступниця голови Вищої ради правосуддя Оксана Кваша та керівник компоненту «Судова реформа» Проєкту ЄС «Право-Justice» Володимир Чабан розповідають про кадровий голод у судах, дисциплінарні провадження, європейські стандарти та виклики, з якими українська система правосуддя стикається під час повномасштабної війни.

-Пані Оксано, які зміни у роботі ВРП за останні роки ви вважаєте найважливішими? Що для вас було найбільш показовим?

Оксана Кваша: Напевно, найбільш важливим результатом судової реформи є те, що Вища рада правосуддя є і вона функціонує. Адже через те, що довгий час ВРП не працювала, ми маємо низку проблем у судовій реформі та правосудді, які намагаємося подолати. Це і брак суддівських кадрів, і довгий розгляд справ у судах, і тривалий розгляд дисциплінарних проваджень щодо суддів та інше.

Також важливим є те, що всі члени ВРП були обрані в результаті конкурсу і пройшли перевірку Етичною радою, до складу якої входили, зокрема, і міжнародні експерти, які мали вирішальний голос. Тобто це так званий меритократичний конкурс, коли нас обирали за нашими досягненнями. І це дає надію на відновлення довіри до органів суддівського врядування.

Другий важливий момент – відновлення дисциплінарної функції.

Крім незалежності, яка є обов'язковою умовою функціонування правосуддя в демократичній державі, є й інша сторона медалі – підзвітність судової влади суспільству. І дисциплінарна відповідальність суддів є одним із елементів цієї підзвітності.

Коли дисциплінарні справи накопичувалися протягом року і не розглядалися, громадяни не відчували зворотного зв'язку і не бачили, що вони також захищені у випадках, коли суддя допускає певні порушення. Тому відновлення цієї функції було надзвичайно важливим.

Між іншим, це відбулося 1 листопада 2023 року. Я дуже добре пам'ятаю цей момент, тому що вже 23 листопада того ж року я розпочала свою діяльність як член Вищої ради правосуддя. І вже протягом кількох днів в результаті авторозподілу на мене, як ми говоримо, «впало» понад 350 справ і скарг. Це дуже великий обсяг того, що накопичувалося роками.

Для того, щоб дисциплінарна функція була ефективною і відповідала вимогам наших європейських партнерів, також було створено Службу дисциплінарних інспекторів.

Вона почала функціонувати наприкінці 2024 року. Була сформована комісія, до складу якої також входили міжнародні експерти. Тобто це знову був меритократичний конкурс – уже для відбору дисциплінарних інспекторів.

Таким чином, ми вже виконуємо наші зобов'язання перед європейськими партнерами щодо розгляду так званих старих скарг,

які станом на 31 грудня 2023 року роками залишалися без розгляду.

Крім того, коли ми говоримо про виконання наших зобов'язань перед європейськими партнерами, йдеться не лише про формальні показники, а й про те, що ми намагаємося формувати нашу судову систему відповідно до високих міжнародних і європейських стандартів.

Також варто додати, що у червні 2023 року, завдяки тому, що Вища рада правосуддя відновила свою роботу, були обрані члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, без якої процес призначення суддів на посади є неможливим.

ВККС оголошує конкурси, розпочинає прийом документів кандидатів. Так, Вищій раді правосуддя було подано 32 кандидатури, із яких обрали 16. Саме це розблокувало систему призначення суддів.

Якщо підсумувати, то процес запустився і триває. І це, мабуть, найголовніше.

-Пане Володимире, а якою є роль міжнародних партнерів і проектів матеріально-технічної допомоги у судовій реформі в Україні?

Володимир Чабан. Дуже часто говорять про матеріально-технічну допомогу, але насправді йдеться про міжнародну технічну допомогу, яка має свою юридичну дефініцію і правову рамку.

Передусім міжнародна технічна допомога – це фінансові та інші ресурси, які надаються відповідно до міжнародних договорів України партнерами з розвитку. У випадку Проєкту, який я представляю, таким партнером є Європейський Союз.

Водночас, ця підтримка не зводиться лише до фінансів. Це може бути комплексна експертна, організаційна та технічна допомога або грантова підтримка громадянського суспільства. Також це можуть бути закупівлі, тренінги, різноманітні події для посилення спроможності органів суддівського врядування та органів судової влади.

Якщо говорити більш конкретно про судову реформу, то її орієнтири зараз визначені в таких документах, як Дорожня карта з питань верховенства права, щорічних звітах Європейської комісії про розширення, Ukraine Facility та інших стратегічних документах.

У всіх них є різні індикатори, зокрема ті, що стосуються судової влади. Україна має виконати їх для того, щоб наблизитися до Європейського Союзу або отримати відповідні інструменти фінансової підтримки.

Власне, наш Проєкт значною мірою спроектований саме для того, щоб надавати українським органам судової влади підтримку у виконанні цих зобов'язань, а також для зміцнення стійкості судової системи та посилення її спроможностей.

Тобто, з одного боку, проєкти міжнародної технічної допомоги, і наш Проєкт зокрема, є своєрідним інструментом Європейського Союзу тут, в Україні, який допомагає якісно виконувати ті зобов'язання, що стоять перед державою. Але, з іншого боку, це також історія про партнерство. Тому що міжнародна технічна допомога є містком між Європейським Союзом та українським контекстом на цьому євроінтеграційному шляху.

-Кадровий дефіцит, напевно, один із ключових викликів для сучасної української судової системи. Наскільки критичною є ця проблема сьогодні? І наскільки швидко звичайні громадяни зможуть відчувати зміни у швидкості розгляду справ?

Оксана Кваша. Це, мабуть, одне з найчастіших запитань. Так, люди запитують: чому ті чи інші справи можуть розглядатися роками? Дійсно, це серйозна проблема і значний виклик для державної влади України. Чому? Тому що право на справедливий розгляд справи в розумний строк – це конвенційне право, передбачене Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Якщо людина не отримує вчасно рішення у своєму спорі чи поновлення порушеного права, вона відчуває дискомфорт і недовіру не лише до судової влади, а й до держави загалом. Саме тому це питання є одним із наших пріоритетів. Ми працюємо над ним разом із Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

Так, у 2023 році було оголошено конкурс на зайняття вакантних посад в апеляційних судах. Йшлося про 550 вакансій. Частину з них уже заповнено. Принаймні за 2025 рік, боюся помилитися, було призначено близько 161

суддів. Йдеться і про суди першої інстанції, й апеляційні, як загальні, так і адміністративні та господарські. Здавалося б, це багато. Але якщо говорити лише про апеляцію, то це 161 призначення із 550 вакансій.

Крім того, у 2024 році було оголошено конкурс на 1800 вакантних посад у судах першої інстанції. І він досі триває.

Чому, попри те, що ми працюємо з 2023 року, кадровий голод усе одно залишається? Тому що ми хочемо сформувати якісний суддівський склад. Вимога до Вищої ради правосуддя, яка прописана, зокрема, і в профільному законі, полягає у формуванні високопрофесійного та доброчесного корпусу суддів.

Ми усвідомлюємо, що швидкість обрання не повинна шкодити якості суддівських кадрів.

Водночас, якщо розповісти про конкурсні процедури, стає зрозуміло, чому все триває так довго, бо йдеться про щонайменше одинадцять етапів. Після того, як оголошується конкурс і кандидати подають документи, проводиться перевірка навіть формальних вимог – від наявності вищої юридичної освіти до необхідного стажу роботи у сфері права тощо.

Після цього починаються конкурсні випробування. Це чотири іспити на професійну придатність, під час яких перевіряють знання права, когнітивні здібності, знання історії України та виконання практичного завдання. Усе це має бути перевірено Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

Наступний крок – перевірка доброчесності, співбесіди, обговорення. Після цього комісія визначає рейтинг кандидатів за сумою набраних балів і переможці подаються до Вищої ради правосуддя. А ми, своєю чергою, також вивчаємо професійні здібності, доброчесність кандидатів, проводимо співбесіди, голосуємо щодо їхньої відповідності критеріям доброчесності та професійної етики і здійснюємо подання Президенту України, який має видати указ про призначення судді. Після цього суддя складає присягу. Але і це не все, бо в подальшому ще є навчання у Національній школі суддів. І все це займає роки.

Іноді – три, чотири, п'ять років. Я знаю кандидатку, яка проходила відповідні

етапи дев'ять років. Можливо, йшлося про кваліфікаційне оцінювання. Але за цей час у людей змінюються життєві обставини, може зникати мотивація. Тому інколи задумуєшся, чи не варто оптимізувати окремі конкурсні процедури. Але це вже моя особиста думка. Можливо, варто скоротити деякі етапи тестувань.

Попри нашу роботу, я не можу сказати, що вакантних посад стає менше. Відбувається природний відтік суддівського корпусу – насамперед, через відставки.

Якщо ми призначили близько 160 суддів, то за цей самий рік звільнили близько 226. Приблизно 80% із них – це відставки. Крім того, є також звільнення за дисциплінарні проступки та звільнення за власним бажанням. Я пам'ятаю цифру – 12 суддів самі подали заяви про звільнення, не допрацювавши до відставки. Були й такі, хто після призначення пропрацював лише рік чи півтора і не витримав психологічного навантаження, суспільного тиску або інших чинників.

Тобто держава проводить із людиною конкурсні процедури протягом кількох років, а через півтора року вона йде із системи.

Саме тому, попри те що ми працюємо фактично на межі можливостей і виконуємо всі визначені Дорожньою картою зобов'язання, це не разова кампанія із заповнення вакансій. Ми могли б зробити все значно швидше, наприклад, провести співбесіди у Вищій раді правосуддя і призначити людей за кілька місяців. Але чи була б довіра до таких суддів? Так, вакансії були б заповнені. Але довіри не було б.

Тому нинішні процедури, на мою думку, правильні. Їх просто потрібно оптимізувати, але не відмовлятися від принципів, на яких вони побудовані.

І ще одна важлива річ – це питання правничої освіти, нам потрібно виховувати юристів. Ми багато говоримо про формування доброчесного суддівського корпусу, але формування правової культури починається значно раніше – ще у вищих навчальних закладах.

Є приказка, що дітей виховують, поки вони лежать у поперек ліжка. Так само і з майбутніми суддями. Коли людина вже приходить на

конкурс, у неї сформовані цінності, рівень загальної та правової культури. Тому ця робота має починатися ще тоді, коли це сімнадцяти- чи вісімнадцятирічні студенти, які тільки приходять у професію.

-Дуже важлива тема – незалежність суддів і захист від втручання в їхню роботу. Це також один із пріоритетів Дорожньої карти з питань верховенства права. Скажіть, де Україна зараз? Що вже зроблено на цьому шляху?

Володимир Чабан. Так, дійсно, ви правильно звернули увагу на пріоритетності незалежності суддів. Саме суддівська незалежність є одним із наріжних каменів верховенства права і всього переговорного процесу України з Європейським Союзом.

Якщо говорити про нинішній стан справ, то в нас є основний внутрішній документ, який щороку готує Вища рада правосуддя – це щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів. Саме цей документ описує стан справ і буквально кілька днів тому був оприлюднений такий звіт за 2025 рік. Думаю, пані Оксана зможе розповісти про нього детальніше.

Я ж, як представник Проєкту ЄС, хотів би звернути увагу на інший документ. Минулого року Україна, зокрема завдяки зусиллям Вищої ради правосуддя та за підтримки нашого Проєкту, взяла участь в опитуванні Європейської мережі рад правосуддя. Загалом у ньому взяли участь 30 країн членів і спостерігачів цієї мережі. Якщо я не помиляюся, від України участь в опитуванні взяли близько 400 суддів. Можливо, це не повністю репрезентативна вибірка, адже загалом в Україні зараз близько 4500 суддів, тобто це приблизно 10%. Але навіть такі результати дозволяють побачити певні тенденції та системні проблеми.

Якщо пам'ять не зраджує, Україна отримала близько 5,5–5,9 бала. Це був найнижчий показник серед усіх країн, які брали участь в опитуванні. Для порівняння: середній бал становив близько 8,5.

Як проводилося це дослідження? Судді відповідали на запитання, які стосувалися особливостей дисциплінарної відповідальності,

елементів впливу з боку органів влади, учасників процесу, медіа, а також матеріально-технічного забезпечення, фінансової складової та інших аспектів. У результаті сформувалася така оцінка.

Проте, попри наявні проблеми, я, як представник Проєкту міжнародної технічної допомоги і правник, бачу й позитивні тенденції. Зокрема, відновлено та оновлено конкурсні процедури на суддівські вакансії, триває робота над удосконаленням дисциплінарної процедури, вживаються заходи щодо покращення матеріально-технічного та фінансового забезпечення, зокрема працівників апаратів судів.

Водночас питання незалежності залишається одним із ключових елементів Дорожньої карти. Саме тому, аналізуючи як щорічну доповідь ВРП, так і результати дослідження Європейської мережі рад правосуддя, а також численні консультації та обговорення, Вища рада правосуддя кілька місяців тому ухвалила публічне звернення до Комітету Верховної Ради з питань правової політики із конкретними пропозиціями щодо покращення ситуації зі станом суддівської незалежності.

-Вища рада правосуддя відіграє ключову роль у забезпеченні незалежності суддів. Які інструменти захисту існують зараз і як вони працюють?

Оксана Кваша. Це одна з наших першочергових функцій – забезпечення незалежності суддів. Коли будь-яка особа – колега по суду, голова суду, учасники процесу чи сторонні люди – намагається незаконно впливати на суддю, то йдеться не лише про загрозу конкретному судді, а про загрозу всій системі.

Адже, якщо суддя не може залишатися неупередженим і об'єктивним під час вирішення спору або поновлення порушеного права, не досягається головна мета правосуддя – відновлення справедливості. Саме тому Вища рада правосуддя опікується цими питаннями.

Насправді кількість повідомлень суддів про втручання у їхню діяльність є доволі великою. За минулий рік було близько 200 таких повідомлень. Частина з них, по суті, не

є втручанням. Наприклад, коли громадська організація чи медіа висловлює свою позицію. Вони мають на це право, адже відкритість є складовою функціонування судової влади. До речі, так само, як і відкритість діяльності Вищої ради правосуддя.

Сьогодні практично всі наші засідання – щодо дисциплінарних скарг, призначення суддів та інших питань – трансляються наживо.

Водночас повідомлення про втручання ми розглядаємо і звертаємося до Офісу Генерального прокурора з проханням узяти відповідні досудові розслідування під особистий контроль. Але тут я бачу проблему.

Є дані, що за останні шість років було відкрито близько тисячі, а можливо й більше, кримінальних проваджень за статтями Кримінального кодексу, які передбачають відповідальність за втручання в діяльність суддів. Водночас вироків – лише шість.

Що це означає? Насамперед те, що, ймовірно, існують недоліки в законодавстві, адже відповідні норми не працюють так, як повинні. Крім того, ми живемо в умовах війни, коли все суспільство перебуває у стані надзвичайної психологічної напруги. І мені здається, що таких погроз стало більше. Не стільки посягань на сам процес здійснення правосуддя, скільки погроз за його здійснення.

Наприклад, я розглядала матеріали, де учасник процесу надіслав судді додому поминальний вінок. Як після цього суддя може спокійно працювати, розуміючи, що це фактично завуальована погроза?

Також нещодавно у Дніпрі був здійснений напад на суддю. Вона опинилася в лікарні. І цей випадок також був пов'язаний зі здійсненням правосуддя. Ці факти є дуже небезпечними.

Тому разом із правоохоронними органами ми працюємо над тим, щоб такі провадження доводилися до логічного завершення.

Як звернув увагу Володимир, ми звертаємося до профільних комітетів Верховної Ради, які можуть удосконалювати законодавство. Ми щороку звітуємо про стан незалежності судової влади. Такі звіти публікуються з 2018 року і доступні на нашому сайті. Але я хотіла б додати ще одну важливу річ. Суддівська

незалежність – це не лише зовнішній чинник, а й також внутрішній стан самого судді. Суддя має відчувати незалежність і бути внутрішньо готовим протистояти зовнішньому впливу. Адже неповідомлення Вищої ради правосуддя про факти втручання в діяльність судді є підставою для дисциплінарної відповідальності самого судді. І коли під час дисциплінарного провадження суддя визнає, що втручання було, що були прохання чи тиск з боку колег, ми запитуємо: чому ви не повідомили про це? Часто відповідь полягає саме у відсутності внутрішньої незалежності.

Тому тут знову постає питання формування культури незалежності у наших правників і майбутніх суддів. І, звісно, важливою залишається діяльність правоохоронних органів, які повинні чітко реагувати на будь-які посягання на незалежність суддів. Тут і етика, і психологія, і професійні якості.

-А щодо зловживання дисциплінарними скаргами? Як це відбувається? Чому це проблема?

Оксана Кваша. Так. Справді, таке зловживання можливе з багатьох причин. І, очевидно, воно є, тому що ми бачимо, що кількість скарг дуже велика.

Наприклад, якщо говорити про 2025 рік, ми розглянули приблизно 10 тисяч дисциплінарних справ, але притягнуто до відповідальності було лише 188 суддів.

Тобто не кожне відкриття дисциплінарного провадження завершується притягненням судді до відповідальності. Дуже часто встановлюється відсутність ознак дисциплінарного проступку.

Водночас ми бачимо, що це лише близько одного відсотка від загальної кількості скарг. Усе інше – це випадки, коли скаргники, іноді через необізнаність, звертаються до Вищої ради правосуддя, вважаючи, що суддя щось порушив. А насправді досить часто дисциплінарний орган – спочатку дисциплінарний інспектор, потім дисциплінарна палата – встановлює, що це просто незгода із судовим рішенням. Кожна людина, яка приходить до суду, вважає себе правою. На те він і спір. І щойно суддя ухвалює рішення не на її користь, одразу починаються

твердження про те, що «правосуддя немає», «усе корумповано», «державної влади не існує». У цьому контексті й потрібно говорити про правову культуру не лише юристів, а й звичайних громадян. Я думаю, що приблизно у 70% випадків йдеться саме про незгоду із судовим рішенням. Але, якщо особа вважає, що її спір вирішено всупереч закону, вона має право оскаржити це рішення в суді вищої інстанції – в апеляції чи касації. Утім, люди часто звертаються саме з дисциплінарними скаргами. Я думаю, що певною мірою це нормально. Це не завжди наслідок умислу. Але часто це – необізнаність і бажання будь-яким способом досягти рішення на свою користь.

Водночас є й так звані професійні скаржники. Сьогодні, наприклад, я розписувала документи, і один скаржник подав двадцять скарг на суддів.

-Що ви робите з такими професійними скаржниками?

Оксана Кваша. Розумієте, поки що немає важелів, які б дозволили зупинити цей потік. Я б навіть сказала – цей спам. Ніхто не може заборонити людині подавати скарги. І мені шкода, що цілий дисциплінарний орган змушений витрачати ресурси на роботу з такими зверненнями.

Навіть якщо ми знаємо, що певна особа щодня подає по двадцять скарг, кожна з них усе одно потрапляє в роботу, її аналізують, направляють запити, готують висновки. Ми розглядаємо ці скарги, відмовляємо, а потім надходить ще одна – така сама або дуже схожа.

Питання про те, як це зупинити – дуже складне. Зараз ми працюємо спільно з Комітетом Верховної Ради з питань правової політики. Є законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у якому прописуються процедури подання та розгляду дисциплінарних скарг, чіткіше визначаються підстави дисциплінарної відповідальності. Тож, ми разом міркуємо, як можна було б мінімізувати такі зловживання.

Але навіть не хочу зараз озвучувати деякі пропозиції, які обговорювалися, тому що вони навряд чи пройдуть. Ми не можемо встановити плату, наприклад, за десяту чи двадцяту скаргу. Не можемо сказати: від такої-то особи скарги

більше не приймати. Це було б порушенням прав громадян. Тому відповіді на запитання, як саме зупинити витрачання коштів платників податків на завідомо безпідставні скарги, у мене наразі немає.

Разом із тим, є ще один ризик. Учасник процесу, якому не подобається певний суддя, може використовувати дисциплінарні скарги як інструмент впливу. Ми іноді встановлюємо випадки, коли скарги надходять нібито від різних осіб, але підписи в них однакові. Тобто, очевидно, хтось організовує цей процес. Це серйозна проблема.

Мені шкода часу, який можна було би витратити на розгляд справді важливих дисциплінарних проваджень, на призначення суддів, на участь у законопроектній роботі, а натомість час іде на розгляд таких звернень.

-Наскільки сьогодні дисциплінарна система в Україні вже відповідає європейським стандартам незалежності та підзвітності судової влади?

Володимир Чабан. Я вже говорив про те, що суддівська незалежність є одним із наріжних каменів верховенства права. Дисциплінарна відповідальність, своєю чергою, є одним із важливих елементів суддівської незалежності.

Коли ми говоримо про європейські стандарти, то через важливість цього питання існує велика кількість міжнародних документів, які визначають, якою має бути дисциплінарна процедура щодо суддів.

Якщо говорити більш предметно, то є рекомендації GRECO з цього питання. Також є Консультативна рада європейських суддів, яка кілька років тому сформулювала свої рекомендації та стандарти у цій сфері.

Зокрема, йдеться про те, що підстави дисциплінарної відповідальності мають бути сформульовані максимально чітко, щоб не допускати зловживань або маніпуляцій через надто широке тлумачення. Якщо такі підстави не є достатньо чіткими й адекватними, це становить суттєву загрозу суддівській незалежності. І тут добре видно взаємозв'язок: дисциплінарна відповідальність, суддівська незалежність і верховенство права – це складові одного великого механізму.

Пані Оксана вже звертала увагу на проблему зловживання дисциплінарними скаргами. Можливо, частково це також пов'язано з тим, що чинні підстави дисциплінарної відповідальності не завжди достатньо якісно сформульовані.

Я знаю, що зараз триває робота над євроінтеграційним законопроектом щодо вдосконалення дисциплінарної процедури щодо суддів, адже це є одним із заходів Дорожньої карти. Мета полягає в тому, щоб зробити підстави дисциплінарної відповідальності більш чіткими, а саму процедуру – більш передбачуваною, насамперед для самих суддів. Робота над цим триває.

Якщо знову повертатися до документів, про які я вже згадував, зокрема до Дорожньої карти у сфері верховенства права. У ній є посилання на рекомендації GRECO – Групи держав проти корупції. Це рекомендації ще 2021 року, але саме на них сьогодні спирається Дорожня карта з питань верховенства права.

Якщо подивитися і на Дорожню карту, і на ці рекомендації, можна дійти висновку, що нинішня процедура та ті підстави дисциплінарної відповідальності, які зараз існують, не повною мірою відповідають європейським стандартам, закладеним у відповідних документах.

-Перший кластер – «Основи» – включає питання верховенства права та судової реформи. Як ви вважаєте, наскільки нинішні прогалини в Україні можуть завадити швидкому просуванню переговорів? Які ваші прогнози?

Володимир Чабан. Важко передбачити, наскільки швидко відбуватимуться переговори, тому що це не лише технічне питання виконання вимог. Це також складне політичне питання.

Якщо говорити про кластер «Основи», то він є надзвичайно важливим. На мою думку, це фактично ядро всього переговорного процесу.

– Без нього далі просто не рушимо?

Володимир Чабан. Саме так. Він відкривається першим і закривається останнім. Ми багато говорили про верховенство права та його складові. Саме вони закладені в цьому кластері.

Будь-які недоопрацювання в частині верховенства права можуть пригальмувати або

навіть призупинити переговорний процес за будь-якими іншими напрямками.

Тобто це ще раз підкреслює важливість цього кластера.

Якщо говорити про прогалини, то ми маємо ту ж Дорожню карту з питань верховенства права. У ній передбачено понад 500 заходів для виконання більш ніж 100 стратегічних завдань. Якщо не помиляюся, станом на сьогодні виконано близько 70 із них. Тобто далеко не всі завдання реалізовані. І саме ці невиконані заходи можна вважати тими прогалинами, які ще необхідно усунути.

Якщо говорити про строки, то делайн і відповідно оптимістичний сценарій передбачає їх виконання до кінця 2027 року. Але як це буде на практиці – поки що говорити рано.

Однією з головних проблем я бачу саме суддівську незалежність. Це дуже складна категорія. Вона не може залишатися лише теоретичною конструкцією чи красивою дефініцією. Вона повинна мати реальні механізми забезпечення й працювати на практиці. Судді мають не лише формально бути незалежними, а й реально відчувати себе захищеними від будь-якого зовнішнього впливу та не зазнавати такому впливу.

І це також питання правової культури всього суспільства. Так як саме верховенство є основною складовою першого кластера, то підсумовуючи відповідь на ваше запитання, скажу важливу річ – ми не можемо сприймати верховенство права як щось нав'язане зовні чи як чергову рекомендацію міжнародних партнерів. Воно має стати частиною суспільної свідомості громадян. Лише тоді ми досягнемо успіху і зможемо впевнено рухатися євроінтеграційним шляхом до членства в Європейському Союзі.

-Якщо говорити про найближчі перспективи, наприклад, до кінця року: які результати роботи Вищої ради правосуддя стали б показовими і для українців, і для наших європейських партнерів?

Оксана Кваша. Насправді показовими є всі ті напрями роботи, про які ми сьогодні говорили.

Тому що, як зазначав пан Володимир, у кластері, який стосується верховенства права,

Вища рада правосуддя є відповідальною за виконання багатьох важливих завдань.

Я вже говорила про необхідність розгляду певного відсотка дисциплінарних скарг. Показник, закладений в Ukraine Facility, ми виконали ще станом на літо минулого року, але робота триває також і над виконанням показника, визначеного Дорожньою картою у сфері верховенства права.

Призначення суддів – мабуть, найважливіший напрям. Від цього залежить доступ людей до правосуддя, а зрештою – і довіра до судової системи.

Відповідно до Дорожньої карти, до кінця 2026 року ми маємо заповнити 70% вакансій у судах. І ми над цим працюємо.

Хочу сказати, що коли у Києві презентували тіньовий звіт – це коли громадські організації готують власну оцінку виконання євроінтеграційних зобов'язань, – одним із зауважень на нашу адресу було запитання: чому досі немає Стратегії розвитку Вищої ради правосуддя до 2029–2030 років. І справді, це слушне запитання.

Робоча група була створена ще у 2023 році. Зараз я її очолюю. Але ми чекали на ухвалення Дорожньої карти, тому що стратегія мала бути з нею узгоджена.

Так, Дорожню карту було прийнято у травні 2025 року. Ми не могли працювати окремо від цього документа. Тож зараз ця робота активно триває.

У преамбулі майбутньої стратегії ми вже заклали головну ідею: Вища рада правосуддя бере на себе відповідальне лідерство у забезпеченні суддівської незалежності, у формуванні високопрофесійного корпусу суддів, який не просто відповідає формальним критеріям доброчесності, а має культуру доброчесності. А це вже найвищий рівень розуміння того, якою має бути судова влада. Ми дуже сподіваємося, що зможемо реалізувати це бачення. У цьому нам дуже допомагають наші європейські партнери. Ми тісно співпрацюємо, зокрема, з Проектом ЄС «Право-Justice». Проводимо багато зустрічей, консультацій. І знаєте, я іноді замислююся: чому нашим європейським колегам – представникам рад

правосуддя Нідерландів, Франції та інших країн – не байдуже, що відбувається з українською судовою системою? Чому вони приділяють нам стільки часу?

Можна відповісти прагматично: якщо Україна стане членом Європейського Союзу, їм із цим жити. Але я, мабуть, трохи романтик. Мені хочеться думати, що справа не лише у прагматизмі. Коли людина сама має високий рівень правової культури, їй хочеться, щоб і навколо було так само. Навіть незалежно від того, чи доведеться їй працювати поруч із тобою. Деякі наші проблеми вони щиро не розуміють, настільки іншим є їхній рівень культури доброчесності та правосвідомості. І тому їм просто не байдуже. Розумієте, коли людині добре, вона хоче, щоб добре було й іншим. Це нормальний прояв людяності, емпатії та відповідальності. Я думаю, саме тому вони прагнуть допомогти нам піднятися до того рівня, на якому перебувають самі.

Водночас усі розуміють, що ми живемо в умовах повномасштабної війни. Це теж впливає на темпи змін. Громадяни, які звертаються по захист своїх прав, не завжди можуть отримати його так швидко, як хотіли б – через обстріли, через відсутність електроенергії чи повітряні тривоги. Так, людина, яка прийшла до суду, можливо, готова залишитися і чекати рішення. Але відповідальність за безпеку лежить на нас. Днями у Вищій раді правосуддя було дуже важливе засідання і ми розглядали багато питань. Але почалася тривога, ми бачили інформацію про «шахеда», про загрозу балістики в центрі міста, тому я ухвалила рішення про оголошення перерви. Хоча люди чекали. І, можливо, були готові продовжувати.

Про все це не можна забувати. Наші суди і наші судді працюють у надзвичайно складних умовах.

Багато суддів були змушені залишити свої домівки, евакуюватися з тимчасово окупованих територій, ризикуючи життям, вивозити архіви та судові справи. Вони винаймають житло, живуть окремо від своїх сімей. І все це також впливає на роботу системи.

Попри це ми продовжуємо працювати. Ми вже багато зробили, хоча ще далеко не все. Ми призначаємо суддів і поступово заповнюємо

кадровий дефіцит високопрофесійними та добросовісними кандидатами. Ми здійснюємо дисциплінарні провадження відповідно до закону, щоб забезпечити підзвітність суддів перед суспільством.

-Питання довіри до органів суддівського врядування надзвичайно важливе. Що ми бачимо зараз? Чи зростає ця довіра? Чи є для цього підстави?

Володимир Чабан. Якщо говорити саме про довіру до органів суддівського врядування, то, на мою думку, не можна розглядати їх у вакуумі. Але, відповідаючи прямо на ваше запитання, – так, довіра зростає.

Пані Оксана на початку нашої розмови згадувала про те, яким чином була відновлена робота цих органів. Ми говоримо про Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів. Це люди, які пройшли складні конкурсні процедури за участі міжнародних експертів. І вже сам спосіб їх формування став потужним сигналом – як для європейських партнерів, так і для українського суспільства.

Не менш важливо і те, як ці органи працюють. Засідання транслуються відкрито, рішення публікуються та містять обґрунтування. Саме ця відкритість стає фундаментом для формування довіри.

Водночас, як я вже казав, ми не можемо говорити про органи суддівського врядування у вакуумі. Люди рідко розмежовують довіру до ВРП чи ВККС і довіру до судової влади загалом. Найчастіше вони говорять просто: «довіряю або не довіряю судам». І тут є багато факторів, які впливають на те, що ця довіра не зростає так швидко, як хотілося б.

Наприклад, пані Оксана вже говорила про надзвичайну завантаженість Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Можливо, суспільство хотіло б, щоб дисциплінарні провадження щодо одіозних чи контрверсійних суддів відбувалися швидше, щоб кваліфікаційне оцінювання проходило оперативніше, утім, люди не завжди бачать, що за цим стоять складні процедури.

Є формальні вимоги, процесуальні строки, учасники процесу, які можуть затягувати

розгляд та банальний брак людських ресурсів. Тим, хто здійснює ці процедури, іноді просто не вистачає часу й спроможностей. Із цього випливає ще одна важлива річ. Органи суддівського врядування мають більш активно комунікувати із суспільством. Пояснювати результати своєї роботи та чому ті чи інші процедури відбуваються саме так.

Також важливо розуміти, що навіть один гучний медійний кейс за участі судді може накласти величезний відбиток на сприйняття всієї судової системи. Один корупційний скандал здатен вплинути на ставлення людей не лише до конкретного судді, а й до судової влади та органів суддівського врядування загалом.

Ми вже говорили і про брак суддів. Людям доводиться роками чекати на розгляд справ. І природно виникає запитання: хто винен? У свідомості багатьох відповідь проста: винна вся судова система. Саме через ці фактори рівень довіри залишається нижчим, ніж нам би хотілося.

Якщо ж підсумувати, то останні дослідження КМІС та Центру Разумкова дають дуже цікаві цифри. Якщо я не помиляюся, загальний рівень довіри до судової влади в Україні стабільно залишається низьким – приблизно 12–15%. Але якщо опитувати людей, які безпосередньо стикалися із судами, цей показник є значно вищим – близько 50%. Тобто це знову питання сприйняття, досвіду та розуміння.

І, на мою думку, саме проактивна комунікація судової влади є надзвичайно важливою.

Оксана Кваша. Ви знаєте, я замислювалася над цим питанням і навіть очікувала його. Тому що найчастіше нас запитують саме про довіру до судової влади. І це зрозуміло.

Володимир уже наводив відповідні цифри, і це справді факт: рівень довіри до суддів поступово зростає. І це означає, що ми рухаємося у правильному напрямі, призначаючи суддів, яким люди готові довіряти.

Але коли йдеться про довіру до органів суддівського врядування, я іноді думаю: а чи довіряють люди мені? Я прийшла сюди з наукового середовища. І, можливо, лише зараз почала краще розуміти суддів. Але, з одного боку, я дуже добре розумію й людей, які приходять

до суду, сподіваючись на справедливий розгляд справи. З іншого боку, досить часто громадяни мислять так: закон і справедливість – для всіх, але рішення має бути саме на мою користь. І це теж реальність. І з цим також потрібно працювати. Потрібно пояснювати людям, як функціонує судова система.

Я думаю, що навіть наша сьогоднішня зустріч уже здатна посилити рівень довіри. Тому що ми говоримо не лише про успіхи, а й про проблеми. Насправді навантаження – як на суддів, так і на органи суддівського врядування – є надзвичайно великим. І, до речі, у ВРП також існує кадровий дефіцит. Можливо, це тема ще однієї окремої розмови, але тривалий час ми працювали у складі 15 членів замість передбачених законом 21. Навіть зараз нас лише 19.

І ще один момент, який мене справді турбує – це інституційна стійкість. Саме тут я бачу ризики для довіри до органів суддівського врядування. Тому що існує загроза нової зупинки їх роботи. І це вже не теоретична проблема, а вона може стати цілком реальною.

-Чому?

Оксана Кваша. Тому що існують ризики, що може зупинитися робота як Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, так і самої Вищої ради правосуддя. У ВККСУ закінчуються повноваження членів у червні 2027 року. А у Вищій раді правосуддя одразу вісім членів, які були призначені з'їздом суддів, практично одночасно припиняють свої повноваження – впродовж двох днів у січні 2027 року.

Одразу вісім осіб! Я не хочу зараз надто заглиблюватися в законодавчі нюанси, але

проблема полягає в тому, що Етична рада має подати аж 16 кандидатів на ці вісім вакантних посад. Це дуже складний і тривалий процес, а часу залишилося небагато. Якщо вакантні посади не будуть заповнені, Вища рада правосуддя втратить повноважність. А це означає автоматичне зупинення всіх процедур.

Про що йдеться? Ми не зможемо виконувати свої зобов'язання щодо дисциплінарних проваджень. Не зможемо призначати суддів. Судді, які вже мають право на відставку, передбачаючи, що Вища рада правосуддя може припинити роботу, почнуть подавати заяви про звільнення, щоб устигнути реалізувати своє право на заслужену відставку.

У багатьох європейських країнах, наприклад, існує механізм, який дозволяє члену ради правосуддя продовжувати виконувати свої повноваження до того моменту, поки не буде призначений його наступник. Можна знайти й інші варіанти. Але головне – не допустити зупинення. Тому що будь-яке зупинення просто відкине нас назад, і ми знову втратимо час. Тому насамперед необхідна добра воля законодавця і виконання Радою адвокатів України своїх обов'язків щодо організації процедури обрання членів Вищої ради правосуддя від адвокатури.

У такому разі, я переконана, ми поступово зможемо вийти на той рівень функціонування судової системи, який сьогодні існує в європейських країнах (*NV Бізнес* (<https://biz.nv.ua/ukr/bizinterview/viy-na-v-ukrajini-y-sudova-reforma-kvasha-i-chaban-pro-nestachu-sudiv-dlya-vstupu-v-yes-inshi-vikliki-50618626.html>)). – 2026. – 24.06).

А. Лесько, кандидат юридичних наук, суддя Верховного Суду у відставці, адвокат

Орган місцевого самоврядування vs територіальна громада. Право чи безправ'я?

5 червня 2024 року Велика Палата Верховного Суду ухвалила знакове судово-ве рішення – постанову у спорі, що виник з правовідносин оренди землі (справа № 914/2848/22). У низці більш пізніх постанов підтримала правові висновки, висловлені цій справі, отже вони є сталими.

В цій справі Велика Палата сформулювала правовий висновок, відповідно до якого «норми, що регулюють розмір, форму та порядок внесення орендної плати за землі державної та комунальної власності, характеризуються більшим ступенем імперативності регулювання порівняно із землями приватної власності» (п.91).

Як відзначила Велика Палата у п.97 згаданої постанови, «За змістом статті 18 Закону України «Про оцінку земель» нормативна грошова оцінка земельних ділянок проводиться відповідно до норм, правил, а також інших нормативно-правових актів на землях усіх категорій та форм власності».

Порядок затвердження технічної документації з оцінки земель визначений статтею 23 Закону України «Про оцінку земель». Частинами першою, третьою та четвертою цієї статті передбачено, що технічна документація з бонітування ґрунтів та нормативної грошової оцінки земельних ділянок затверджується відповідною сільською, селищною, міською радою (п.98 постанови).

Отже, за висновком Великої Палати нормативна грошова оцінка земель встановлюється шляхом затвердження технічної документації з нормативної грошової оцінки земельних ділянок, яка здійснюється відповідною сільською, селищною, міською радою. Зазначене імперативне регулювання унеможливорює встановлення нормативної грошової оцінки земельних ділянок договором, зокрема договором між органом місцевого самоврядування і орендарем (п.101).

У пункті 103 згаданої постанови Велика Палата Верховного Суду висувала, що з

моменту початку застосування відповідно до пункту 271.2 статті 271 Податкового кодексу України нового розміру нормативної грошової оцінки земельних ділянок державної та комунальної власності автоматично змінюються і права та обов'язки сторін договору оренди в частині розміру орендної плати, якщо він визначений у відсотковому співвідношенні до нормативної грошової оцінки.

А оскільки орендар, який посилався на неправомірність розміру нормативної грошової оцінки як бази обрахунку орендної плати, не може бути позбавлений доступу до правосуддя, Велика Палата абсолютно обґрунтовано у пункті 114 зауважила, «що у спорах, які стосуються визначення розміру орендної плати за користування земельними ділянками державної та комунальної власності, у тому числі і у зв'язку зі зміною нормативної грошової оцінки землі, доводи учасників щодо правомірності / неправомірності визначеного розміру нормативної грошової оцінки землі як бази обрахунку орендної плати підлягають обов'язковій перевірці з огляду на положення частини другої статті 21 Закону України «Про оренду землі» та статей 5, 13 Закону України «Про оцінку земель».

Підсумовуючи, Велика Палата у пункті 115 постанови вказала: «Зі змісту оскаржуваних рішень встановлено, що суди попередніх інстанцій не дослідили надану позивачем технічну документацію про нормативну грошову оцінку земельної ділянки та не надали оцінки доводам відповідача про неможливість застосування наданої позивачем нормативної грошової оцінки земельної ділянки, що свідчить про порушення судами попередніх інстанцій норми частини п'ятої статті 5 Закону України «Про оцінку землі», відповідно до якої нормативна грошова оцінка земельних ділянок використовується для визначення розміру орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, що є підставою для скасування судових рішень».

Отже, у справі №914/2848/22 Велика Палата сформулювала абсолютно чіткі правові висновки, які до того ж узгоджуються з постановою від 23 листопада 2021 року у справі №359/3373/16-ц, в якій Велика Палата знову звернула увагу, що «рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування за умови його невідповідності закону не тягне тих юридичних наслідків, на які воно спрямоване. Тому під час розгляду справи, в якій на вирішення спору може вплинути оцінка рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування як законного або протиправного, не допускається відмова у позові з тих мотивів, що рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування не визнане судом недійсним, або що таке рішення не оскаржене, відповідна позовна вимога не пред'явлена. Під час розгляду такого спору слід виходити з принципу *jura novit curia* – «суд знає закони». Тому суд, незалежно від того, оскаржене відповідне рішення чи ні, має самостійно дати правову оцінку рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування та викласти її у мотивувальній частині судового рішення.» (п.109, п.142 постанови).

Відповідно до цих правових висновків Великої Палати Верховного Суду у справі №914/2848/22 технічна документація з нормативної грошової оцінки земельної ділянки, затверджена рішенням міської ради, повинна бути предметом оцінки суду, як того і вимагає ст.124 Конституції України.

(Для зручності надалі також використовується коротка назва «Технічна документація»)

В іншому разі, формальна перевірка судом адміністративної юрисдикції самої тільки процедури ухвалення органом місцевого самоврядування рішення про затвердження технічної документації з нормативної грошової оцінки земель населеного пункту та за умови її дотримання призводила би до можливості застосування, хоча і процедурно вірно затвердженої, але неправомірної (розробленої з порушенням встановлених норм, правил та стандартів) Технічної документації, яка відповідно до пункту 289.1 статті 289 Податкового Кодексу України слугує базою

для оподаткування та сплати орендної плати мешканцями територіальної громади.

Проте такий стан речей є неприпустимим, оскільки обов'язку землекористувачів сплачувати земельний податок або орендну плату кореспондує їх право на встановлення щодо них обов'язкових податків та платежів до відповідних бюджетів у чіткій відповідності до вимог закону.

Аналогічний підхід застосовано Верховним Судом у постанові від 10 березня 2020 року у справі №160/1088/19.

Статтею 18 Закону № 1378-IV «Про оцінку земель» встановлено, що нормативна грошова оцінка земельних ділянок проводиться відповідно до державних стандартів, норм, правил, а також інших нормативно-правових актів на землях усіх категорій та форм власності.

Отже, нормативна грошова оцінка земельних ділянок не є винятково сукупністю науково-технічних розрахунків, який доступний для розуміння тільки вузького кола спеціалізованих фахівців, а є документом, який повинен на момент його затвердження рішенням органу місцевого самоврядування відповідати державним стандартам, нормам, правилам, а також іншим нормативно-правовим актам, які регулюють порядок її розроблення та затвердження.

В різні періоди нормативно правові акти, яким повинна відповідати технічна документація з нормативної грошової оцінки земель, зазнавали певних актуальних змін, тож нагадаємо, для прикладу, декілька з них: Методика нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 р. № 213; Порядок грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів №18/15/21/11 від 25.01.2006 р.; Галузевий стандарт СОУ ДКЗР 00032632-012:2009 «Оцінка земель. Правила розроблення технічної документації з нормативної грошової оцінки земель населених пунктів», затверджений наказом Держкомзему від 24.06.2009 № 335 та зареєстрований Українським науково-дослідним інститутом

стандартизації, сертифікації та інформатики Держспоживстандарту України 10.09.2009 за № 32595752/1927 (далі по тексту – Стандарт)

Ці підзаконні нормативні акти містять чіткі норми та перевірка Технічної документації на предмет їх додержання не завжди вимагає спеціальних технічних знань.

Для прикладу, пунктом 3.2.9 Стандарту передбачено, що збір вихідних даних для розрахунку витрат на освоєння та облаштування території здійснюється за формами згідно Додатка Б. Додатки Б 1– Б.24 мають бути підписані посадовою особою та завірені печаткою підприємства, установи чи організації, на балансі яких перебувають об'єкти, що передбачені цими додатками.

А, якщо наявні в Технічній документації вихідні дані для нормативної грошової оцінки земель щодо інженерної мережі (дамби, дренажі, налив, берегоукріплення); водопостачання (насосні станції, очисні споруди, магістральна мережа); каналізації (водозабори, перекачка тощо); зовнішнього освітлення (мережі, опори, електрошафи); дощової каналізації; телефонного зв'язку (АТС, лінійні споруди); кабельного телебачення (станції з обладнанням, телевізійна мережа); вулично-дорожньої мережі, надані не посадовими особами установ чи організації, на балансі яких перебувають об'єкти, що передбачені цими додатками, а створеним місцевою радою структурним підрозділом?

Чи потрібні спеціальні технічні знання для перевірки такого факту? Очевидно, що ні.

Або чи потрібні спеціальні технічні знання для надання оцінки зазначеному в Технічній документації: «по переважній більшості наданих показників окремих елементів інженерно-транспортної та природоохоронної інфраструктури міста наведена не повна відновна, а балансова вартість, тобто без урахування індексації основних фондів, яка здійснювалася за останні роки. В зв'язку з цим, для розрахунку повної відновної вартості елементів інфраструктури використовувались натуральні показники. Розрахунок їх відновної вартості здійснювався на основі «Сборника укрупненних затрат по застройке,

инженерному оборудованию, благоустройству и озеленению городов различной величины и народнохозяйственного профиля для всех природно-климатических зон страны» (Москва, 1986 г.)»

Розрахунок відновної вартості елементів інфраструктури міста на підставі цього «Сборника» здійснений вже після початку російської збройної агресії проти України та анексії Криму.

Очевидно не потребує спеціальних технічних знань перевірка судом доводів сторони про порушення при розробці технічної документації органом місцевого самоврядування пункту «в» ч. 3 ст. 27 Закону України «Про землеустрій» від 22 травня 2003 року N 858-IV, який зобов'язує міську раду як замовника документації із землеустрою проводити відбір розробників документації із землеустрою на конкурсній основі, а не на власний розсуд посадової особи, оскільки технічна документація розробляється за рахунок коштів місцевого бюджету.

Звісно, говорити про правомірність чи неправомірність такої нормативної грошової оцінки, затвердженої рішенням місцевої ради, доведеться мовою судових рішень й основою, на якій судові рішення повинні ґрунтуватися, є стаття 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Зрозуміло, що в спорах, які стосуються оцінки правомірності/неправомірності технічної документації з нормативної грошової оцінки земель міста, затвердженої рішенням міської ради, може виникнуть ще декілька питань.

Зокрема, висновок суду щодо технічної документації з нормативної грошової оцінки земель міста як неправомірної має наслідком ненадходження до місцевого бюджету певної частини платежів з орендної плати, обчисленої на підставі такої нормативної грошової оцінки. То як бути з обов'язком орендаря сплачувати орендну плату?

Відповідь можна знайти у постанові Верховного Суду у складі палати з розгляду

справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду від 28.04.2020 у справі №904/164/19, яка дійшла висновку, що «Покладення на Відповідача зазначеного обов'язку становило б порушення принципу належного урядування, на обов'язковості дотримання якого неодноразово наголошував Європейський Суд з прав людини. Так, Європейський Суд з прав людини послідовно зазначав, що «помилки державних органів повинні служити на користь постраждалих осіб, особливо за відсутності іншого приватного інтересу. Іншими словами, ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються»

Отже покладення на орендаря обов'язку виконувати положення рішення міської ради, якою затверджено неправомірну технічну документацію з нормативної грошової оцінки земель міста, означало б виправлення помилок міської ради, допущених при прийнятті таких рішень, за рахунок відповідачів, що не відповідає принципу належного урядування» (п.63 постанови).

До того ж, зазвичай, орендарі все ж сплачують орендну плату, встановлену на підставі попередньої нормативної грошової оцінки землі, щодо якої спору між сторонами не існує.

Також невизначеним може видаватися питання, чи є технічна документація з нормативної грошової оцінки земель міста регуляторним актом – прийнятим уповноваженим регуляторним органом нормативно-правовий актом?

Оскільки відповідно до пункту 289.1 статті 289 Податкового Кодексу України, для визначення розміру податку та орендної плати використовується нормативна грошова оцінка земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного відповідно до законодавства, то технічна документація з нормативної грошової оцінки земель населеного пункту, затверджена рішенням міської ради, і становить у сукупності з рішенням міськради той регуляторний нормативно-правовий акт,

який визначає розмір податку та орендної плати.

Тут можна провести певну аналогію з рішенням міської ради про затвердження генерального плану міста. Адже ніхто на теперішній час не вважає регуляторним нормативно-правовим актом саме по собі рішення міської ради про затвердження, без його невід'ємної частини – Генерального плану міста.

Закон «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» №1160-IV від 11.09.2003 р. передбачив право фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань на подання зауважень і пропозицій щодо проекту регуляторного акту, яким логічно не може вважатися тільки текст рішення міської ради про затвердження, без матеріалів Технічної документації.

Стаття 9 Закону № 1160– IV встановлює, що кожен проект регуляторного акта оприлюднюється з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань.

Оприлюднення проекту регуляторного акту – рішення міської ради з його невід'ємною частиною Технічною документацією робить можливим для фізичних та юридичних осіб подати зауваження і пропозиції, зокрема, й щодо невідповідності вихідних даних, наданих для розроблення Технічної документації, ще на цьому етапі.

Це дозволило би уникнути численних судових спорів з приводу стягнення орендної плати в контексті неправомірності нормативної грошової оцінки земельної ділянки як бази обрахунку земельного податку та орендної плати.

Стаття 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» 21 травня 1997 року №280/97-ВР встановлює основні принципи місцевого самоврядування, серед яких: законність; гласність; підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб.

Мешканці (громадяни, суб'єкти господарювання) є основою територіальної громади, а не заручники органу місцевого

самоврядування. І ні генеральний план міста, ні детальні плани територій, ні технічна документація з нормативної грошової оцінки земель міста не стають автоматично правомірними тільки тому, що міською радою ухвалено рішення про їх затвердження.

При цьому, обсяг фактичного опублікування матеріалів Технічної документації як проєкту регуляторного акта не може залежати від суб'єктивної думки посадових осіб місцевого самоврядування щодо їх достатності для обізнаності платників податків та орендарів.

Застосування ж Технічної документації, яка не була оприлюднена у відповідному обсязі на етапі затвердження й при цьому ґрунтується на невірних розрахунках, невідповідних вихідних даних, очевидних арифметичних помилках та не відповідає низці підзаконних нормативних актів, які регулюють порядок її розроблення, безумовно призводить до порушення прав фізичних та юридичних осіб (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/blog/363283-organ-mestnogo-samoupravleniya-vs-territorialnaya-obshchina-pravo-ili-bespravie>). – 2026. – 8.06).

**Ю. Сухов, к.ю.н., адвокат, партнер АО «VERUM»,
А. Мерзлюк, помічник адвоката АО «VERUM»**

Коли Конституція мовчить. Проблемні питання повноважень Президента стосовно санкційних рішень РНБО

Реагування держави України на безпрецедентні виклики та загрози, створені російською федерацією, неминуче вимагає оперативних, ефективних, рішучих та дієвих заходів, спрямованих на захист державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу. На цьому тлі запровадження в Україні у 2014 році санкційного механізму стало логічним кроком. Проте запропонований шлях його реалізації викликає низку правових питань.

Сучасна практика застосування санкцій дедалі виразніше демонструє тенденцію до розмивання меж між конституційно визначеними повноваженнями суб'єктів владних повноважень та фактичним здійсненням ними своїх функцій. Формально, за логікою законодавця, запровадження санкційних обмежень через введення їх в дію указами Президента обґрунтовується, як потреба невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці держави. Однак за своїм змістом та юридичними наслідками такий механізм призводить до істотного, а в окремих випадках – й безстрокового обмеження основоположних прав і свобод людини, що ставить під сумнів його відповідність приписам Конституції.

Саме тому, з огляду на особливий правовий статус Президента, як Гаранта Конституції, прав і свобод людини і громадянина, ключового значення набуває питання щодо конституційної допустимості механізму застосування санкцій, за якого істотне обмеження прав і свобод людини є наслідком реалізації главою держави повноважень, не передбачених Основним Законом.

На думку авторів, у цьому, власне, й полягає парадокс, оскільки дефініція ст.3 Конституції прямо визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Тобто у своїй сукупності ці положення формують чітку та ієрархічно вибудовану систему конституційних цінностей, у центрі якої перебуває людина. В даному випадку діяльність органів державної влади та їх посадових осіб не може розглядатися як самоціль, адже їх головне призначення полягає саме в утвердженні та забезпеченні прав і

свобод людини. Відтак, конституційні права і свободи людини не можуть бути нівельовані або безпідставно обмежені навіть з міркувань державних інтересів, якими б вагомими ці інтереси не вважалися.

Разом з тим, за ч.2 ст.19 Конституції органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Таким чином, суб'єкт владних повноважень не має прав, у розумінні меж свободи власної поведінки, а лише наділений законодавцем певними повноваженнями, необхідними для реального виконання завдань та функцій держави, що покладені на нього. Невчинення ж державним органом чи його посадовою особою дій у межах їх компетенції або вчинення, але непередбаченим способом, у непередбаченій законом формі або з виходом за межі відповідної компетенції є підставою для визнання таких дій (бездіяльності) та актів, прийнятих у процесі їх здійснення, неправомірними.

Окремої уваги в контексті визначення головного обов'язку держави заслуговує рішення КСУ від 14.12.2011 №19-рп/2011, в якому наголошено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ч.2 ст.3 Конституції). Для здійснення такої діяльності органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи наділені публічною владою, тобто мають реальну можливість на підставі повноважень, установлених Конституцією та законами України, приймати рішення чи вчиняти певні дії.

У розумінні наведеної правової позиції КСУ, зауважимо, що у разі виявлення суб'єктом владних повноважень під час прийняття рішення розбіжностей між положеннями ст.8 та ст.19 Конституції, він зобов'язаний враховувати положення саме ст.8, оскільки права людини, передбачені розд.ІІ Основного Закону, мають вирішальне значення з урахуванням принципу їх пріоритету.

Крім того, важливо зазначити, що задля гарантування конституційного порядку,

нормального функціонування держави з метою утвердження прав і свобод людини і забезпечення гідних умов життя Конституція України передбачає структуровану, багаторівневу, ієрархічну систему органів державної влади, які наділені відповідною компетенцією, мають свій предмет відання та владні повноваження. Здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову передбачає, що кожний орган державної влади належить до однієї з її гілок (законодавчої, виконавчої чи судової) або має особливий статус, окремо визначений Основним Законом.

Відповідно до чч.1, 2 ст.102 Конституції Президент є главою держави, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина.

Приписами Конституції також визначено функції та повноваження Президента. Хоча їх перелік не є вичерпним, проте вони обмежуються нормами Конституції України і не підлягають розширенню законами, оскільки про це зазначено в п.31 ч.1 ст.106 Конституції: Президент України здійснює інші повноваження, визначені Конституцією.

Отже, системний аналіз наведених норм дозволяє зробити однозначний висновок, що будь-які «додаткові» повноваження глави держави не можуть встановлюватися жодними законами України, оскільки єдиним джерелом, яке визначає компетенцію Президента, є Конституція.

Так само КСУ неодноразово зазначав у своїх рішеннях, що повноваження Президента визначаються виключно Конституцією і не можуть бути розширені та/або обмежені законом або іншим нормативно-правовим актом [до прикладу, рішення від 10.04.2003 №7-рп/2003 (справа про гарантії діяльності народного депутата України); від 7.04.2004 №9-рп/2004 (справа про Координаційний комітет); від 16.05.2007 №1-рп/2007 (справа про звільнення судді з адміністративної посади); від 11.12.2007 №12-рп/2007 (справа про порядок припинення повноважень членів Кабінету Міністрів України); від 26.02.2009 №6-рп/2009 (щодо

звільнення з посади голови НБУ)]. В абзаці першому п.6 мотивувальної частини рішення КСУ від 25.12.2003 №22-рп/2003 наголошено, що повноваження Президента закріплені лише на конституційному рівні (ст.ст.102, 106 Конституції).

У рішенні від 28.08.2020 №9-р/2020 (справа №1-9/2020(197/20)) КСУ зазначив таке: «у висновку Конституційного Суду України від 16.12.2019 №7-в/2019 вказано, що засади Конституції України забезпечують збалансованість конституційних повноважень органів державної влади, відповідність цих повноважень визначеним Основним Законом України засадам конституційного ладу та формі державного правління в Україні; крім того, унеможлиблюється конкуренція компетенцій цих органів, наділення їх невластивими повноваженнями та концентрація владних повноважень в одного чи кількох суб'єктів державної влади; недотримання цих вимог негативно позначиться на змісті та спрямованості діяльності держави, унеможливить виконання нею свого головного обов'язку – утвердження і забезпечення прав і свобод людини (абзац четвертий п.9 мотивувальної частини)».

При цьому згідно із ч.3 ст.106 Конституції глава держави на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України. Безсумнівно, що укази і розпорядження, які Президент повноважний «видавати на основі та на виконання Конституції і законів України» можуть стосуватися лише питань, які окреслені його конституційними повноваженнями (див. ст.19 Конституції).

Так, рішення РНБО вводяться в дію указами Президента (ч.7 ст.107 Конституції). Виходячи з цієї конституційної норми, самі по собі рішення РНБО не виконуються безпосередньо жодним суб'єктом; такі рішення вводяться в дію указами Президента, який надає їм загальної обов'язковості своїми власними конституційними повноваженнями у відповідній сфері.

Водночас, слід мати на увазі специфіку указів Президента, виданих у межах повноважень,

визначених п.18 ч.1 ст.106 Конституції (тобто пов'язаних з очолюванням Президентом РНБО). Частина четверта ст.106 Конституції передбачає скріплення таких указів Президента підписами Прем'єр-міністра та міністра, відповідального за акт (тобто за зміст акта) та його виконання. Як наголошувала Венеціанська комісія у своєму висновку «Про конституційну ситуацію в Україні» вимога контрасигнації передбачає встановлення обмежень щодо дискреційних повноважень президента в деяких сферах і запобігає від здійснення ним його власної особистої політики. За таких умов, інститут контрасигнування не має суто формального характеру, а є важливим конституційним механізмом стримувань і противаг.

Хоча без підписів зазначених посадових осіб відповідний акт не може набути чинності, проте сама процедура контрасигнації не звільняє Президента від обов'язку здійснення перевірки вказаного рішення на предмет його відповідності Конституції. Навпаки, реалізуючи свої повноваження, Президент, як Гарант Конституції, зобов'язаний забезпечувати, щоб рішення, введені ним у дію, не призводили до свавільного застосування закону, яке очевидно не обумовлено інтересами суспільства і призводить до безпідставного порушення визначальних прав людини, гарантованих Основним Законом.

Зрештою, аналізуючи правові наслідки видання актів Президента без дотримання вимог ч.4 ст.106 Конституції, неможливо оминати правову позицію КСУ, викладену в рішенні від 26.11.2009 №30-рп/2009. В цьому рішенні суд фактично виходив з того, що відсутність під текстом закону, ухваленого за результатами повторного розгляду, належної дати та підпису чинного Голови Верховної Ради є порушенням установленної ч. 4 ст. 94 Основного Закону процедури набрання ним чинності, що (згідно з ч.1 ст.152 Конституції) є підставою для визнання закону неконституційним (абз.8 пп.3.2 п.3 мотивувальної частини). Тому з огляду на подібність нормативної конструкції положень, закріплених у ч.4 ст.106 та ч.4 ст.94 Конституції, які в обох випадках передбачають імперативно встановлений обов'язок вчинення

дій відповідних суб'єктів як необхідну передумову набрання чинності відповідним актом, порушення вимоги контрасигнації за аналогією має розцінюватися як порушення конституційно визначеної процедури набрання чинності актом глави держави.

Поряд з цим, зауважимо, що згідно зі ст.107 Конституції РНБО є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові. Конституційна вказівка на те, що РНБО є органом при Президентові, дає підстави для висновку про належність РНБО до допоміжних органів при главі держави, а також про те, що цей орган не є самостійним органом державної влади. Відтак, не будучи самостійним органом влади, РНБО не може приймати загальнообов'язкові рішення чи рішення, які зобов'язують будь-якого суб'єкта (в тому числі Президента).

Окрім іншого, компетенція та функції РНБО визначаються законом (ч.8 ст.107 Конституції). Конституційна формула вказаної норми «закон» має імперативний характер і очевидно не допускає множинності джерел правового регулювання, якими могли б фрагментарно визначатися повноваження РНБО. Крім того, закон, прийнятий відповідно до ч.8 ст.107

Конституції є так званим конституційним законом.

Зокрема, в розвиток зазначеної конституційної вимоги прийнято спеціальний закон «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5.03.1998 №183/98-ВР, який уже на рівні своєї преамбули чітко визначає правові засади організації та діяльності РНБО, її склад, структуру, компетенцію і функції. Інакше кажучи, це і є той єдиний і спеціальний (конституційний) закон, який визначає виключні повноваження такого координаційного органу з питань національної безпеки і оборони при Президентові, як РНБО.

При цьому ст.3 закону про РНБО передбачає функції даного органу, а ст.4 цього закону – його компетенцію. Разом із тим, зміст цих норм не містить положень, які б прямо або опосередковано надавали РНБО повноваження ухвалювати рішення щодо застосування, скасування чи внесення змін до персональних

або секторальних санкцій, зокрема тих, що передбачені пунктами 1, 2-5, 13-15, 17-19, 24-1, 25 ч.1 ст.4 закону «Про санкції».

Слід погодитись із позицією, що висловлена у зауваженні Головного юридичного управління щодо законопроекту «Про санкції» від 14.08.2014, де було відзначено, що «покладання на Раду національної безпеки і оборони України повноважень щодо прийняття рішення про застосування, скасування та внесення змін до санкцій не враховує конституційний статус Ради, яка відповідно до ст.107 Конституції є «координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові».

Як стверджується у постанові Пленуму Вищого адміністративного суду «Про правовий висновок щодо дискреції Президента України при виданні указів, якими вводяться в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 13.03.2017 №6 повноваження РНБО мають координаційний і контрольний характер; вони обмежуються стратегічним плануванням та розробкою програм, внесенням відповідних пропозицій Президентові, що стосуються сфери повноважень глави держави з питань безпеки і оборони, координацією органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері захисту національних інтересів України тощо.

Відтак, за відсутності у законі про РНБО прямо визначених повноважень щодо застосування санкцій, наділення РНБО іншим законом компетенцією приймати рішення про запровадження обмежувальних заходів стосовно фізичних чи юридичних осіб суперечить Конституції. В цьому контексті будь-які спроби покладення не конституційним, а іншим законом, на РНБО функцій ухвалення відповідних рішень фактично ґрунтуються на ірраціональному припущенні щодо можливості розширювального тлумачення компетенції цього органу поза межами спеціально визначеного належним законом предмета відання. Інші законодавчі акти можуть виключно конкретизувати порядок реалізації вже встановленої компетенції РНБО, однак не можуть наділяти цей орган новими владними

повноваженнями. Виходячи з наведеного, закон «Про санкції» не може розглядатися як самостійна нормативна підстава для легітимації рішень РНБО, оскільки перебуває поза межами її компетенції, імперативно визначеної спеціальним законом про РНБО.

Більш того, алогічними є повноваження Президента щодо «введення в дію» рішень РНБО про застосування санкцій щодо фізичних осіб, оскільки за своїм змістом вони фактично призводять до істотного обмеження прав, свобод та законних інтересів людини. Логічно, що такі укази виходять за межі конституційних повноважень Президента, так як сутністю його статусу є гарантування дотримання Конституції і захист, а не обмеження прав та свобод громадян України.

Другим важливим аспектом, безпосередньо пов'язаним із визначенням компетенції та функцій РНБО, є те, що конституційно встановлені межі повноважень цього органу, закріплені у ч.2 ст.107 Конституції: координація і контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, не можуть бути довільно змінені. Системне тлумачення наведеної норми свідчить про те, що сфера повноважень РНБО є чітко обмеженою та охоплює виключно координацію і контроль діяльності органів виконавчої влади. Відтак, це виключає наявність у РНБО компетенції щодо ухвалення рішень індивідуального характеру стосовно фізичних осіб, у тому числі громадян України. Додатковим підтвердженням цього є положення ст.10 закону про РНБО, відповідно до яких рішення РНБО, введені в дію указами Президента, є обов'язковими до виконання органами виконавчої влади. Натомість після введення в дію указами Президента рішення РНБО набувають обов'язкового характеру не лише для органів виконавчої влади. Їх дія істотно

поширюється також на банківські, фінансові та інші установи, на яких покладається обов'язок виконання санкційних обмежень.

Отже, наведене в сукупності, дає підстави для висновку, що рішення РНБО про застосування санкцій очевидно не відповідають приписам Основного Закону. Втім, главою держави шляхом видання указів фактично вводяться в дію положення, якими обмежуються права, свободи та інтереси людини і громадянина, що прямо протирічить його дефінітивному статусу Гаранта Конституції.

Враховуючи усе вищевикладене, можливо зробити єдиний висновок. Інститут санкційного захисту інтересів України є вкрай актуальним і потрібним державі. Але запроваджений механізм його реалізації протирічить Конституції й потребує суттєвих законодавчих змін, без яких перспектива отримання негативних для України рішень ЄСПЛ, у судових кейсах, є надто високою.

На наш погляд, повноваження щодо застосування санкцій доцільніше було б віднести до компетенції Кабінету Міністрів України, як вищого органу в системі виконавчої влади, конституційний статус якого узгоджується з прийняттям владно-розпорядчих рішень такого характеру. Не обмежуючи можливостей Президента та РНБО України, останні так само могли би вносити пропозиції про застосування санкцій рішенням КМУ.

Приведенням санкційного механізму у відповідність до вимог Конституції можливо забезпечити справедливий баланс між потребами захисту національної безпеки та обов'язком держави гарантувати права і свободи людини в цей складний для України час (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/172871-koli_konstituciya_movchit_problemi_pitannya_povnovazhen_pre.html). – 2026. – 8.06).

Е. Ткешелашвілі, голова антикорупційної ініціативи ЄС (EUACI) в Україні

Політична воля не виникає сама собою – її формують

(Інтерв'ю провела Г. Чижик)

Ека Ткешелашвілі була однією з ключових фігур реформ у Грузії після Революції троянд. Вона обіймала посади міністра юстиції, міністра закордонних справ, секретаря Ради нацбезпеки та віцепрем'єра в роки, коли Грузія здійснювала радикальну трансформацію своїх державних інституцій, правоохоронної та судової систем.

Після Революції гідності Ткешелашвілі очолила в Україні Антикорупційну ініціативу ЄС (EUACI), яка підтримувала розвиток антикорупційної інфраструктури, зокрема Вищого антикорупційного суду. Після повномасштабного вторгнення вона долучилася до міжнародних зусиль зі створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії РФ проти України.

Як формується політична воля? Якою є роль міжнародних експертів? Що пішло не так із реформами в Грузії? Чи можуть універсальні моделі судової реформи працювати в перехідних демократіях? Чому відповідальність за російську агресію має значення далеко за межами самої України?

На ці та інші питання Ека Ткешелашвілі відповідала в межах проєкту «Обґрунтований сумнів», створеного у співпраці з громадською організацією «Голка».

– Еко, після такої кар'єри в Грузії ви могли б займатися чим завгодно, але обрали Україну й досить невдячну роль – просування антикорупційної реформи. Чому?

– Коли в Грузії почали згортати свободи й почалося переслідування колишніх представників уряду, я зрозуміла, що можу дуже мало зробити для розвитку власної країни.

Те, що потягнуло мене до України, – це події після 2014 року. Крим, а потім усе, що було далі, відчувалось як дуже погане дежавю – але у збільшеному масштабі. Україна, яка завжди була близькою для нас, грузинів, і для мене особисто, стала новим фронтом.

Збереження її незалежності та прагнення стати успішною європейською країною визначили ту боротьбу, до якої ми справді могли долучитися. І допомагаючи Україні, ми також допомагали Грузії, тому що успіх вашої країни – це те, що підтримує надію на успіх нашої.

І я ніколи не замислювалася, чому саме антикорупція, – я знала з досвіду Грузії, як багато ця трансформація означала для економічного розвитку, для стійкості перед обличчям зовнішніх загроз.

– EUACI замислювалася не як типовий донорський проєкт, а як екосистема для підтримки антикорупційної реформи. З чого ви почали і що було найважливішим на цих початкових етапах?

– Я була, мабуть, нетиповим керівником для такого проєкту – не класичним менеджером із міжнародного розвитку, який звик дивитися на реформу ззовні. Я сама занадто довго перебувала на стороні отримувача допомоги, спрямовуючи її з різних міністерських посад із одним чітким питанням: як мені використати кожен ресурс якомога ефективніше, щоб досягти швидких і стійких результатів.

Навіть в антикорупції – складній сфері для тих, хто перебуває у владних кабінетах, – ви завжди знайдете акторів, які хочуть змін і можуть бути їхніми лідерами. Ми намагалися зрозуміти, що саме було потрібно в конкретний момент, у пріоритетному порядку і що принесе результати в короткостроковій перспективі у поєднанні з довгостроковою. Якщо реформа не дає відчутного результату в короткостроковій перспективі, вона швидко втрачає підтримку та політичний імпульс.

– Як ви долали опір із боку політичних акторів, зберігаючи водночас робочі відносини з владою?

– Найважливіше розуміти, що політичний клас ніколи не є монолітним організмом. Різні міністерства мають різні порядки

денні, різних особистостей, різні розрахунки. Україна після Януковича справді різноманітна в цьому плані.

Завжди були актори, які щиро хотіли змін. Інші не були ідеологічно відданими, але розуміли, що підтримка реформи прагматично вигідна для них – це підтримувало їхню зацікавленість у процесі, давало їм політичний капітал. І так, були й сили, які працювали проти реформи. Завдання полягає в тому, щоб досягнути весь спектр: визначити лідерів, зрозуміти, як вони можуть бути частиною спільних зусиль, де хороший результат є вигідним для всіх, і потім побудувати коаліцію, достатньо широку, щоб проштовхнути те, що жоден актор не зміг би зробити самотужки. Саме це сталося з Вищим антикорупційним судом – туди-сюди, туди-сюди, але врешті-решт це вдалося. В Україні завжди будуть люди, готові боротися за те, у що вони вірять.

– *Тобто ви хочете сказати, що політична воля не є найважливішим чинником?*

– Політична воля – це те, що формується з часом, вона майже ніколи не дається просто так. Іноді вона дуже сильна, йде зверху й одразу запускає впровадження. Але частіше вона фрагментована.

Мені не подобається, коли люди використовують політичну волю як міфічну категорію – або для виправдання всіх невдач («не було політичної волі»), або для пояснення всіх успіхів («була політична воля»). Правильне питання завжди таке: чому ця воля з'явилась або не з'явилась? Що її сформувало? Якщо ви замислитеся над цим, то краще зрозумієте, як формувати її в майбутньому.

Громадянське суспільство та медіа – важливі, але не єдині інструменти для формування політичної волі. Якщо ви тиснете лише ззовні, то можете створити оборонну позицію у політичного класу. Потрібно працювати з обох сторін одночасно – показуючи тим, хто всередині уряду, що вони отримують, а не лише те, що вони втрачають.

– *Чи був міжнародний тиск найважливішим інгредієнтом успіху антикорупційної реформи та судової реформи, що послідувала за нею? Чи це був один із багатьох чинників?*

– Один із чинників – і в деяких питаннях у критичні моменти, можливо, найважливіший. Але ви не можете тиснути на суверенну країну нескінченно, бо тоді країна ніколи не розвиватиметься. Потрібно розставляти пріоритети для важелів тиску, щоб не витратити політичного капіталу даремно.

Вищий антикорупційний суд є найяскравішим прикладом. Коли процес постійно гальмувався – в питаннях, як обиратимуть суддів, чи буде суд справді незалежним, – саме мережа точок тиску в критичний момент, включно зі створенням суду як умовою отримання фінансування від Міжнародного валютного фонду, виявилася вирішальною. Без цього тиску в той конкретний момент я не вірю, що суд був би створений у такому вигляді.

Але суд був створений не лише завдяки цьому тиску. Багато чого було зроблено раніше – підвищення обізнаності, залучення громадянського суспільства, участь акторів із парламенту та різних міністерств у процесі, НАБУ та САП, які вже мали авторитет. Якби не було якісних розслідувань та обвинувачень, ніхто б так сильно за суд не боровся.

І тут є інший бік. Неправильно думати, що всього можна досягти лише через міжнародний тиск, адже тоді місцеві актори починають бачити свою роль лише в тому, щоб переконувати міжнародних партнерів тиснути на власний уряд. Громадянське суспільство має спиратися не лише на міжнародний тиск, а й на зв'язок із виборцями та суспільством усередині країни. Без цього зв'язку ви стаєте просто гучним актором, чиє існування повністю залежить від зовнішнього фінансування.

– *Чи був успіх ВАКС зумовлений саме залученням міжнародних експертів, чи комбінацією чинників – інституційним дизайном, політичним таймінгом, конкретними людьми, конкретними запобіжниками, які, можливо, нелегко відтворити?*

– Комбінацією чинників. Але я однаково вважаю, що для деяких ключових посад залучення міжнародних експертів – із тією ж архітектурою вирішальної ролі – залишатиметься корисним для України ще протягом певного часу. Це створює простір для

вищих шансів на незалежність під час відбору. І водночас – на кращу якість і доброчесність кандидатів.

Рішення уряду не дочекались: в Раді зареєстрували законопроект про антикорупційну стратегію до 2030 року

Рішення уряду не дочекались: в Раді зареєстрували законопроект про антикорупційну стратегію до 2030 року

Після війни такого масштабу – особливо коли країна повертається до мирного життя, виборів і відбудови – політична боротьба неминуче стає набагато інтенсивнішою. Зберегти повну незалежність антикорупційних органів – НАБУ, САП, ВАКС, аби жоден із них не став інструментом вибіркового правосуддя чи політичних справ, буде надзвичайно важливо. Наявність міжнародних експертів у складі майбутніх відбіркових комісій зніме напругу та створить більше простору для незалежного й конструктивного процесу.

Міжнародні експерти знижують ризик звинувачень в упередженості або політичній заангажованості, оскільки перебувають поза українським політичним контекстом – і в моменти високої політичної напруги це має значення. До того ж вони часто обережніші та чітко дотримуються процедур і стандартів, здатних витримати юридичне оскарження, зокрема в ЄСПЛ. Саме завдяки такій експертизі вдалося досягти важливого прориву – зміщення стандарту оцінки доброчесності з «поза розумним сумнівом» до «обґрунтованого сумніву»: в оцінці доброчесності, на відміну від кримінальної справи, обґрунтованого сумніву може бути достатньо для дискваліфікації кандидата.

– *Українські експерти поза системою з такими самими повноваженнями та запобіжниками – хіба вони не могли б досягти тих самих результатів?*

– Можливо. І немає вимоги, щоб міжнародні донори номінували лише міжнародних експертів – це можуть бути й національні експерти. Ключове питання полягає в тому, як спроектувати комісії, щоб забезпечити як реальну незалежність, так і суспільну довіру до цієї незалежності.

– *Але донорам ніколи не подобалась ідея номінувати українських експертів. Чому?*

– Дозвольте мені відповісти з власного прикладу. Я зараз не маю жодного політичного інтересу в грузинській політиці. Але я маю власні погляди на різних акторів – людей, за якими я спостерігала протягом років відкату грузинської демократії після 2012 року. Є люди, яким я б не довірила керівних посад – не обов'язково тому, що вони діяли незаконно, а тому, що вони або сприяли, або потурали захопленню держави Грузія режимом «Грузинської мрії» та радикальному розвороту на 180 градусів від євроатлантичної траєкторії.

Якби я сиділа у відбірковій комісії, ці упередження були б присутні. Я б намагалася бути чесною та професійною, але було б дуже важко повністю відсторонитися від власного досвіду. Жодна людина не може залишатися повністю об'єктивною в політичному контексті власної країни в час, коли ставки занадто високі. Змішана комісія – грузинські та негрузинські експерти – краще стримувала б ці упередження, водночас зберігаючи глибоке розуміння місцевого контексту.

Та, попри все, я не вважаю це постійною вимогою. У певний момент, коли українська політика нормалізується – після війни, після принаймні одного, в ідеалі двох раундів виборів, коли політичний ландшафт більше не перебуватиме в повоєнному стані, – аргументи на користь міжнародного залучення стануть набагато слабшими. Головне – не згортати міжнародного залучення передчасно з міркувань бюджетної зручності та не підтримувати це вічно як умову, нав'язану ззовні, а не як спільне розуміння з українськими акторами.

Важливо зазначити, що в Україні громадянське суспільство активно хотіло міжнародного залучення – це не було чимось нав'язаним із міжнародного боку. Якщо українські актори – громадянське суспільство, антикорупційні органи, держава – дійдуть чіткого консенсусу, що їм це більше не потрібно, міжнародна спільнота не матиме підстав наполягати.

– *Чи рекомендували б ви цю модель для Грузії, якщо відчиниться вікно можливостей?*

– Грузія зараз є захопленою державою, де домінує один олігарх, пов'язаний із Росією. Інституції, побудовані в роки реформ, протягом певного часу підтримували ілюзію нормальності. Але коли ви маєте таке політичне захоплення, воно з часом руйнує все. Тож зараз ми маємо судову систему, якій із поважних причин повністю не довіряють, – і не лише судову систему, а й правоохоронні органи та органи безпеки також.

Коли прийдуть зміни – через вибори чи хоч як би вони прийшли, – повне системне перезавантаження державного управління буде неминучим. Не звільнення усіх підряд, а справді системна трансформація. Виклик полягає в тому, щоби зробити це без збоїв у наданні державних послуг. Коли функціональні інституції стають інструментами захопленого режиму, їх часто складніше реформувати, ніж будувати нові з нуля.

Я уважно спостерігаю за Угорщиною. Те, як країна-член ЄС намагається реформувати політично захоплені інституції, залишаючись у рамках європейських правових обмежень, буде надзвичайно важливим для таких країн, як Грузія.

Ітак, міжнародне залучення в трансформацію Грузії допомогло б консолідувати підтримку, а не фрагментувати її. Без цього кожне рішення може бути представлене як помста нового уряду старому. Із міжнародним залученням цей наратив стає набагато важче підтримувати.

– Наскільки міжнародні партнери та донори насправді рефлексують над результатами процесів, які вони проєктують і підтримують? І чи несуть вони відповідальність, коли очікувані результати не вдається досягти?

– Ми серйозно розмірковуємо над цими питаннями, зазвичай разом із партнерами. У процесі створення ВАКС наприклад, ми регулярно обговорювали не лише технічну експертизу, а й те, які люди та навички насправді змушують комісії працювати ефективно.

Для персоналу, який упроваджує проєкт, підзвітність є дуже прямою: якщо щось іде серйозно не так, це може вплинути на вашу посаду чи роботу. Для донорів підзвітність працює інакше. Навіть коли реформи не

приносять очікуваних результатів, донори зазвичай можуть вказати на те, що вони надали фінансування, технічну експертизу, політичну підтримку та супровід протягом усього процесу. Оскільки інституційна реформа залежить від багатьох місцевих політичних та інституційних чинників, часто важко чітко приписати невдачу якомусь одному актору. Як наслідок, донори загалом стикаються з менш прямою відповідальністю за результати, ніж місцеві інституції чи проєктні команди, що впроваджують реформи.

На практиці, однак, ключова відповідальність все ж таки залишається на місцевих акторах, оскільки від них очікують лідерства в процесі, визначення пріоритетів та забезпечення того, щоб зовнішня допомога була належно сфокусована, скоординована та ефективно використана.

Один принцип, у який я твердо вірю, полягає в тому, що процес відбору ніколи не повинен відокремлюватися від інституційної підтримки, яка слідує за ним. Якщо ви вкладаєте значні кошти у створення сильного й авторитетного процесу відбору, але потім не забезпечуєте нову інституцію належною інфраструктурою, кадрами, операційною підтримкою й тривалим супроводом, більша частина цих інвестицій витрачається марно.

– Грузія пішла шляхом досить радикальної судової реформи, звільнивши більшість суддів. Україна обрала поступовіший шлях. Якщо оцінити обидва варіанти, що, на вашу думку, працює краще – радикальне перезавантаження чи поступова еволюція?

– У судовій владі я не дуже вірю в чисту еволюцію. Ви маєте бути радикальними щодо правильних речей – центрів тяжіння. Помилка України, на мій погляд, полягала в тому, що вона почала з Верховного суду без паралельного процесу реформування принаймні окремих судів першої та апеляційної інстанцій. Доки справа дійде до нього, все відбувається в судах нижчих інстанцій. Якщо система не змінюється знизу, ви не можете розраховувати на те, що Верховний суд у дивовижний спосіб змінить систему через свої рішення. Судова реформа має бути мережею паралельних процесів. І

органи судового врядування є найважливішими центрами тяжіння – вони задають тон усій системі.

У Грузії ми не просто масово звільняли суддів. Ми перепроєктували саму судову архітектуру. Ми замінили пострадянську структуру судів на більш спеціалізовану систему, погоджену з європейськими стандартами, запровадили чіткіші інституційні та процедурні рамки та реформували органи судового врядування. Судді мали подавати заявки до нових судів через процес переприйняття на роботу, в якому доброчесність була центральним критерієм разом із професійною кваліфікацією та здатністю функціонувати в реформованій системі.

На відміну від реформи поліції, судова реформа рухається з іншою швидкістю. Юридична експертиза, судова культура та професійна спроможність формуються роками, що створює природні обмеження для того, як швидко можуть відбуватися зміни. Але це робить структурне перепроєктування ще важливішим, зокрема на рівні апеляційних судів та органів судового врядування, оскільки ці інституції формують те, як функціонує вся система, і встановлюють стандарти, які впливають на судову владу загалом.

Що пішло не так у Грузії з часом – і це важливо визнати – це те, що прокуратура стала інституційно набагато сильнішою, тоді як сторона захисту відставала. Як держава, так і донори вкладали значні кошти у зміцнення прокуратури: ресурси, навчання, інституційну спроможність, інструменти розслідування та професійний розвиток. Не було порівнянних інвестицій у зміцнення асоціації адвокатів чи покращення якості та спроможності адвокатів захисту.

Якби я могла повернутися назад, то зробила б набагато більший акцент на зміцненні сторони захисту, включно з асоціацією адвокатів та загальною якістю юридичного захисту. І я б наполягала на рішучішій реформі юридичної освіти – подвоїла б увагу до етики з першого дня. У США, коли ви вивчаєте право, розуміння того, що одне порушення етики може покласти край усій вашій кар'єрі, закарбовується з першого

дня. Це стає частиною вашої професійної ДНК. Юридична освіта та професійна етика мають величезне значення. Сама собою інституційна реформа не є достатньою без незалежної й етичної юридичної професії. Я твердо в це вірю.

– І Грузія, і Україна стикаються із впливовими групами всередині судової системи, що використовують суддівську незалежність як щит від підзвітності. Обидві країни також намагалися впроваджувати європейські стандарти судової реформи, але інколи це навіть зміцнювало позиції таких груп. Чи вважаєте ви, що судова реформа може ґрунтуватися на універсальних стандартах, чи вона завжди значною мірою залежить від контексту конкретної країни?

– Самі стандарти – це пункт призначення, а не дорожня карта. Судова незалежність – це стандарт; довічне призначення – це лише один із можливих механізмів для її захисту. Одна з постійних помилок, якої припускаються міжнародні актори, полягає в тому, що вони ставляться до конкретної інституційної моделі так, ніби вона сама собою є стандартом, а не одним із можливих шляхів його досягнення.

У періоди глибокої інституційної трансформації я з обережністю ставлюся до негайних довічних призначень суддів. На цьому етапі інституційна культура все ще розвивається, і неможливо повністю знати, як люди чи інституції функціонуватимуть у нових рамках. Якщо безвідкличні гарантії запровадити занадто рано, країни можуть зафіксувати структурні проблеми на десятиліття. Розсудливіший підхід полягає в тому, щоб почати з призначень на певний строк (строкових призначень) і поступово рухатися до сильніших гарантій у міру дозрівання системи.

Важливо не копіювати готової моделі, а будувати запобіжники, які справді працюють у політичній та інституційній реальності конкретної країни. Під час перехідних періодів міцний захист судової незалежності однаково залишається важливим: авторитетне судове врядування, справедливі механізми нагляду, прозорі процедури, інституційна безпека і, де це необхідно, міжнародна участь.

Немає нічого нелегітимного в тому, щоби проєктувати перехідні системи інакше, ніж у країнах зі старою демократією. Країни, що проходять через глибоку трансформацію, не мають розкоші покладатися на готові інституційні моделі. Ефективна реформа повинна відображати політичні реалії, інституційні слабкості та цілі реформи, специфічні для цього суспільства. Індивідуальний підхід (*tailor-made*) завжди кращий – тому що він розроблений під вашу конкретну конструкцію.

– *Наскільки реалістичними вам здаються перспективи притягнення Росії до відповідальності за злочин агресії та за геноцид – як юридично, так і політично?*

– Від самого початку я була залучена до зусиль із просування Спеціального трибуналу щодо злочину агресії через Міжнародний центр Нізамі Гянджеві, де я входжу до Ради піклувальників. На ранньому етапі ми об'єднали зусилля з колишнім прем'єр-міністром Великої Британії Гордоном Брауном, який став однією з ключових політичних фігур цієї ініціативи. Використовуючи наші зв'язки, ми допомогли створити початкову коаліцію прихильників – переважно зі Східної Європи, країн Північної Європи та Великої Британії.

На той час дуже мало людей вірили, що такий трибунал може стати реальністю. Але проєкти, подібні до цього, завжди починаються з невеликої групи людей, готових прощтовхувати ідею, яку інші вважають неможливою. І те, де ми перебуваємо сьогодні – з інституційними структурами, механізмами збору доказів та зростанням міжнародної участі, – це вже далеко за межами того, чого більшість очікувала на початку.

Завжди існувала чітка юрисдикційна прогалина щодо злочину агресії. Без Спеціального трибуналу Росія, найімовірніше, взагалі уникла б відповідальності за цей злочин. Навіть якщо сам Путін ніколи фізично не постане перед судом, установлення юридичної відповідальності однаково має значення. Це зміцнює підґрунтя для репарацій, використання заморожених російських активів і створює історичний та юридичний запис, який не можна легко стерти.

Питання геноциду належить до компетенції МКС, і Україна разом із державами-партнерами продовжує працювати в цьому напрямі.

Я твердо вірю, що покарання Росії має значення не лише для України, а й для майбутнього самого міжнародного правопорядку. Принципи, встановлені після Нюрнберга, допомагали підтримувати певну глобальну стабільність протягом десятиліть. Сьогодні цей порядок, очевидно, переживає серйозну кризу, й підтвердження відповідальності за злочини такого масштабу має значення далеко за межами цієї війни.

І я гадаю, що важливо залишатись оптимістами, бо оптимізм – це те, що мобілізує до дій. Мало хто вірив, що Радянський Союз розпадеться. Багато хто досі сумнівається, що Росія може програти цю війну. Я вірю, що Росія програє цю війну. Реальне питання – не в тому, чи можливий такий результат, а в тому, яка робота виконується, щоб його наблизити (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/reforms/eka-tkeshelashvili-politichna-volja-ne-vinikaje-sama-soboju-jiji-formujut.html>). – 2026. – 1.06).

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 6 (145) 2026

(1 червня – 30 червня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 19.06.2026.
Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 6,26.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.